

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Mataiva Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuqo kua yeena rau kioo vaidi Yisuuva gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara Mataiva reeravai. Anutuqo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioovaki vau kuaiyauvaa ari gioonna kiaapuuya kiaa mmuuyauvo Yisuuva varuuvaki kaanaiyauvo vairavai. Yisuunna kaano Yutayaiyakidiri inna mmateeravai. Aa mmayaaya yoketaa aavo hama Yutayaiyara nnaasu vaivai. Mmuakiaa mmatavau variaa gioonna kiaapuuyaniaatama vaivaivee.

*Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai
(Rukaaso 3:23-28)*

¹ Aanna Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai. Aaparahaamooya Davuitiia oyaivakidiri Yisuuva diiteeravai.

² Aaparahaamo ari mmaapuuva
Isaakaa mmata kioodoo
Isaako Yakoopa mmata kioodoo
Yakoopo Yutaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kieeravai.

³ Yutaava ari mmaapuuvaitana
Pereseeya Seraaya mmata kioodoo
ngiari kaanaa nnutuuvo Tamaarovee.
Pereseeva Eseroonaa mmata kioodoo
Eseroono Araamaa mmata kioodoo

⁴ Araamo Aminataapaa mmata kioodoo

- Aminataapo Nasoonaa mmata kioodoo
 Nasoono Saramoonaa mmata kioodoo
 5 Saramoono Buaasaa mmata kioodoo
 inna kaanaa nnutuuvo Rahaapovee.
 Buaaso Yoveteenna mmata kioodoo
 inna kaanaa nnutuuvo Ruutovee.
 Yoveteeva Isainna mmata kioodoo
 6 Isaivaano kieeta vaidiivaa
 Davuitiinna mmata kieeravai.
 Davuitiiva vaidiivaa nnutuuvo Uriaanna
 muaadaivaa vara kioo
 mmaapuuvaa Soromoonaa mmata kioodoo
 7 Soromoono Rekaviaamaa mmata kioodoo
 Rekaviaamo Aviaanna mmata kioodoo
 Aviaava Asaanna mmata kioodoo
 8 Asaava Yosapataa mmata kioodoo
 Yosapato Yoraamaa mmata kioodoo
 Yoraamo Usiaanna mmata kioodoo
 9 Usiaava Yotaamaa mmata kioodoo
 Yotaamo Akasaanna mmata kioodoo
 Akasaava Isikiaanna mmata kioodoo
 10 Isikiaava Manaseenna mmata kioodoo
 Manaseeva Amoosoonna mmata kioodoo
 Amoosoova Yosiaanna mmata kioodoo
 11 Yosiaava Yekoniaanna mmata kioo
 ari kata vayaidaatama mmata kioodoo
 iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya
 numa gioonna kiaapuuya vitada
 ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.
 12 Yekoniaava Seratiereenna mmata kioodoo
 Seratiereeva Seruvavereenna mmata
 kioodoo
 13 Seruvavereeva Avituunna mmata kioodoo
 Avituuva Eriakiimaa mmata kioodoo
 Eriakiimo Asoroonna mmata kioodoo
 14 Asoroova Satokoonna mmata kioodoo
 Satokoova Akiimaa mmata kioodoo

- Akiimo Erutuunna mmata kioodoo
- 15 Erutuuva Eriasaaraa mmata kioodoo
Eriasaaro Mataanaa mmata kioodoo
Mataano Yakoopaa mmata kioodoo
- 16 Yakoopo Yoosiipaa mmata kieeravai. Yoosi-
ipo inna Mariaanna vaativai.
Mariaava ari mmaapuuvaa Yisuunna mmata
kioodoo vaidiiyaano innara tunoo: Anna
Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo
vaidiivovee, tiravai.
- 17 Aaparahaamo varuu suaivakidiri inna
sidinnaidiia yaakuuvaitana yukukidiri
taarama taarama varia rada nnidada iyakidiri
Davuitiiva diiteeravai. Davuitiiva diitoo
suaivakidiri mmuaikaraama inna sidinnaidiia
yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama
varia rada nnidada iya varuu suaivaki vaidi
Bapuroonaaya numa iyaata rapidada yaatara
kiada vitada ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.
Iya Isarairaiya yapa kioodoo varuu suaivakidiri
mmuaikaraama Yekoniaanna sidinnaidiia
yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama
varia rada nnidada tooduu Anutuugo mmataama
kioo vaidiivo diiteeravai.

Yisuunna mmateera kuavai
(Rukaaso 2:1-7)

- 18 Yisuu Kirisiinna mmatooyo ataama vairavai.
Yisuuva hama varuu suaivaki inna kaanaa Mari-
aanna Yoosiipo varaanara kuaivaa kiaa teerama
kioo hama inna varooduu Mariaava rikiooduu
Mmannasa Yoketaivoono vaa nnaakaraivaa inna
mmiravai.
- 19 Mmuduu Mariaanna vaatiivo Yoosiipo vaidi
yoketaavoonora tioo hama mmamma maisaivaa

Mariaanna mmirainno kati haumaki inna titaa-naraivaara yaata utiravai.

²⁰ Homo ivaara yaata utuoo varioo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Yoosiipo, Davuitiinna oyaivakinnaa vaidikuavee. Ai nnaata Mariaanna varaanaraivaara sa aatuunna taara yaata utuane. Varaanee. Mmannasa Yoketaivoono nnaakaraivaa inna aakiaivaki yapaivaivee.

²¹ Fai iva mmaapuvai mmatanai a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai. Fai ivoono ari seena gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo iya vitoo yoketaivau yapaa-naraivaara a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai.

²²⁻²³ Nnaaruaa vaidi Udaanga Anutuugaa kuaivaa kooyaa tira forofetaa voovoono Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarinno ataa kua tunoo: Fai kiaatanna yoketaa hama vaidi voovoono inna tasipaivoono nnaakara sunnainno mmaapuvai mmatanai iya inna nnutuuvaa Imanueero kiaaravee, tiravai. Ii nnutu iva oyaivo tinoo: Anutuugo ti tasipainoo, tiivai. Nnaaruaa vaidi forofetaivo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuunna mmatoo suaivaki innara kua tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo vairavai.

²⁴ Itaama vauduu Yoosiipo diitoo Udaanga Anutuugaa aangeraiivo inna kiaa mmuu kuaivaa rikioo iinno ari nnaataivaa vareeravai.

²⁵ Varooduu homo Mariaava nnaakara sunnaivaata varuu suaivaki Yoosiipo hama inna tasi-pama nuairavai. Yapooma Mariaava mmaapu-

uvaa mmata kioodoo Yoosiipo inna nnutuuva
Yisuu-o tiravai.

2

*Vaidi sui raari roopinnai varuuya Yisuunna
taara nniravai*

¹ Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Yutayaa ivaki
vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema
ivaki Mariaava Yisuunna mmateeravai. Inna
mmatoo suaivaki Herooto Yutayaiya kieetavai
variravai. Varuduu vaidi tinni ruua vooya
aakiapuayauvo tooyauvaara mmoori uuya sui
raari roopinnaidiri nnidada numa Yerusareema
gioonna kiaapuuya yaparaida tunoo:

² Nnaakara meediivo Yutayaiya kieetavai vari-
noo kiaivo deevakiinno variinnee? Ari aakia-
puavo sui raari raipinnai ngioo varikiai ta ivaa
taa rada numa ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna
mmiaara ngiaunnao,

³ tuduu rikioo kieeta vaidi Herooto iya tuu
kuaivaa rikioo pinaama nnikiarauduu mmuakiaa
gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaatama riki-
ada nnikiarairavai.

⁴ Nnikiarauduu Herooto mmuakiaa
Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata
vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama tuduu
innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Fai
deevakidiri Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaa
kaano mmataanarannee?

⁵ tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Yu-
tayaivaki vai yoosinna kiisa Pitiriheemadiri fai
mmataanaravaivee. Nnaaruaa vaidi forofetaa
voovoona ivaara Anutuuqaa avaiavaa fafaara roo
tunoo:

⁶ Yutayaivaki vai yoosinna Pitiriheemaivo
 kiisavai vaikiyai
 yoosinna pinaa Yutayaa kieetaiya
 ivaara kiaanoo:
 Fai yapooma ii yoosinna ivaa
 nnutuuvo pinaavai vainaravaivee, kiaavai.
 Fai ivakidiri vaidi kieeta voovai diitoo
 ni gioonna kiaapu Isarairaiyara
 dinaravaivee.

Forofetaivoono itaa kua tiravaivee.

⁷ Iya itaa kua tuduu rikioo Herooto iya tuu
 kuaivaara yaata utuoo vaidi tinni ruua suai raari
 roopinnaidiri nnuuya tuduu haumakinaa nnida
 innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Dee
 suaivau aakiapuaivo nnuunnee?

⁸ kiasa kioo iya sai tuu kuaivaa rikioo Pitiri-
 heema iya titoo tunoo: Oo nnaakaraivaara tuqin-
 nama buaidada teekio ngii too vainai numa ni
 giaa ni mikiai fai neetaata oro ni ausa mmudu-
 uyaivaa inna mminaravee,

⁹ tuduu iya inna kuaivaa rikiada ivaki pikiada
 diitada aataruuvau vida tooduu aakiapuaivo vaa
 suai raari roopinai iya toovoono iya too vainno
 iya tauraa vitoo vioo vioo nnaakaraivo varuu
 nnauvo vauvau diravai.

¹⁰ Duduu iya aakiapuaivaa teeda kaayauma
 sirigauduu iya ausaiyauvo yoketairavai.

¹¹ Yoketauduu iya nnauvaki oro
 nnaakaraivaata kaanaa Mariaannaatama
 teeda toorivu yau harada ngiari ausa
 mmuduuyaiyauvaa nnaakaraivaa mmiravai.
 Mmida ngiari utuaiyauvakidiri mminnaa
 yoketaiyauvaa kati inna mmida voovoono sikau
 mmannaammannauvaa nnutuuvo gooraivaa

inna mmuduu voovoono yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuuvaa inna mmuduu voovoono kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaa inna mmiravai.

¹² Mmi taika kiada oro vuru vaida ruvuaataivaa tooduu Anutuuqo yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa keenaa Herootaasi kuatee, tuduu riki-ada ari vo aataru voovaugiataa ngiari yoosinna viravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipa aatu viravai

¹³ Iya vida kioodoo Yoosiipo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yoosinna Iyiipa Herootaa yaatu kuane. Herooto tinai ari ngiaammuauya nnaakaraivaa ruputikio putuaiveeraivaara fai innara buaama rada nookiaaravai. Ivo itaama iinaraivaara Iyiipa viee ivaki varinanai neenoo kava i tinai rikiee pikiee aapi ngiane,

¹⁴ tuduu rikioo Yoosiipo heenaki diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo Iyiipa vioo vioo

¹⁵ oro ivaki varududuu Herooto putiravai. Nnaaru vaidi forofetaa voovoono Udaangaivo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarainno tunoo: Na ni Maapuuvaa Iyiipadiri kiaaduu nniravaivee, tiravai. Iya Iyiipa vuduu ii kua ivaa kaanaivo vairavai.

Herooto nnaakaraiya ruputateera tiravai

¹⁶ Vaidi suai raari roopinaiya Herootaa yokekiaa kiada vuuvaara rikiooduu inna ausaivo pinaama nnannatooduu Herooto

vaidi vooya titooduu Pitiriheema ivaki vida mmuakiaa vainima vau yoosinnaiyauvaki vida ngiaammuau taara nuanu varooyaata iya nnaagiai mmatooyaata ruputuduu putiravai. Tauraa vaidi suai raari roopinnaiya tooduu aakiapuaivo iya too vau suaivakidiri mmattoo nnaakaraiyaata nnaagia nnaagiai mmatooyaata ruputuduu putiravai.

¹⁷ Nnaaru vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yirimiaava ivaara fafaara roo tuuvaa kaanaivo vairavai.

¹⁸ Yirimiaava tunoo:

Yoosinna Ramaivaki gioonna kiaapuuya

kaayau rateera akuaivaata

yaagueeqa aayannaivaatama rikiaavai.

Raheeraa nneeditunnaiya

ngiari nnaakaraiyara ratadada

iya vaa putu taikaivaara mmannammanna

rataavai.

Iya seenaiya iya ausaiyauvaa tuqinnaaree

kiaa

iidada taavo hama yoketaivaivee.

Forofetaa Yirimiaavaano itaa kua tiravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipadiri nniravai

¹⁹ Herooto vaa putuduu Yoosiipo Iyiipa hara kioo varioo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovono tuma inna kiaa mmioo tunoo:

²⁰ Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vi-tee yoosinna Isarairavaki kuanee. Vaa vaidiia nnaakaraivaa ruputuaara uuya putiravaivee,

²¹ tuduu rikioo diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo yoosinna Isarairaa viravai.

²² Vioo vioo Yoosiipo Yutayaa ivaki varinaree kiaa rikiooduu Akiraaso ari konna Herootaa mmaataivaa varoo Yutayaiya kieetavai varuduu rikioo ivaki kuanaraivaara aatuuravai. Aatuunno vainno ruvuaataivaa tooduu Anutuuoqo inna kiaa mmuu kuaivaa rikioo iinno yoosinna pinna Kari-
rayaara vioo vioo

²³ oro yoosinna kiisa voovai nnutuuvo Nasareeta hara kioo variravai. Nnaaru vaidi forofetaiya fafaaraida tunoo: Fai vaidiia Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaara kiaara: Nasareetaa vaidivaivee, kiaaravaivee, tiravai. Yoosiipo oro Nasareeta hara kioo varuduu forofetaiya itaa kua tuuvaa kaanaivo vairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiaa mmiravai

(Marakaa 1:2-8; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vo suai suai voovaki Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa Yutayaa ivaki vau mmata voovai koo mmuyai gaangaivau nuainno varioo Anutuuoqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo iya tunoo:

² Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa piki-ada ausa hanigiaatee. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai.

³ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava Yuvuaanaara aa kua aavaa fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau
doo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara

aataruuvaa teerairavaa roosiima
ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraida safuuma kiaatee, tiravai.

⁴ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaa-
paivaa roosiima iima uyu kioo nnabaivaadiri
vausaivaa iima kioo ari tammaivaki rau kioo
kaisaivaa nnoo ngenengoongaivaa suuyaivaa
nneeravai.

⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusa-
reemaiyaatama vo yoosinna vo yoosinna Yutayaa
ivaki vau yoosinnaiyaatama nnoori Yorotaana
vainima varuuyaatama Yuvuaanaasi vida

⁶ ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anu-
tuuqaa kiaa kookieema kioodoo nnoori Yoro-
taanaivakidiri Yuvuaano iya apiravai.

⁷ Apuoo varioo tooduu vaidi Farisai vooyaata
vaidi Satuukai vooyaatama nnoori varaaraivaara
innasi nnuduu too iva iya tunoo: Ngia vaidi
maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai ngia Anutu-
uqo irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiadaida
aatuuda niisi ngiaannee?

⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyau-
vaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada
mmoori yoketaivaa iikio kaanainai na teenai niisi
ngiatee.

⁹ Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna
Aaparahaamo ti rubuungovee. Ta aikiooma
variaunnao, kiatee. Na ngii giaa ngii mi-
aunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuuqo iinaree
tioo iinai vida hanigiada fai Aaparahaamaa uru
nnaakaraya variaaravai.

¹⁰ Aanna makee Anutuuqo irisai maisaivaa mminaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaivaa fai hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravai.

¹¹ Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada yoketaama variaivaara na mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana varee kuanaravai. Fai ivoono Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiya ngii aakiaiyauvaki varinaravai. Ngia hama ausa hanigiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa ngii mminaravai.

¹² Vaidiyya yeenna vuuitaivaa savoorivaadiri uyu kagaari kiada kaanaivaa vareerayaama ivoono ari savoorivaadiri varoo vuuita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio varoo ari yeenna yapeera nauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikiaivo hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisunna nnoori apiravai
(Marakaa 1:9-11; Rukaaso 3:21-22)*

¹³ Ii suai ivaki Yisuuva yoosinna Karirayaa pikioo Yuvuaano inna nnoori apuaiveera nnoori Yorotaana ivaki nniravai.

¹⁴ Numa duduu Yuvuaano inna ooqoo tinara iinno tunoo: A aaniira niisi ngiannanee? Eenoo ni apinaraivo inna yoketaavaivee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna aikioovai. Aanna makee eenoo ni apuanee. Ta

itaama iida Anutuuqo mmuakiaa mmoori aataru yoketaivaa ti kiaa ti mmiivaa iikiaaravee, tuduu rikioo Yuvuaano ee-oo tiravai.

¹⁶ Kiaa kioo Yisuunna nnoori apu kioo saivaata Yisuuva nnooriivakidiri numa dioo vainno reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Anutuuqaa Mmannasaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvoono tuoo tuoo tuma innayaa variravai.

¹⁷ Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuuqaa kuaivo tuoo tunoo: Inna ni Maapu tua-naivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

4

Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai (Marakaa 1:12-13; Rukaaso 4:1-13)

¹ Sataango Yisuunna iinno teeno ivo muaraagakiainaaree kiaa uduu Mmannasa Yoketaivoono Yisuunna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

² Oro kiooduu hara kioo varuduu ikianna heenaiyauvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu Yisuuva yeennaivaa hama nneerama kioo kati varududuu nnaagiai pinaama inna yeenna rairavai.

³ Inna yeenna rauduu Sataango numa inna tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aayauvaa tino too hanigioo yeenna bereetayauvai vakiaivee,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono yeennaiyauvaa nnaasu nnaivoono hama yaagueeqaivaa inna

mmiivai. Anutuuqaasidiri tii kua mmuakiaavai rikiaivoono yaagueeqaivaa inna mmiivai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee,

⁵ tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo yoke-taa yoosinna Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo:

⁶ A Anutuuqaa Mmaapukuavee tiee suairoommu kiee kuane. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai Anutuuqo ari aangeraiya titanai
aiyara haitatuukiaaravee.

Ai yukuuvaa sikauyaadiri
rusimmaurivoora kiaa
iya ngiari yaakuuyauvaadiri
suoodaa i sootu utuaaravaivee.

Inna kuaivo itaa kua tiivaivee,

⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuuqaa iinna taanee, tiivaivee,

⁸ tuduu rikioo Sataango kava Yisuunna vitoo oora taapi hokobaivau yapa kioo mmuakiaa vo mmata vo mmataiyauvaata mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vauyauvaatama inna vitairavai.

⁹ Vitaama kioo tunoo: Fai a niyara toorivu yau haree ai ausa mmuduuyaivaa ni minai fai na aa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sataango, ngieera kuane. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A Udaanga Anutuuqaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee,

¹¹ tuduu rikioo Sataango inna pikioo vuduu aangeraiya tuma inna haitaturavai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai

(Marakaa 1:14-15; Rukaaso 4:14-15)

¹² Yisuuva vaidiiya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kioo kuaivaa rikioo mmata Karirayaa ivaura viravai.

¹³ Vioo yoosinna kiisa Nasareeta pikioo vioo nnoori haruunga Karirayaa vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Kapanauma oro ivaki hara kioo variravai. Ii mmata ivo nnaaruaa vaidiivaitana Seperoonaya Nafataraiya mmatavai.

¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yisuuva uuvaa kaanaivo vairavai. Yisayaava fafaara roo kuaivo vainno tinoo:

¹⁵ Nnoori Yorotaana sainai
nnoori haruunga vainiivau
Seperoonaya Nafataraiya mmataivo vauduu
ii mmata ivaa nnutuuvo Karirayaa ivaki
vaidi hama Anutuuqaa kua rikiooya variaanoo.

¹⁶ Vaidiiya heenaivaki variaaneema
iya varida fai mmeekia pinaivaa taaravai.
Iya putira yoosinnaivaa
heenaki roosiima variyaiya teekio
fai mmeekiaivo taanaravaivee.

Yisayaava fafaara roovo itaa kua tiivai.

¹⁷ Ii suai ivakidiri Yisuuva Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigiaatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai.

*Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taara-
maara tiravai*

(Marakaa 1:16-20; Rukaaso 5:1-11)

¹⁸ Yisuuva nnoori haruunga Karirayaa siriivau nuainnonno tooduu tavau vareera vaidi kato vayoovaitana Simoono vuai nnutuuvo Petorooso ari kataivo Adiriaasooya ngiari utua vaaheevaa tavaura nnooriivaki kagaari kiada tu kiada vauduu

¹⁹ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,

²⁰ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

²¹ Ivakidiri vidada Yisuuva tooduu vo vaidi kato vayoovaitana Yakoopooya Yuvuaanaya Sevetainna mmaapuuvaitana ngiari gioonna tasipama kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai. Sapiraida varida tooduu Yisuuva ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara aayanna rooduu

²² kanuuvaki ngiari gioonna pikiada makee tuduu Yisuunna nnaagiai viravai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinnee ravai

(Rukaaso 6:17-19)

²³ Yisuuva nuainnonno mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinnee ravai.

24 Tuqinnooduu iva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Suriaa varuu gioonna kiaapuuya rikiada mmuakiaa ari vo nniitaroo vo nniitarooyaata mmagia maisaiya iya aakiayauvaki varuuyaatama makemakee putida vaidā kava diitooyaata yuku yaaku putuuyaatama vitada Yisuunnasi nnuduu iva iya tuqinneeravai.

25 Tuqinnooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Gioonna kiaapu Kari-rayaivakidiriaatama vuduu yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisaivakidiri-aata vuduu Yerusareemaivakidiriaatama vuduu Yutayaivakidiriaata vuduu nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaatama Yisuunna nnaagiai viravai.

5

Yisuuva taapiivaudiri mmayaayaivaa tiravai

1 Yisuuva kaayau gioonna kiaapu innasi nnu-uya too taapi kiisaivau voo ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi vuduu too

2 ari kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo:

Gioonna kiaapuuya kaayauma yoketairavai (Rukaaso 6:20-23)

3 Gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Hama ta yopeema Anutuugo roosiikiaun-nayavee, kiai yara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

4 Gioonna kiaapuuya ausa mmuaararavaa varada ratada variayara Anutuugo iyara

yoketainoo. Anutuugo iya ausaiyauvaa tuqinnaanaravai.

⁵ Gioonna kiaapuuya tirooma adida variaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo kua kutaivaa tioo iya mminaraivaa fai iya varaaravai.

⁶ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa aataru yoke-taivaara mmuduuya rida safuuma iya iikiataiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai Anutuugo ari aataru yoketaa mmuakiaavai iya vitaino iya yoketainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya ngiari seenaiyara boo kiiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo fai iyara boo tinaravai.

⁸ Gioonna kiaapuuya iya aakiaiyauvo yamaama vaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai iya Anutuugaa taaravai.

⁹ Gioonna kiaapuuya rapiraivaara ooqoo tiraiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai Anutuugo iyara tinara: Iya ni naunna maapu tuanaayavee, tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya safuuma varira aataruuvaa iikiaani vooyaano kuminayaa mmuaararavaa iya mmiaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

¹¹ Ngia ni nnaagiai ngiaivaara gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua tida mmuaararavaa ngii mida ngiiyara unnakua unnakua tikiai sa yaata utuatee. Anutuugo ngiiyara yoketainoo.

¹² Irisai yoketaivo ngiini ngiau aapu vaivaara yaata utida sirigaida variatee. Maisa mmoorivaa ngiiyara iikiaaneema gioonna kiaapu vooya nnaaru varuu forofetaiyara iiravai.

*Yisuuva yorokuuvaata mmeekiaivaatama
mmataama kioo tiravai
(Marakaa 9:50; Rukaaso 14:34-35)*

¹³ Gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya ngiari yeennaiyauvunu yorokuuvaa haata kiada nneeda taavo iya yoketaineema ngia yorokuuvaa roosiima variaani gioonna kiaapuuya ngii taavo iya yoketainoo. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainaranee? Hama yopeemavee. Vaa maisaikiai kati kagaari kiaani gioonna kiaapuuya ivau yuku raavai.

¹⁴ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngia iya mmeekiaivaa roosiikiaaya variaanoo. Yoosinna pinaivo taapiivau vaivo hama yopeema fai hau-maki vainaraivaa roosiima ngia variaanoo.

¹⁵ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo yavaivaa varoo toobaivau tuarapuatikama rummua apu kiaikio vaivai. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. Hiri kiaikio mmuakiaa gioonna kiaapu nnauvaki variyaiyaki mmeekiaivo taivai.

¹⁶ Itaama vainai ngia mmoori yoketaivaa iiki-aivaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuuqo ngiau aapu variivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ngia toobaivaa roosiima variatee.

Yisuuva kua mmaanna tuuvaara tiravai

¹⁷ Sa ataa kua yaata utida kiatee: Ivo Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuyauvaatama foro-fetaiya kua kiasa mmira aataruuyauvaatama hatokaanara tiiravaivee, kiatee. Hama na iyauvaa hatokaanara tiiravai. Ii kua mmaanna iyauvaa kaanaiyauvo vakiaiveeraivaara na tiiravai.

18 Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuūqaa mmaanna tuu kuaivaki kiisa fafaaraivo vaivakidiri fai hama gioonna kiaapu voovono yopeema fafaara kiisa voovai rugaanaravai. Ngiau mmata taikeera suaivaki fai homo iyauvo vaino Anutuūqo mmuakiaa kuayauvai ivaki vaiyauvaa iima taika kiaanaravai.

19 Gioonna kiaapu voovono Anutuūqaa mmaanna tuu kuaivakidiri kua kiisa voovai hatokoo koonnama iinno gioonna kiaapu vooya ari koonnama ii aataruuvaa iya vitainai teeda iikio fai Anutuūqo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aduoo tuanaivau varianee, tinaravai. Gioonna kiaapu voovono Anutuūqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai rikioo iinno gioonna kiaapuuya ivo kuai aataruuvau kuateeraivaara iya kiaa mmiivo fai Anutuūqo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aruoo varianee, tinaravai.

20 Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia safuuma varira aataruuvo vaidi Farisaiya varira aataruuyauvaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiya varira aataruuyauvaatama hama yaataranai fai yapooma hama ngia Anutuūqo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vaidi ausa nnannateeraivaara tiravai

21 Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putu-aivee. Fai putino kua pinaivo inna ruputuan-naivaa aiki vainaravaivee,

²² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara pinaama ausa nniitareeno kua pinaivo innaki vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara maisavaivee tinai fai vaidiia inna vitada vaidi kua yeena rairaiyasi vikio innaki kua pinaivo vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara kumimaka yaata duunakuavee tiivaa fai Anutuuoqo tino too ikia aakiaivaki kuanaravaivee.

²³ Ngiikidiri a vaidi voovoono puara sipisiipa voovai Anutuuoqara kati yeena tapiivaki hudaanee kiaa kiee rikino i seenaivo homo vo kua voovaa aiyara nnannateenai

²⁴ i puara sipisiipaivaa tapi oyaivaki yapa kiee akiairaama oo i seenaivaata kua tino too inna ausaivo nuufainai kava vara ranee numa puara sipisiipaivaa Anutuuoqara kati hudaanee.

²⁵ Vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanaree kiaa i vitoo kua pinaivaara dira vaidiivaasi vivoora aataru tammaivaudiri vida kua safuuma kiada kati oro ausa nuufa tasipama variatee. A hama itaino fai i vitoo vaidi kua pinaivaara diraiivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmينو too fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki yapaanaravai.

²⁶ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee mmuakiaa irisaiyauvaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee.

Yisuuva sabi mmuara heeraivaara tiravai

²⁷ Musiiva nnaaru tuu kuaivaa vaa ngia riki-aavai. Ii kua ivo vainno tinoo: A vaa nnaata

vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane,

²⁸ tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono gioonnaivaa taikio inna varaataikio vaa ari ausaivonnaadee inna mmuara varaivai.

²⁹ I avu yaadudaivaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiasa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kiee kagaari kiane. I avu mmuaavai nnaasu vaino fai hama i mmamma mmuakiaavai ikaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

³⁰ I yaaku yaadudaivaadiri a reeti utuee reeri utinarainnoo kiasa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiane. I yaaku voovai hatoka kiee mmuaa yaakuvaata variee fai hama i mmamma mmuakiaavai ikaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

Yisuuva vaidiia ngiari nnaataiya titeeraivaara tiravai

(Matai 19:9; Marakaa 10:11-12; Rukaaso 16:18)

³¹ Musiiva tuu kua voovai vainno tinoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiasa kioo yanaivaa fafaarama kioo inna mmiaivee,

³² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio ari vaatiivoono inna ooqoo kiasa kino vaati voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Ari vaatiivoono inna titaivaara mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Fai vaidi voovoono itaama ii gioonnaivaa varano mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vainaravai.

Yisuuva vo kuavai tasipama yeena rau kuaivaa tiravai

³³ Vo kuavai Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kиаа mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tunoo: A kua kutaama kие tira kuaivaa sa hatokaanee. A yaagueeqama Udaanga Anutuugaа avuuvau kianna kuaivaa iikianee,

³⁴ tuu kuaivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Sa vo mminnaavai nnutuuvaa tasipama ai yeena raira kuaivaa kianee. Ngiauvo inna Anutuugo varira yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ngiauvaa nnutuuvaa tasipama kие kianee.

³⁵ Mmataivo Anutuugo yuku yapeera yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna mmataivaa nnutuuvaa tasipama kие kianee. Yerusareema inna ti kieeta pinaa ngiau aapu variivaa yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna Yerusareema nnutuuvaa tasipama kие kianee.

³⁶ Hama a yopeema mmuaa kieeta yausiivai iino voovai eekaravai vaino voovai upisivai vainaraivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ai kieetaivaa nnutuuvaa tasipama kие kianee.

³⁷ Ai kuaivaa yeena rainna sa mminnaa voovai nnutuuvaa tasipama kие kianee. Ee kianna kuaivaa kati ee-oo tiee hameetavee kianee. Ai kuaivaa yeena rau kие vo kuavai tasipama kianano mmannasa maisaivoono i tikiai itaa kua kiannanoo.

*Yisuuva maisa aataruuvaa irisai iivoora tiravai
(Rukaaso 6:29-30)*

³⁸ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoно gioonna kiaapu voovai avuuvaa rukuuma kino sai inna avuuvaa rukuuma kiaivee. Gioonna kiaapu voovoно gioonna kiaapu voovai

avaivaa rutuuma kino sai inna avaivaa rutuuma kiaiivee.

³⁹ Kuaivo itaa kua tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii iinai sa sai iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono i kueenna yaadudaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee.

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono i yaapa mmammayaa apuannaivaa varaanaraivaara kua pinaana i yapaanara tinai ai yaapa varaivaata mmianee.

⁴¹ Fai vaidi voovoono yaagueeqama i tinara: Vainima ni vitee kuane, tinai sa vainima inna vitee kuane. Ngieerama inna vitee kuane.

⁴² Gioonna kiaapu voovoono mminnaivaara i yapara rinai inna mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i mminnaivaa varoo kava yapooma i mminaravee tinai sa ooqoo tirainna mmianee.

Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee

(Rukaaso 6:27-28,32-36)

⁴³ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: I seenaiyara mmuduuya ruee i nnammutuaiyara sa mmuduuya ruanee,

⁴⁴ tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Ngii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee.

⁴⁵ Fai ngia itaida ngii Gioova ngiau aapu variivaa raunna mmaapuya variaaravai. Fai Anutuuoqo tino too suaivo gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama mmuaakaraama

taanaravai. Anutuuqo tino too vatiivo gioonna kiaapu safuuma variraiyaata koonnama variraiyaatama mmuaakaraama ruanaravai.

⁴⁶ Gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu ngia sai iyara mmuduuya rida aanii irisai yoketaivaa Anutuuqaasidiri varaaraivaara ngia yaata utuaanee? Fai ngia hama varaaravee. Maisa vaidi sikau takiisa vareera vaidiiyaano ii aataru ivaa iikiaano.

⁴⁷ Ngia ngiingii seenaiyaata nnaasu kua tida hama ari vooyaata kua tiraida ngia itaama iikiaivaara hama ngia ari vo gioonna kiaapuuya iikiaa aataruuvaa yaataraano. Mmuaakaraama iikiaano. Vaidi hama Anutuuqaa kuaivaa rikieeraiya ii aataru ivaa iikiaano.

⁴⁸ Ngia ngii Gioova ngiau aapu variivo yoketaa safu tuanaavai varineema ngieeta yoketaa safu tuanaaya variatee, tiravai.

6

Yisuuva mmanna haipuuya tuqinnaateera tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Tuqinnama taatee. Sa gioonna kiaapuuya ngii mannaka kiteeraivaara Anutuuqaa mmoori yoketaivaa iya avuuyauvunu iikiatee. Fai ngia iya avuuyauvunu itaama iikio too ngii Gioova ngiau aapu variivo hama irisai yoketaa voovai ngii minaravai.

² Ivaara ngia mmanna haipu gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa mmiaaree kiaa sa puaisakama aayanna tida gioonna kiaapuuya avuuyauvunu mmiatee. Vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya gioonna kiaapuuya

tiiyara mannaka kiateeraivaara itaama nuunaira nnauvaki iida yoosinna vuutaivau iikiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai.

³ Ngia mmanna haipu gioonna kiaapu voovai mminnaiyauvaa mmiaaree kiaa tadadama hataumakinaa mmiatee. Itaama mmikio hama ngii seena voovoono ngii taanaravai.

⁴ Itaama vainai ngia tadadama hataumakinaa iikiaivaa ngii Gioova too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiaa mmiravai

(Rukaaso 11:2-4)

⁵ Ngia yaaku varaaree kiaa sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima yaaku varaatee. Iya gioonna kiaapuuya tiiyara mannaka kiateeraivaara nuunaira nnauyauvakiaata yoosinna vuutaiyauvunuaatama dida vaidi yaaku varaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai.

⁶ Ngia yaaku varaaree kiaa ngiingii nnauki vida sipuuvaa rau kiada ngii Gioova hama kooyaa variivaata kua tida yaaku varaatee. Ivoono ngia itaama hataumaki iikiaivaa taivoono fai irisai yoketaivaa ngii minaravai.

⁷ Ngia yaaku varada sa kaayau kua tasipama yaaku varaatee. Gioonna kiaapu hama Anutuuga kua rikieeraiya kaayau kua tasipama yaaku varada yaata utida kiaanoo: Ta hokobama

yaaku varakio fai Anutuuqo ti kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaanoo.

⁸ Sa iya roosiima yaaku varaatee. Yoketaama variraivo hama ngiisi vaivaara ngia hama inna yaparairama kiada kati yaata utuaivaa ngii Gioova Anutuuqo vaa too rikiaivaara sa iya roosiima yaaku varaatee.

⁹ Ataama yaaku varada kiatee:

Ti Napoova a ngiau aapu variannaikua
i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa tuanaavai nnaasu vakiaivee.

¹⁰ A gionna kiaapuuyara diraivaa
kino too ngiaivee.

I yaatayaa vai kuaivaa
ngiau aapu variaya iikiaaneema kinai
ta mmatayaa variaunnaiya iikiaravee.

¹¹ Aanna makee suai
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

¹² Ta ti seenaiya mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunna-
neema
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.

¹³ Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee.
Maisa aataruuvau diri ti vitee
yoketaivau ti yapaanee.
(A gionna kiaapuuyara diravootama
i yaagueeqavoota i oyai ari vookaravootama
tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.)

¹⁴ Ii kua ivo itaama vainai ngia gionna kиа-
puuya mmoori maisaivaa ngii iikiayara hama
yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya

mmikio rikioo ngii Gioova ngiau aapu variivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaravai.

¹⁵ Fai ngia iya mmoori maisaivaa ngii miaivaara homo yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio ngii Gioova hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravai.

Yisuuva yeenna nneeraivaara ooqoo tira kuaivaa tiravai

¹⁶ Ngia Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima ausa mmuaararai tasipama kua seemuaa variatee. Iya gioonna kiaapuuya ta Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati variraivaa taateeraivaara kua seemuaa varida ngiari oori nnikiiyauvunudiri kainaamaiyauvaa hama finiraida kaupa kusiyaanna ngiari oori nnikiiyauvaki siikama kiada nookiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iyara mannaka kiasa irisaivaa vaa iya varaavai.

¹⁷ Ngia Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki ngiengie iikiaivaungiaama iida ngiingii oori nnikiiyauvaa fini kiada ngiingii kieetaiyauvaa ugaka rummua kiada variatee.

¹⁸ Itaama iikiai teeda gioonna kiaapuuya ngia yeennaivaa pikiada kati variraivaa hama teeda rikiaaravai. Ngii Gioova hama kooyaa variivoono nnaasu too rikiaanaravai. Ngii Gioova ngia

tadadama haumaki iikiaivaa too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai

(Rukaaso 12:33-34)

¹⁹ Mmatayaa diaa mminnaa yoketaiyauvaa sa ngiingiiyara yaata utida nuunama yapaatee. Fai ngia yapa kikio vooyauvai kaaka nneeno vooyauvai kegenaiyauvo hatokano vooyauvai mmuara vareera vaidiia numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai.

²⁰ Sa iyauvaara nnaasu yaata utida pinaama mmoori vareerama kiada ngiau aapu vai mminnaa hama taikeraiyauvaa fai yapooma varaaraivaara yaata utida mmoori pinaama iikiatee. Ngiau aapuuvaki vai mminnaiyauvo fai hama kaaka nneeno hama kegenaiyauvo hatoka nneeno hama vaidiia numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai

(Rukaaso 11:34-36)

²² A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvoono yoketaama taikiai mmeekiaivau nuairaivaa roosiima a yoketaama nookiannavai.

23 I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. Fai ii mmeekia ivo iiki vaivo upisivai vainno fai kaayauma upisiinaravai.

Anutuuqo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara tiravai

(Rukaaso 16:13; 12:22-31)

24 Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema taara vaidivaitanaani mmooriivaa varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia yopeema Anutuuqaa mmooriivaata sikau varaara yaata utira aataruuvaatama mmuaavaugiataama iikiaaravai.

25 Itaama vaikiai na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variraivaara yaata utuatee. Sa ngiengie yeenna nnoori nnaaraivaara kaayauma yaata utida sa ngia ngiingii mmam-mayaa uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammaiyauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmam-maiyauvo vaivai.

26 Ngiaasukuaa ngiau nuairaiyauvaa tuqinnama taatee. Hama iya vuayeennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapa kieera nnauyauvaki yapa kiaavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivoono yeennaiyauvaa iya mmiivai. Anutuuqo ngiiyara tuqinneeraivoono ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaatara kiaivai.

27 Ngiiikidiri deevono ari varinaraiwaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee.

28 Mo aaniira ngia ngiingii uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuaanee? Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidiiya ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai taavo yoketaivai.

29 Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai taavo yoketaiyauvono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmamayaa uyira raira ari vookarauyauvaa uyuuyauvaa yaatara kiaivai.

30 Ngia kiisama Anutuugaara kutaavaivee kiaiyo, maura ikiauyauvo makee uriyauvaa turau vaidiiya hamuku kiada ikia mmuturuaraiyauvaa Anutuugo iyauvaa tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmamayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraiwaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaanee? Fai ngii minaravaivee.

31 Ivaaraida sa ngia pinaama yaata utida kiatee: Dee yeennayauvai ta nnaarannee? Ta dee nnoorivai nnaarannee? Ta dee mminnaayauvai ti mmamayaa uyida raida kiaranee? kiatee.

32 Vaidi hama Anutuugaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara yaata utuaavai. Ii mminnaa iyauvaa ngia varaaraiyauvo hameetaiyauvaa vaa ngii Gioova ngiau aapu variivo taivai.

33 Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuugo

gioonna kiaapuuyara diraivaa varaaraivaara tau-raa yaata utida Anutuugaa aataru safuuvaa iikio fai Anutuugo iyauvaa mmuakiaayauvai ngii minaravee.

³⁴ Ivaaraida sa turaura kaayauma yaata utida ausa mmuaararakiatee. Turau suaivaki ari mmaraama ivakira yaata utira aataruuvo vainaravai. Mmuaa suai mmuaa suaiyauvaki mmuaararai aataruuyauvo ii suai iyauvaki ari mmaraama vaivaivee.

7

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

maisavee kiatee
(*Rukaaso 6:37-38,41-42*)

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutu-ugo ngii mmoori aataruuyauvaa too sa maisavee kiaiveeraivaara gioonna kiaapu vooya mmoori aataruuyauvaa sa teeda maisavee kiatee.

² Ngia gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa teeda maisavee kiaivaa irisaivo mmuaakaraama vainaraivaara sa itaa kua kiatee.

³ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannanoo.

⁴ Iri pinaivo i avuuvau vaivaa hama teerama kieenna dataama i seenaivaa kiannanoo: Nninai na i avuuvau i mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee?

⁵ A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiee eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvau i mmummuuvaa feenaanee.

⁶ Gioonna kiaapuuya homo ngiari ausaiyauvo puara mmaraivaava roosiikiyai sa Anutuugaa mmayaaya yoketaa tuanaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya faiya roosiima hani-giada ngii gutuaara iirayaama fai ngii kuaivaara maisavee kiaaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaara ooqoo tiraiya sa inna kuaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya puaraiya sikau seeta poosa kuaivaa yoonna reer-ayaama ngii kuaivaara ooqoo kiaaravai.

*Yisuuva yaaku vareera kuavai tiravai
(Rukaaso 11:9-13)*

⁷ Ngia Anutuugaa yaparaikio fai ngia yaparaki-aivaa ngii minaravai. Mminnaa voovaara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuugo sipuuvaa ngiini hatuaanaravai.

⁸ Gioonna kiaapu Anutuugaa yaparaivoono fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuugo innani sipuuvaa hatuaanaravai.

⁹ Vaidi voovoono ngiikidiri ari mmaapuuvo yeennara inna yaparaino hama fai sikauvaa inna mminaravai.

¹⁰ Ari mmaapuuvo tavaura numa inna yaparaino fai hama yapaivaa inna mminaravai.

¹¹ Ivaara ngia mmatayaa maisama variyaiya mminnaa yoketaiyauvaa ngiingii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mminnaa yoketaiyauvaa mmira aataruuvaa

yaataraivoono gioonna kiaapu inna yaparakiaiya mminnaa yoketaiyauvaa iya mminaravai.

¹² Gioonna kiaapuuya mmoori mmuakiaavai ngiiyara iikiaavo ngii yoketaivaara ngieeta mmuaikaraama iyara iikiatee. Anutuugo mmaanna tuu kuaiyauvaata forofetaiya kiasa mmuu kuaiyauvaatama oyaivo itaama vaivai.

*Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai
(Rukaaso 13:24)*

¹³ Ngia kiisa keegiaidaa kuatee. Keegia pinaivaki kuai aataru hoonuruuvo ikia aakiaivakira kuai aataruvai. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaavai.

¹⁴ Keegia tupatupaa variraivaki kuaivo kiisa keegiaivai vaivai. Kiisa gioonna kiaapuuya nnaasu ivaki kuaavo aataruuvo kaayauma iya mmuaararavai.

*Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo
tiravai
(Rukaaso 6:43-44)*

¹⁵ Vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia iya mmamma mmaanaiyauvaa teeda kiaanoo: Puara sipisi-ipa roosiima yoketaakiaayavee, kiaavo iya aakiaiyauvo fai mmararaa avaikaravai roosiivai.

¹⁶ Ngia yatari iiraivaa nneedaa taavo yatari voovai yoketaavai vaikio yatari voovai maisavai vaivai. Ivaa roosiima fai ngia forofetaiya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai.

¹⁷ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai.

¹⁸ Yatari yoketaivau hama iira maisaivo yopeema ivau vaikio yatari maisaivau hama iira yoketaivo yopeema ivau vaivai.

¹⁹ Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa vaidiiya hanaa rakau ikiana kagaari kiaavai.

²⁰ Ivaa roosiima fai ngia vaidi forofetaa unakua nnaamuruuya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai.

Yisuuva vooyara hama na ngii tauyavee tinara-vai

(Rukaaso 13:25-27)

²¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya niiyara Udaanga-o kiaiya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai hama kuaaravee. Gioonna kiaapuuya ni Napoova ngiau aapu variivaa kuaivaa tuqinnama rikiada iikiyaiya nnaasu fai ivaki kuaaravee.

²² Anutuuoqo gioonna kiaapuuya mmoori-iyauvaara iya yaparainara suaivaki fai kaayau gioonna kiaapuuya numa ni kiaara: Udaanga-o, ta vaa aiyara yaata utida Anutuuoqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida i nnutuuvaa tida kaayau mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvakidiri titaunnani kuaani ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa i nnutuuvaa tasipama iikiaunnavaivee,

²³ tikiai na iya tinara: Ngia maisa mmoori iira nnaamuruyavee. Hama na ngii tauyavee. Ngieera kuatee, tinaravai.

*Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri
mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:47-49)*

²⁴ Ivaarainno gioonna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivaara tuqinnama rikioo iivoono vaidi tinni yoketaivoono mmata yakeevau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai.

²⁵ Ivo mmata yakeevau ari nnauvaa heeka ki-ai-
aikiio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama
haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utikio
too ari nnauvo vaa mmata yakeevau heeka ki-
aivoonora tioo hama havarataivai.

²⁶ Gioonna kiaapu voovoono ii na kiau kua
ivaa vaa rikioo hama iivoono vaidi kumimakaivo
mmata muaraagaivau ari nnauvaa heekaivaa
roosiivai.

²⁷ Ivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa
heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo
pinaama haikio yuunna yaamurukaivo
kaayauma utuoo nnauvaa ruoo ruoo ravagiau
yautu ruaikio kurummutu kioo mmatayaa
vaivaivee, tiravai.

*Yisuuva ari vookarau yaagueeqaivaa tasipama
tiravai*

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kiooduu
gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara
nnikiarauduu

²⁹ ivo hama kua mmaanna kiaa mmira vaidi-
iya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo
inna tasipooduu kuaivaa tiravai.

8

Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa

*tuqinneeravai**(Marakaa 1:40-45; Rukaaso 5:12-16)*

¹ Yisuuva kiaa taika kioo taapi kiisaivaudiri pikioo hoonuruuvau tuuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada viravai.

² Vuduu too vaidi buunna hooya mmamma roosuvoono numa Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo inna tunoo: Udaanga-o, mo fai a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti inayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmamma buunna hooya mmamma roosuuvo taik eeravai.

⁴ Taikooduu too Yisuuva tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiairaama viee Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa i mmammaivaa vitainna nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuauvaa tuqinneeravai**(Rukaaso 7:1-10)*

⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ivau pikioo yoosinna Kapanauma vuduu too Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoono numa Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo:

⁶ Udaanga-o, ni mmoori vareera ngiaammuau voovai kaayauma nniitaraikio yuku yaakuuvo putikio vainoo,

⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Fai na innasi viee inna tuqinnaanaravaivee,

⁸ tuduu rikioo vaidi rapiraiya kieetaivo inna tunoo: Udaanga-o, sa niiyara yaata utuanee. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee.

⁹ Na ari vo vaidi kietya mmoori varau vaidivai variauvai. Na iya mmooriivaa vatee variee rapira ngiaammuauyara diauvai. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuanee, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiee viteera ngiaammuau voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikianee, kiauko iivaivee. Vaa na itaama variee tauvaara kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iva tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapuuya inna vata rada nnuuya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivai.

¹¹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapu suai raari raipidiri suai haatapaipidiri ngiayia numa Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki nnaaru varuu vaidi Aapara-haamo Isaako Yakoopainna tasipama fai yeenna nnaaravai.

12 Gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki variataama kiadaata rikiakio Anutuuoqo iya ooqoo tinai mmaanai upisiivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee,

13 kiasa kioo Yisuuva rapira kieetaivaa tunoo: Ai nnauki kuanee. Viee a ni yaparakianna kuaivaara fai kutaa iinaravee tinai fai na aini iinaravaivee, tuduu rikioo vioo rikiooduu Yisuuva itaa kua tuu saivaata inna mmoori varoo ngiaammuauvaa mmammaivo yoketairavai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 1:29-34; Rukaaso 4:38-41)*

14 Yisuuva Petoroosaa nnauvaki vioo tooduu Petoroosaa nnummuayaanna mmammaivo ikiayanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu

15 Yisuuva innasi vioo inna yaakuuvau utuduu ikiayanaivo taikooduu diitoo Yisuuunna yeennaivaa mmiravai.

16 Mmuduu hannauduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varuuya vitada Yisunnasi nnuduu Yisuuva mmagia maisaiyauvaa tuduu iya aakiaiyauvakidiri pikiooduu mmuakiasa nniitarooya tuqinneeravai.

17 Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava tuu kuaivo vaududuu Yisuuva varuu suaivaki kaanaivo vairavai. Yisayaava tuu kuaivo vainno tinoo: Ivo ariinoo ti nniitarai mmuakiaayauvai rugaivaivee, tiivai.

*Vaidiyya Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(Rukaaso 9:57-62)*

¹⁸ Yisuuva gioonna kiaapuuya inna suvuauya too ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee,

¹⁹ tuduu too kua mmaanna kiaa mmira vaidi voovono innasi ngioo tunoo: Vitaira-o, a kuanara yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee,

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vakiaavai. Ngiaammaiyya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvono hama na vuru vaira nnauvootainoo,

²¹ tuduu rikioo vaidi voovai inna nnaagiai nuauvo inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiese i nnaagiai kuanaravaivee,

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Pikiee ni nnaagiai ngianee. Vaidi koonnama variyaiya putuaiya roosiikiyaiyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai

(Marakaa 4:35-41; Rukaaso 8:22-25)

²³ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada vida varuduu

²⁴ akiairauduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiainara uuduu too Yisuuva vuru vauduu

²⁵ ari ngiaammuauya innasi vida yuruuma kiada tunoo: Udaanga-o, ti vita yoketaivau yapanee. Nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo,

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Hama ngia kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo, kiaa kioo diitoo yu-unnaivaata nnooriivaatama yaagueeqama ooqoo tuduu pikiooduu tirooma variravai.

²⁷ Varuduu ari ngiaammuuu mmuakiaaya in-nara nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo datai vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaiya varuu vaidiivaitana tuqinneeravai

(Marakaa 5:1-20; Rukaaso 8:26-39)

²⁸ Yisuuva nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vioo kanuu-vaa pikioo reemi roo vioo tooduu vaidi putu-uya hau oonauyauvakidiri vaidi taaravaitana inna saidi tiiravai. Ii taara vaidi ivaitana aaki-aiwaitanaki mmagia maisaiya topauduu rikiada avaikarauduu teeda gioonna kiaapuuya ivaitana varuupinnai kuaara aatuuda hama viravai.

²⁹ Yisuuva nnuu saivaata mmagia maisa topau vaidiivaitana puaisakama aayanna reeda tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? Homo ti varira suaivo vainoo. Anutuuqo ti yaparaira suaivo hama nnikiai a numa ti ruputinarainna ngiannanee?

³⁰ tuduu rikiada ukuapinnaigiataa kaayau puaraiya yeenna nneeda varuduu

³¹ mmagia maisaiya vaidiivaitanaki varuuya yaagueeqama Yisunna yaparaida tunoo: A ti titaanaree tiee ti titanai ukuai puara aaya aaki-aiyauvaki ta kuaaravee,

³² tuduu Yisuuva rikioo iya tunoo: Kuatee, tuduu rikiada mmagia maisaiya vaidiivaitana aakiaivaitanakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki viravai. Vuduu mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³³ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitaturaiya seenada yoosinnaivaki vida Yisuuva uu mmayaaya mmuakiaavai gioonna kiaapuuya kiaa mmida iya Yisuuva vaidiivaitana uu mmayaayaivaata puaraiya uu mmayaayaivaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

³⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna ki-aapu ivaki varuuya Yisuunnasi nnida inna teeda ivo iya mmataivakidiri pikioo kuaiveera yaagueegama inna titeeravai.

9

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai

(Marakaa 2:1-12; Rukaaso 5:17-26)

¹ Titoodoo Yisuuva kanuuvaki karoo kava vara ranoo nnoori sainai ari yoosinnaivaki oro hara kioo varuduu

² vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuunnasi nnuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo,

ni vaidivai. Sa yaata utirainna yaagueeqama variane. Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

³ tuduu rikiada vaidi kua mmaanna kiaa mmira vooyaano ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aqaa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua tinoo,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngii yaata tinniyaa vai kua maisaivaa yaata utida itaa kua kiaanee?

⁵ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinarannee?

⁶ Aa mmata aavau na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaraivovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee,

⁷ tuduu rikioo diitoo ari nnauvakira viravai.

⁸ Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaa teeda aatuuda Anutuugo ari yaagueeqaivaa vaidiia mmuuvaara kua yoketaivaa innara tiravai.

*Yisuuva Matainna maavee tiravai
(Marakaa 2:13-17; Rukaaso 5:27-32)*

⁹ Yisuuva ii yoosinna ivakidiri pikioo nuainnonno tooduu sikau takiisa vareera vaidi Mataiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo Mataiva diitoo inna nnaagiai viravai.

10 Yapooma Yisuuva Matainna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaata nuna Yisuunnaata ari ngiaammuauyaatama tasipama yeenna nneeravai.

11 Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooya nuna iya teeda Yisuunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ngii vitairaivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama yeenna nnainnee,

12 tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai.

13 Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia oro jaarida oyaivaara tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapuuya ngiariiyara yaata utida yoketaayavee kiayara hama na iyara maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiyara na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

*iya Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 2:18-22; Rukaaso 5:33-39)*

14 Tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Mo dataikaida ta Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuugaara yaata utida yeenna nneeraivaara makemakee ooqoo kiasa kiada kati variaunnani i nnaagiai nuairaiyaida mmuakiasa suai hama itaa kiaannee?

15 tuduu Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai ivaki vari-aiya hama ausa mmuaararaikiai iya sirigaida variaavai. Fai suai voovai nninai rikiada vaidiiva kieevatiivaa vitada rupertikiai iqii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

16 Hama gioonna kiaapu voovoona nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino rikioo karaasa buruqaivo yaagueeqainno nnisi buruqaivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravaivee.

17 Hama gioonna kiaapuuya vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiasa nnisiivaki tusaa uyuaavai. Fai tusaa uyu kikio vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuya karaasaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavai. Tusaa uyu kiaavo suuyaivoota nnabaiivootama yoketaama vaivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

*Yisuuva kieeta vaidiivaa raunnaivaata gioonna
voovaatama tuqinneeravai*

(Marakaa 5:21-43; Rukaaso 8:40-56)

¹⁸ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yutayaiya kieeta vaidi voovoono numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Ni naunnaivo aa ikiataa putinoo. Fai a numa innayaa ai yaakuuvaitana utino too ivo diitoo kati hara kioo varinaravee,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva diitoo inna tasipama vuduu ari ngiaammuauyaataama viravai.

²⁰⁻²¹ Vida varuduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na inna buruqaivau utino too na kabaa kuau aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiaa kioo numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa araivau utuduu rikioo

²² Yisuuva hanigia inna too tunoo: Ni nunakuavee. Sa yaata utuane. A niyara kiananoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kianaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variananoo, tuduu tuu saivaata gioonnaivo kabaa vuu aataruuvo taikeeravai.

²³ Taikooduu Yisuuva vaidi kieetaivaa nnauvaki vioo tooduu kiaatannaivaa hakuaaraivaara vaidiia noomaiyauvaa ruduu gioonna kiaapuyua nuunaida kaayauma ratada varuduu

²⁴ Yisuuva oro iya tunoo: Mmuakiaaya mmaanai kuatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, tuduu rikiada iya vaa

kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai.

²⁵ Raida varuduu iya titooduu mmaanai vuduu rikioo kiaatannaivo vauvaki Yisuuva oro inna yaakuuvau utuduu diiteeravai.

²⁶ Ivo itaama diitoo mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaatannaivo varuu yoosinnaivaa vaini varuuyaatama rikieeravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai

²⁷ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo nuainnonno vaidi avu huruuta taaravaitana varuuvaki nnuduu rikiada ivaitana inna vata rada vida aayanna reeda tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee,

²⁸ tuduu Yisuuva nnauvaki vuduu rikiada ivaitana innasi nnuduu iva ivaitana yaparainno tunoo: Ngia dataamaida yaata utuaanee? Avuuyauvaa tuqinnaanara yaagueeqaivo niiki vainnee? Vara hama niiki vainnee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, fai a ti avuuvaitana tuqinnaanaravaivee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana avuuvaitanau utuoo tunoo: Ngia kutaa itaama tuqinnaanaravee kiaivaugiataama vakiaivee,

³⁰ tuduu rikioo ivaitana avuuvaitana yoke-tauduu Yisuuva yaagueeqama ivaitana tunoo: Sa ivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

³¹ tuduu rikiada hama iva tuu kuaivaa rikieerama kiada ivau inna pikiada ivo ivaitana avuuvaitana tuqinnoo mmayaayaivaa mmuakiaa vaini varuu yoosinnaiya kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³² Vaidiivaitana ivau inna pikiada vuu saivaata vaidi voovai ari aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunaama kioovaa vaidi vooya vitada Yisuunnasi nniravai.

³³ Nnuduu too Yisuuva mmagia maisaivaa titooduu vioo kioodoo vaidiivo kua tiravai. Kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida tunoo: Hama nnaaru Isarairaiyakidiri atau mmoori voovai vauduu teeravaivee,

³⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivoono inna tasipama varioo yaagueeqaivaa inna mmikioonno mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaiya titaikiai kuaavaivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuyara boo tiravai

³⁵ Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisa kiisaiyauvakiaata yoosinna pinaiyauvakiaatama vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuuqaa mmoori aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya vitairavai. Vitainno Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai.

³⁶ Iya tuqinnoo suaiyauvaki kaayau gioonna kiaapu nuunauya too iyara boo tiravai. Iya puara sipisiipa hama haitatuura vaidiaatauvaa roosiima varida airi airi yaata utida ngiari vo vuayaata utida varuuvaara Yisuuva iyara boo tiravai.

³⁷ Boo tioo ari ngiaammuauya tunoo: Mmoo-ivaki yeennaiyauvaa kaanaiyauvo suvuaikio vaa

nneeravaata vaiki ai iyauvaa vareeraiya mmuaa taaraya variaanoo.

³⁸ Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmoori-ivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki ya-paateeraivaara yaaku varaatee, tiravai.

10

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieera-vai

(Marakaa 3:13-19; Rukaaso 6:12-16)

¹ Yisuuva ari ngiaammua u yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tiravai. Tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmiravai. Mmioo gioonna kiaapuuya nniitaroo mmuakiaa ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai.

² Ii vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taarama kua varada nookiaara idaa nnutuudo ataama vainoo. Tauravaa nnutuuvo Simoono inna nnutu vuaivo Petorooso inna kataivaa nnutuuvo Adiri-aaso Seveta inna mmaapuuvaitana voovai nnutu-uvo Yakoo po vuaivaa nnutuuvo Yuvuaano

³ voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Tumaaso sikau takiisa vareera vaidiivaa nnutuuvo Mataiva Ara-painna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoo po voovai nnutuuvo Tariaaso

⁴ vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono nnaagiaivaa nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya

kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmooriivaa mmi-ravai

(Marakaa 6:7-13; Rukaaso 9:1-6)

⁵ Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama titoo aa kua aavaa iya kiaa mmioo tunoo: Sa vaidi voopinnaiya yoosinnaiyauvaki kuatee. Sa vaidi Samariaaya yoosinnaiyauvaki kuatee.

⁶ Gioonna kiaapu Isarairaiya puara sipisiipa roosiima raubiriikiyaiyasi kuatee.

⁷ Vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida varia rada Anutuūqaa mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada kiatee: Anutuūqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, kiatee.

⁸ Gioonna kiaapu nniitaraiya tuqinnaatee. Vaa putuaiya tikiyai kava diitaatee. Iya mmammaiyauvo buunna haiya mmamma roosiikiyaiya tuqinnaatee. Mmagia maisaiya iyakidiri titakiai kuatee. Hama ngia sikauvaa kagaari kiada ni yaagueeqaivaa niisidiri varaivaara sa sikauvaara yaata utuatee. Kati ni mmooriivaa iikiatee.

⁹ Sa ngii sikauyauvaa ngiingii utuaiyauvaki rummua varada kuatee.

¹⁰ Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa vara rira utuaiyauvaa varada kuatee. Sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. Sa ngii yuku nnaba vooyauvaatama varada sa yau kurida nuairiyauvaatama varada kuatee. Ngiengie

mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara nnaasu yaata utida kuatee.

¹¹ Ngia pinaa yoosinna voovakinee vara kisa yoosinna voovaki vida teekio vaidi yoketaa voovoono ngii too ngii maavee tinai rikiada inna nnauvaki vida inna tasipama varida ngia vira suaivau inna pikiada kuatee.

¹² Inna nnauvaki vira suaivau iyara yoketaa kuaivaa kiaa kiada kuatee.

¹³ Vikiai rikiada fai ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mikio ausa nuufaivo iyaki vakiaivee. Fai iya yakeema varikio ausa nuufaivo ngiingiiki vaki-aiivee.

¹⁴ Fai ngia yoosinna voovakinee vara nnau voovaki vida teekiai hama iya ngiiyara tuqin-nada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngi-ingii yukuuyavunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ivaki pikiada vida kiatee.

¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuara maisama varuuya ngiari mmoori irisaiavaara Anutuugo iyara boo tioo hama irisai pinaa maisaivaa iya mminaravai. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara yoketaakiaiya fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma Kumuara varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

*Vaidiia Yisuunna ngiaammuuya mmoori maisaivaa mmiravai
(Maraka 13:9-13; Rukaaso 21:12-17)*

¹⁶ Rikiaatee. Ngia puara sipisiipaiya roosiima tirooma variaya fai na ngii titanai fai mmararaa

roosiikiyaiyasi kuaaravai. Yapaiya tadadama nu-airayaama ngii nuairaivaara tuqinnama yaata utu kiada nookiatee. Ngiaamma mirunnaiya tirooma variraivaa roosiima koonnakaannama nuairaivaa pikiada tirooma variatee.

¹⁷ Vaidiiyara aatuuma rada nookiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapa kjaaravai. Iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki kiada ngii ripiikiaaravai.

¹⁸ Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaara fai iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiyaata vaidi ngiari voopinnaiyaatama kaaa mmiaaravai.

¹⁹ Iya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara kaayauma yaata utuatee. Kua pinaana ngii yapai suaivaki fai Anutuqoono ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai kjaaravai.

²⁰ Ngia sai kiaara kuaivaa hama ngiengieenoo kjaaravai. Fai ngii Gioova ngiau aapu variivaa Mmannasaivoono ngii giaa ngii minai kjaaravai.

²¹ Fai vaidi vooya ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiyai ruputikiyai putuaaravai. Fai vaidiiya ngiari uru nnaakaraiya vitada vooya mmikiyai ruputikiyai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputuateraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai.

²² Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaara fai gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tiao

yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuuoqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

²³ Vo yoosinnaiya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiada ngiingii yaatu seenada vo yoosinnavakira kuatee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama ngia Isarairaa yoosinna mmuakiaayauvaki nuaida ni mmayaaya aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi taikeeraida kikiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kava vara ranee tiinaravee.

²⁴ Hama vo ngiaammuuvo voovono ari vitairaivaa yaataravai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuuvo hama ari haitatuuraivaa yaataravai.

²⁵ Fai ngiaammuuvo ari vitairaivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuuvo ari haitatuuraivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Fai gioonna kiaapuuya vaidi haitatuuraivaa kiaara: Beresebuuro, kiaa kiada ivo haitatuuraiyaraatama ari vookarai maisa nnutuuyauvaa iyaraatama kiaaravaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Rukaaso 12:2-7)*

²⁶ Itaama vainai rikiada sa gioonna kiaapuuyara aatuuda variatee. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kaiyauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai.

²⁷ Na upisiivaki hauma kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa kooyaa ikiannaivau gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na ngiingii yaataki nnaasu ngii

giaa ngii miau kuaivaa rikiada yoosinna vuu-taivaki kooyaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee.

²⁸ Gioonna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuaaraivaara sa aatuukiatee. Iya hama yopeema ngii vaidi kaanaiyauvaatama ruputu taika kiaaravai. Anutuuqaara nnaasu aatuukiatee. Ivoono fai ngii mmammaiyauvaata ngii vaidi kaanaiyauvaatama ikia aakiaivaki yapa kino fai maisainaravai.

²⁹ Ngia ngiaamma sigannaivaa roosii taaravaitanaara mmuaa kookee sikau kiisaivaadiri yookaama kiada varaavai. Hama Anutuuqo itai ngiaammaiyauvaara vueennainno pikiano fai voovai putuoo mmataki tuoo kuanaravai. Ivo tino fai putuoo tuoo kuanaravai.

³⁰ Ngii kieeta yausiiyauvaa Anutuuqo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai.

³¹ Ivaara yaata utida sa aatuukiatee. Anutuuqo ngiiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiyaiyauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

kiaa kookieera kuavai
(*Rukaaso 12:8-9*)

³² Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairaivovee, tinai fai na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara sai tinara: Inna kutaa ni nnaagiai nuairaivovee, tinaravai.

³³ Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinai fai yapooma na ni Napoova

ngiau aapu variivaa avuuvau innara irisai tinara:
Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

Yisuuva tuuvaara gioonna kiaapuuya

nnammutuannammutuaa iiravai

(Rukaaso 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Sa yaata utida niyara kiatee: Ivo gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa mminaraivaara tiiravaivee, kiatee. Hama na ivaara tiiravai. Rapira avai karaivo vainaraivaara na tiiravai.

³⁵ Fai mmaapuuya ngiari kookiaiyara nnannateeda varikiai raunnaapuuya ngiari kaanokiaiyara nnannateeda varikiai nnaaputuuya ngiari nnaaputuuyara nnannateeda variaaravai. Iya itaama iikiaaraivaara na tiiravai.

³⁶ Gioonna kiaapu voovono ni mmooriivaara yaagueeqama iinai rikiada fai ari seena tuainaiya innara nnannateeda kiaara: Ti nnammutu-aavaivee, kiaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu voovono ari kaano kooyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. Gioonna kiaapu voovono ari raunna mmaapuuyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

³⁸ Gioonna kiaapu voovono ni nnaagiai nuaivaara gioonna kiaapuuya inna rupertikio na putuauneema ivo putinaraivaara ooqoo tiivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

³⁹ Gioonna kiaapu voovono ari mmatayaa variraivaara kaayauma mmuduuya ruoo ruoo fai yapooma hama ivo tupatupaa

variraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

*Irisai yoketaivaa varaanara kuavai
(Marakaa 9:41)*

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono ngiiyara yoke-taivoono niyaraatama yoketainoo. Niiyara yoke-taivoono ni titoovaaraatama yoketainoo.

⁴¹ Vaidi voovoono Anutuugaa forofetaavai variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. Vaidi voovoono safuuma variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai.

⁴² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono kuminayaa variivo ni nnaagiai nuairaivaara gioonna kiaapu voovoono innara boo tioo mmanna nnoori adaivaa vita inna mmioo fai irisai yoketaivaa varaanaravai. Fai hama fanniinaravaivee, tiravai.

11

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai

(Rukaaso 7:18-35)

¹ Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaata ii kua ivaa kiaa mmi taika kioo ii yoosinna ivaa pikioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya

yoketaivaa iya kiaa mmioo aataru yoketaivaa iya vitairavai.

² Vitainno varuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo oovi nnauvaki hara kioo varioo Yisuu Kirišiiwa uu mmooriiwaara rikioo ivaara ari ngiaammuau vooya tuduu innasi nnuduu

³ iya tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaara faannaida haitatuukiaaranee?

⁴ tuduu rikiada vida Yisuunna kiaa mmuduu rikioo iya sai tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kiaa mmiatee.

⁵ Gioonna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiiki-aiya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niiyara taara yaata utiraivaara Anutuuqo innara yoketainoo, tiravai.

⁷ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuauya kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuunauya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee.

⁸ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya

yaapa ari vookaraiyauvaa apu kiada variaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai.

⁹ Ngia ni giaa ni miatee. Ngia aaniivaara viravainnee? Ngia vaidi forofetaivaa taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee.

¹⁰ Anutuuoqaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuuoqo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaanaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmata aavau varia rada nnidada aanna variaiya yaataravai. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivaki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravai.

¹² Yuvuaano ari mmayaayaivaa kiaa mmuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisaivaa iiki-aavai. Yaagueeqa avaikarai vaidiia Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira kuaaree kiaa kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai.

¹³ Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara mmuakiaa forofetaa vaidiia tuduu Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivaki vau kuaivootama ivaara tiravai. Kiaa rada nnududuu Yuvuaano varuu suaivaki ivo ivaaraatama tiravai.

¹⁴ Iya tuu kuaivaa ngii rikiaatainai rikiaatee. Iya Irayaava kava tiinaraivaara tiravai. Iya

Irayaavavee tuuvo vaa Yuvuaano tioo Irayaanna roosiima varivai.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua riki-aiivoono ii kua ivaa arinaima rikiavee.

¹⁶ Gioonna kiaapu aanna makee variyaiya deeya roosiimaida variaannee? Iya nnaakara roosiiki-aiya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiari-yara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo:

¹⁷ Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kiaa kiada itaa kua kiaavai.

¹⁸ Iya iikiaivaa roosiima gioonna kiaapuuya iikiaanoo. Yuvuaano numa iya tasipama var-
ioo yeennaivaaraata vuaina suuyaivaaraatama ooqoo kiaa kioodoo rikiada gioonna kiaapuuya innara tunoo: Ai, mmagia maisaivo inna aaki-
aivaki topai vaidivaivee, tiravai.

¹⁹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai gioonna kiaapuuya kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnai vaidivai. Ivo kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaavai. Iya itaa kua kiaaniaata ti mmooriivaudiri Anutuuaqaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

*Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa
hanigieeravai
(Rukaaso 10:13-15)*

20 Yisuuva ari mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uuyauvaa teedaata gioonna kiaapuuya hama hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaara Yisuuva yaagueeqama iya tioo tunoo:

21 Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variayaata yoosinna Beresaitaa variayaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinnaivaitana Turu Sitoona maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama variaivaa taateeraivaara iya ausa mmuaararouvaa varada buruqa sisiyauvaa raida kaupavaa habara ngiari kieetaiyauvunu apu kiada varutirivee.

22 Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataanaravaivee.

23 Ngia gioonna kiaapu Kapanauma variayaso, ngia ngiau aapu variaaree kaiya fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaaravaivee. Nnaaru gioonna kiaapu Sutuuma varuuya maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii iikiaivaa Sutuuma

yoosinnaivaki iikiaatiri. Iya yoosinnaivo homo aanna makee vaitirivee.

²⁴ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu Sutumaiya pinaama irisai maisaivaa varaaravai. Ngia Kapanauma variaya fai ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva niisi nnida eeyaara kati hara kiada variateera tiravai
(Rukaaso 10:21-22)*

²⁵ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki yo kuavai tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa gioonna kiaapu tinni ruaiyara hatauma kiese gioonna kiaapu nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kaiyara a kiaa kookieema kiaannaivaara na aiyara yoketaaki-aunoo.

²⁶ Yo, ni Napoo-o, a kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee.

²⁷ Ni Napoova a mmuakiaa mminnaiyauvaara diravavaa vaa ni miannavaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napoovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvoono nnaasu arinaima i tauvai. Ni Napoo-o, na gioonna kiaapu voovai kooyaa inna i vitainaraiivo ivootama fai i taanaravaivee.

²⁸ Ngia gioonna kiaapu kaayau mmoori varaiya mmuaararavavaa tasipama niisi ngiatee. Niisi nnikiai na ngii tasipanai rikiada eeyaara kati hara kiada variaaravai.

²⁹ Na tirooma variee hama na avaikara kiau vaidivai variauvaara ni mmooriivaa ngia varada na ngii vitaakiau aataruuvaa tuqinnama teeda fai ngia eeyaara kati hara kiada variaaravai.

³⁰ Na ngii tasipama variee ngii minara mmooriivo papakaanavai. Na mmooriivaa ngii yaakuyaa yapaanaravai hama mmuaararavai, tiravai.

12

Vaidiyya kati varira suaivaara Yisuunna yapaaravai

(Marakaa 2:23-28; Rukaaso 6:1-5)

¹ Yisuuva itaa kua tuduu rikioo kiisa suaivo taika kioodoo ivo ari ngiaammuauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuita mmooriivaki nuairavai. Nuaida varida ari ngiaammuauya vuita iiraiyauvaa utu rasukua rada nneeravai.

² Nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa i ngiaammuauya hatokaano,

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davutiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davutiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo

⁴ Davutiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuugaaree kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasi-pama nuauyaatama mmuduu nneeravai. Ti

mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaaniee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuitiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatokada nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravai.

⁵ Ngia Anutuugo mmaanna tuuvaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Kati varira suai mmuakiaayauvaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya nuunaira nnauvaki mmooriivaa varada kua mmaanna tuu kuaivaa hatokaavo hama Anutuugo kua tiivai.

⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvono ngii nuunaira nnau pinaivaa yaataraunoo.

⁷ Anutuugaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiiya puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketaunoo. Vaidiiya ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoke-tainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia jaarida oyaivaa arinaima rikiaatiri. Gioonna kiaapuuya hama maisa mmooriivaa iikiai-yaki hama ngia kua pinaivaa iyaki yapaatirivee.

⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kati varira suaivaa nakaaraivovee, tiravai.

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Marakaa 3:1-6; Rukaaso 6:6-11)*

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo ivau iya pikioo ngiari nuunaira nnauvaki viravai.

¹⁰ Vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnumaunnuunoo vuuvo ivaki varuduu vaidi vooyaano Yisunnaki kua pinaivaa yapaara uuya ivaki varida inna yaparaida tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo

dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari puara sipisiipa mmuaavai haitatuuno kati varira suaivaki soopa hokobaivaki tuoo vino aikiooma fai ivo raammi roo oto inna sootu kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo raammi roo oto soopaivakidiri inna vita kati naatauvau yapaanaravai.

¹² Ngia puara sipisiipaivaara yoketaama yaata utuaavai. Mo vaidiivo puaraivaa yaataravai. Itaama vainai kati varira suaivaki vaidiivaa tuqinnaanara aataruuvo yoketaavai vaivaivee,

¹³ kiaa kioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnumaunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yaaku saivai safuuma vauvaa roosiima vairavai.

¹⁴ Vauduu teeda Farisai vaidiiva vida nuunaida Yisuunna utida rupertikio putuaiveera kuaivaa kiaa teerama kieeravai.

Anutuuqo ari mmoori vareera vaidiivaa mmatairavai

¹⁵ Teerama kiooduu Yisuuva rikiooduu inna mmaarau kua tuduu rikioo ii yoosinna ivakidiri pikioo vo yoosinnavakira vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiai viravai.

¹⁶ Vuduu too iva mmuakiaa nniitarooya tuqinnoo ariiyara vo gioonna kiaapu vooya kiaa mmivoo kiaa iya ooqoo tiravai.

17 Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo iva uuvaugiataama vairavai. Yisayaava Anutuugo tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

18 Inna ni mmoori vareera vaidivai.
 Neenoo inna mmataama kiauvai.
 Na innara mmuduuya ruauko
 kaayauma innara ni yoketainoo.
 Na ni Mmannasaivaa inna mmino
 ivoono mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaa-
 puuya
 safuuma yaparainaravai.

19 Ivo hama buaaru tioo hama kai tioo
 hama yoosinna vuutaivaki diitoo
 yaagueeqama kua tinaravai.

20 Iya yaammaivo tapugioo vaivaa
 hama utu ratokaaneema
 fai ivo hama gioonna kiaapu
 muaraagama variivaa
 rputinaravai.
 Iya tooba manumanuuvaa
 hama utu rasuukiaaneema
 fai ivo hama gioonna kiaapu
 muaraagama variivaa rputinaravai.
 Fai ivo mmannammanna mmooriivaa vara-
 nono
 yapooma safu aataruuvoono maisa aataruu-
 vaa
 yaataraanara suaivaki pikiaanaravai.

21 Ivo itaama varinai
 mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya
 yaata utida innara faannakiaaravee.

Yisayaava fafaara roo kuaivo itaa kua tiravai.

*Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Marakaa 3:20-30; Rukaaso 11:14-23)*

²² Yisuuva gioonna kiaapuuya tuqinnooduu rikiada vooyaano vaidi avu huruutauvaa aaki-aivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa Yisuunnasi vitada nniravai. Vitada nnuduu Yisuuva vaidi-ivaa tuqinnooduu rikioo keenaa avu too kua tiravai.

²³ Kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo Davuitinna oyaivakidiri diitaivainnee? Vara ari vo vaidivainnee?

²⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooyaano ii kua ivaa rikiada tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno inna yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aaki-aaki variyaiya titaikiai kuaavaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variyaiya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai. Gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variyaiyannee vara mmuaa yoosinnavaki variyaiya ngiariita ngiariita rapidada fai vida raubiriida mmarammaraama varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada muaraagakiaaravai.

²⁶ Itaama vaino mo fai Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno titaa kinai vida raubiriida mmarammaraama varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada

fai Sataangoota iyaatama muaraagakiaaravai.

²⁷ Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaanoo, kiaani mo ngii nnaagiai nuairaiya gaa yaagueeqavaura mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivo ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo.

²⁸ Anutuuqaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaa ni mikiai rikiee na mmagia maisaiya vaidiiaa aakiayauvakidiri titaukai kuaavai. Na itaama iikiauvaara Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua kuaa kioo kava vo kua voovai tioo vaidi yaagueeqaivaudiri mmataama kioo Sataangaara tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariyara varaanaree kuaa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravaivee, tiravai.

³⁰ Yisuuva itaa kua kuaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruaivoono inna ni nnammutuaavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

³¹ Ivaara na ngii gaa ngii miaunoo. Vaidiiaa mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiayauvaatama fai Anutuuqoono rugaanaravai. Gioonna kiaapu

voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa hama Anutuugo ivaa rugaanaravai.

³² Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuvaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo hama ivaa rugaanaravaivee. Makee ta variaunna suaivakiaata yapooma ta variaara suaivakiaatama fai itaavai homo vainaravaivee.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 6:43-45)

³³ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai. Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara riki-aavai.

³⁴ Ngia vaidi maisaso, ngii aakiaiyauvakidiri kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaivakidiri hama kua yoketaivaa kiaavai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.

³⁵ Vaidi yoketaa voovoono ari aakiaivaki yoke-taivo vaineema ari avaivakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aaki-aivaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri kua maisaivaa tiivai.

³⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki mmuakiaa suai iya sabi kua sabi kua kiaivaara Anutuugo iya yaparainaravai.

³⁷ Anutuugo ngiingii kuaivaara ngii yaparainno ngia yoketaama kiaivaara ngiiyara tinara: Hama

ngiiki kua vainoo, tinaravee. Ngia maisama ki-
aivaara tinara: Kutaa ngiiki kua vainoo, tinara-
vaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

*Vaidiia Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa
taaraivaara Yisuunna yaparairavai*

(Marakaa 8:11-12; Rukaaso 11:29-32)

³⁸ Tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira
vaidi vooyaata Farisai vaidi vooyaatama Yisu-
unna tunoo: Vitaira-o, a Anutuugaa mmoori ari
vookaraivaa iinai ta taaravee,

³⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia
gioonna kiaapu aanna makee variैया koonnama
varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaiyaano
ngia ari vookarai mmooriivaa taara iikiaano.
Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruaa
vaidi forofetaa Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa
nnaasu taaravai.

⁴⁰ Yonaava piisa pinaivaa rasookaivaki taar-
avooma suai taaravooma heena vauvaa roosi-
ima Na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidi putuaiya
vaira mmataivaki taaravooma suai taaravooma
heena vainaravee.

⁴¹ Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna
kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoketaama
variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki
variauvo Yonaanna yaatarauvono ngii tasipama
variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada
yoketaama varuuvaa yapooma Anutuugo
gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai iya kua
pinaivaa aanna ngia variैया ngiiki yapa kikio
Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

⁴² Nnaaru kieeta varuu gioonna voovono
tooya sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo

vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki ivoono kua pinaivaa aanna ngia variैया fai ngiiki yapa kino Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

*Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(Rukaaso 11:24-26)*

⁴³ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio

⁴⁴ ariita kua tiao tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, kua kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio mmanna nnauvai vaikio too

⁴⁵ ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatареera yaaku saivai kara-saidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama variavaivee. Gioonna kiaapu maisama aanna makee variैया fai mmuaikaraama itaama variaaravee.

*Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara
tiravai
(Marakaa 3:31-35; Rukaaso 8: 19-21)*

⁴⁶ Yisuuva homo gioonna kiaapuuyaata kua tuoo varuduu ari kaanoota ari kataunnaiyaatama innaata kua kiaaree kiaa numa mmaanai dida vairavai.

⁴⁷ Dida vauduu gioonna kiaapuuyakidiri voovono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aita kua kiaaree kiaa numa diaanoo,

⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraatama ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee?

⁴⁹ kiaa kioo ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya oopu haroo tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano.

⁵⁰ Gioonna kiaapu voovono ni Napoova ngiau aapu variivaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

13

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

*mmataama kioo tiravai
(Marakaa 4:1-9; Rukaaso 8:4-8)*

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo nnauvaki pikioo mmuai suaivaki oro nnoori haruunga mmaagaivau dioo vauduu

² gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara ivo kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyavaki kioo ivaki varuduu gioonna kiaapuuya homo mmaagaivau diravai.

³ Duduu Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kua iya kiaa mmioo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo

⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nu-aikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai.

⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too

⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara akiairaama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo ivaa tasipama uruoo raputu kiaivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiya yuku yaaku taika kioo (100) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiya yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaivaivee,

⁹ kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono ii kua ivaa arinaima riki-aivee, tiravai.

*Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai
(Marakaa 4:10-12; Rukaaso 8:9-10)*

¹⁰ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Aaniira a gioonna kiaapuuya kiaa mmira suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kiee kiannanee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai huumaki vaiyauvaa fai na ngii giaa ngii minai ngien-gieenoo arinaima rikiaaravai.

¹² Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua ari vo kuaivaa inna kiaa mminono innaki kaayauma suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravai.

¹³ Gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taavai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaavai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyavunudiri mmataama kiee iya kiaa mmiauvai.

¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara roo kuaivo vainnonno aanna makee variaa gioonna kiaapuuyaki kaanaivo vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuugo tinoo:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

¹⁵ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
 iya yaata tinniiyauvaa rikiada
 ausa tinniiyauvaa hanigiakiai
 na iya tuqinneevoora kiaa
 iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai
 ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada
 ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada
 variaavaivee, tiivaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa kioo fafaara reeravai.

¹⁶ Ngiengieenoo ngiingii avuuyauvaadiri tuqin-nama teeda ngiingii yaataiyauvaadiri tuqinnama rikiaavai. Ngia tuqinnama teeda rikiaivaara Anutuuoqo ngiiyara yoketainoo.

¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaatama kaayau gionna kiaapu Anutuuqaara yaata utida safu-uma varuuyaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu iya faannaidada putida hama teera-vai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya riki-aatauduu iya faannaidada putida hama rikieera-vaivee.

Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Marakaa 4:13-20; Rukaaso 8:11-15)

¹⁸ Vaidiivo uruuyauvaa rututuoma kioovaudiri na mmataama kiau kua oyaivaa rikiaatee.

¹⁹ Anutuuoqo gionna kiaapuuyara dira kua mmayaayaivaa gionna kiaapu voovoono mmanna yaata nnaasu rikioo hama arinaima rikiaivo uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvaa roosiivai. Hama ivo arinaima rikiaivaara Sataango numa inna aakiaivakidiri kuaivaa ravisi varaivai.

²⁰ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuuqaa kuaivaa rikiai saivaata kaayau siriga tasipama varaivai.

²¹ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima ivo hama kuaivaa ari aakiaana yapeerama kioo kiisa sui nnaasu Anutuuqaara yaagueeqaivai. Ivo Anutuuqaa

mmooriivaa iivaara seena gioonna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararaivaa inna mmiaavo rikioo ivo makee tikio Anutuuqaa aataruuvaa pikiaivai.

²² Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo kuaivaa rikioonnaata mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaanaraivaara kaayauma yaata utuoo sikau varaanaraivaara yaata utuoo mmuduuya rikio iyauvoono inna suvuainno Anutuuqaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraivo vaivai.

²³ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuuqaa kuaivaa arinaima rikiaikio tinniivo rusitikio kuaivo inna aakiaana urikio iiraiyauvo suvuainno ataama vaivai. Vooyaki kaayau iiraiyauvo (100) vaikio vooyaki kiisakiangii (30) vaivaivee, tiravai.

Yisuuva yeenna vuiitaivaudiri mmataama kioo tiravai

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaidiivo uru yoketaiyauvaa ari mmooriivaki rututuooraivaa roosiivai.

²⁵ Ivo yeenna vuiita uruuyauvaa rututuoma kiaikiai vo heena voovaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya vuru vakiaavo rikioo mmoori nakaaraivaa nnammutuaa voovoono numa yeenna vuiita mmooriivaki ari ikiau uru maisaiyauvaa rututuoma kioo kuaivai.

²⁶ Kuaikio yapooma yeenna vuitaiyauvo uruoo iiraiyauvo vainara iikio ikiauyauvootama uruoo kooyaa vaivai.

²⁷ Vaikiai teeda mmoori vareera ngiaammuauya oro nakaaraivaa kiaanoo: A uru yoketaiyauvaa nnaasu ai mmooriivaki rututuookiannanoo. Mo dataama kioo ikiauyauvootama uriinnee?

²⁸ kiaavo rikioo tinoo: Mo ti nnammutuaivoono rututuovaivee, tikiai rikiada iya inna yaparaida kiaanoo: Fai ta oo ikiauyauvaa hamukuaarannee?

²⁹ kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Hamavee. Ngia ikiauyauvaa hamukida sabi vuitaiyauvaatama hamukuaarainnoo. Pikiaatee.

³⁰ Kii nuunama urikiai yapooma iira ruta-keera suaivaki na iira rutakeera ngiaammuauya tinara: Tauraa ikiauyauvaa hamuku kiada uru rau ikiaivaki kagaariaaraivaara teerama kiaatee. Nnaagiai vuitaiyauvaa rutaka rada iyauvaa yeenna yapeera nnauvaki yapaatee, tinaraivaivee. Nakaaraivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai (Marakaa 4:30-32; Rukaaso 13:18-19)

³¹⁻³² Yisuuva itaa kua kua kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kua mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuu-yara diraivo uru kiisakiata nnaammuauya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uru kiisaikiato vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. Vaidi

voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 13:20-21)

³³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaiavaivee, tiravai.

Yisuuva kuaivaa nnaasu mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:33-34)

³⁴ Iqii kua mmuakiaa iyauvaa Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Hama vo kua voovai kooyaa tiravai. Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai.

³⁵ Vaidi forofetaa nnaaru varuuvo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaiyaki kaanaivo vauvaara ivo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa nnaasu tiravai. Forofetaivoono fafaarainno tunoo:

Fai na gioonna kiaapuuya kua kiaa mmiee mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri

mmataama kiese iya kiaa mminaravai.
Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki
haumaki vau kuaiyauvaa iya kiaa mminara-
vaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

*Yisuuva ikiau maisaiyauvo uruu kua oyaivaa
tiravai*

³⁶ Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnau
voovaki oro varuduu ari ngiaammuauya innasi
nnida inna tunoo: A ikiauyauvo mmooriivakidiri
uruuyauvunudiri mmataama kiese tunna kua oy-
aivaa ti kiaa ti mmianee,

³⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na Vaidi-
ivaa Mmaapuuvono uru yoketaivaa rututuora
vaidivai.

³⁸ Mmooriivaki uruuyauvaa rututuoma ki-
aivo mmuakiaa mmatayaa variaa yoosinnaiyau-
vaa roosiivai. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara
dira yoosinnaivakira teerakiaa gioonna kiaapu-
uya uru yoketaiyauvaa roosiikiaavai. Gioonna ki-
aapuuya vaidi maisaivaa kuaivaa rikiada iikiaiya
ikiauyauvaa roosiikiaavai.

³⁹ Nnammutuaivo ikiau maisaiyauvaa rutu-
tuovo inna Sataangovee. Iiraiyauvaa ruta-
keera suaivo inna ngiau mmataivo taikaanara
suaivai. Iira rutakeera ngiaammuauya inna
aangeraiyavee.

⁴⁰ Ngiaammuauya ikiauyauvaa hamuku kiada
ikiana kagaari kiaaneema ngiau mmataivo
taikeera suaivaki aangeraiya gioonna kiaapuuya
mmuaikaraama iikiaravai.

⁴¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ni aangeraiya
titanai ni yoosinnaivakidiri nuaida varida

gioonna kiaapuuya ngiari seenaiya mmoori maisaivaa iikiateera vuavikiaiyaatama gioonna kiaapu mmuakiaa maisama variaiyaatama vitada

⁴² ikiana kagaari kikiyai ivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravai.

⁴³ Iya itaama varikiyai safuuma varira gioonna kiaapuuya ngiari Gioonna yoosinnaivaki varida suaivo yoketaama taineema yoketaama ari vookaraama variaaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva sikauyauvaa mmatana hauma kioovaara tiravai

⁴⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo kaayau sikau yoketaiyauvaa vaidi voovoono vaa mmatana hauma kiaiyauvaa roosiivai. Vaidi voovoono mmataivaki hanukua roo taikio sikau yoketaiyauvo inna too vaikio too keenaa rummua apu kioo kaayauma sirigainno vioo ari mmaraa mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa mmataivaa nakaaravaa mmioo mmataivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva seeta yoketaivaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁵ Kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo atavai vainoo.

46 Vaidi voovoono sikau seeta yoketaivaa roosi-ivaara buainnonno taikio voovai kaayau yoke-taivo inna too vaikio too oro ari mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa seetaivaa nakaaraivaa mmioo ivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaaheevaudiri mmataama kioo tiravai

47 Kiaa kioo vo kuavai iya kiasa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo utua vaaheevaa roosiivai. Vaidiia utua vaaheevaa varada nnoori haruungaivaki kagaari kiada kaayau tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa varaavai.

48 Varaavovo mmuugiaikiai teeda utu rariri-ima mmaagaivau yapa kiada hara kiada varida tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa hai-tatuuda yoketaiyauvaa ngiari utuaiyauvaki vara rummua kiada maisaiyauvaa kagaari kiaavai.

49 Fai yapooma ngiau mmata taikeera suaivaki fai itaama vainaravai. Fai aangeraiya nuaida varida gioonna kiaapu yoketaama variaya piki-ada maisama variaya vitada

50 ikiana kagaari kikiyai ikia aakiaivaki varida teekio iya nnannateenai fai iya avaiyauvaa haku-tikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataara-vaivee, tiravai.

Yisuuva nnisi kuaivaaraata karaasa kuaivaaraatama tiravai

51 Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Vaa ii kua iyauvaa na ngii giaa ngii miauyauvaa ngia arinaimaida rikiaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yo, vaa ta riki-aunnanoo,

⁵² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ivaara na nnau nakaaraa vaidiivaa mmataama kiese ngii giaa ngii miaunoo. Nnau nakaaraa vaidiivo nnisi mminnaiyauvaata karaasa mminnaiyauvaatama ari nnauvaki yapa kiaikio vaiyauvaa inna ivo varaivai. Vaidiivo tauraa Anutuuqaa kua mmaanna kuaivaa arinaima rikioo nnaagiai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaaratama arinaima rikiaivoono ii nnau nakaaraa vaidi ivaa roosiivai. Ivo nnisi kuaivakidiriaata karaasa kuaivakidiriaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiivaivee, tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Marakaa 6:1-6; Rukaaso 4:16-30)

⁵³ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa kiaa taika kioo ivaki pikioo

⁵⁴ ari yoosinna tuanaivakira vioo ngiari nuunaira nnauvaki oro varioo ari kuaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri tinni yoketaivaa varaivainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iinnee?

⁵⁵ Ivo nnau heekeera vaidiivaa mmaapuvai. Mariaava inna kaanovee. Ari kataido Yakoopo Yoosiipo Simoono Yutaasainna variaanoo.

⁵⁶ Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaanoo. Mo deevakidiri ivo ii kua ivaa varaivainnee?

⁵⁷ kiaa kiada hama innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara

yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai.

⁵⁸ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara ivo hama Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookara yauvaa ivaki kaayauma iiravai. Kiisama iiravai.

14

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai

(Marakaa 6:14-29; Rukaaso 9:7-9)

¹ Ii suai ivaki Yuvuaano putuduu rikioo Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva yoketaa mmooriivaa iima kioo mmayaayaivaa rikioo ari seena vaidi kieetaiya tunoo:

² Aa vaidi aavo Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Vaa putuoo keenaa diitoovaarainno yaagueegaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iino, tiravai.

³⁻⁴ Nnaaru Yuvuaano homo varuu suaiivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano inna tunoo: Anutuugaa aataruuvo hama itaivai. Sa varaanee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara nnanna-toovaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

⁵ Yapa kioodoo Herooto Yuvuaanaa ruputu-atauduu gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara forofetaavaivee tuuvaara Herooto iyara aatuunno hama ruputiravai.

⁶ Hama ruputuduu yapooma Herootaa mma-too suaivo nnuduu gioonna kiaapuuya nuunaida buusaivaa nnaara varuduu Herootiaanna raun-naivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari seenaiyaatama teeda varuduu Herooto innara kaayauma yoketairavai.

⁷ Innara yoketauvaara ivo kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tunoo: A ni yaparakianna mminnaivaa fai na kutaa i mminaravaivee,

⁸ tuduu rikioo kiaatannaivo oro ari kaanaa yaparauduu rikioo kaano kiaa mmuu kuaivaa numa Herootaa kiaa mmioo tunoo: Anna makee i ngiaammuauya Yuvuaano nnoori apira vaidi-ivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa i mmikiai ni mianee,

⁹ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu vaa kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo ee-oo tioo

¹⁰ ari ngiaammuauya titooduu oovi nnauvaki vida Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kieeravai.

¹¹ Rutaka kiada kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiaatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai.

¹² Mmi kiooduu Yuvuaanaa ngiaammuauya numa inna mmamma kaanaivaa varada oro mmata nnauvaki hau kiada vidada Yisuunna kiaa mmiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)*

¹³ Yisuuva Herooto uu kuaivaa rikioo ivakidiri pikioo kanuu voovai varoo vioo nnooriivaa pikioo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai. Vuduu

rikiada gioonna kiaapuuya ivo vuu kuaivaa rikiada ngiari yoosinnaiyauvaa pikiada mmatayaa ivo vuupi viravai.

¹⁴ Vuduu too Yisuuva nnoori mmaagaivau vioo varioo rootu tooduu gioonna kiaapuuya suvuau kioodoo iyara boo tioo iya tasipama varuu nniita-rooya tuqinneeeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu suaivo hannauduu Yisuunnasi ari ngiaammuauya nnida tunoo: Vaa suaivo hannainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaanoo. Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Aa yoosinna aayauvakinnaayasi vida yeennaiyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara titanai kuatee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa iya titakiai kuatee. Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee,

¹⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu aa tiisi vainoo,

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Iyauvaa vara ni miatee,

¹⁹ kиаа kioo hanigia gioonna kiaapuuya tunoo: Ferefuruunnaivau variatee, tuduu ivau varuduu bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaata tavauvaitanaatama kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmuduu

²⁰ mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiituduu ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana

yukukidiri taaravaitanaki yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

²¹ Vaidi ivaki varida yeenna nnooya kaayau (5000) variravai. Iya hama gioonna nnaakaraiyaatama yaariravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Marakaa 6:45-52; Yuvuaano 6:15-21)*

²² Iya nnaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaagueeqama titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa tauraa kanuuvaki karada nnoori sainai kuatee, tuduu rikiada vida varuduu

²³ gioonna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titooduu vuduu too Yisuuva arivai yaaku varaanara taapi kiisaivaura viravai. Vioo vioo oro varioo yaaku varooduduu heenauduu rikioo arivai ivau varuduu

²⁴ ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivaki vioo varuduu yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo yaagueeqama iyasi ngioo iya kanuuvaa hanigiaanigioduu

²⁵ patainara uduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi nniravai.

²⁶ Iyasi nnuduu teeda kaayauma aatuuda tunoo: Mmagia maisavainno nninoo,

²⁷ kiaa kiada kai kiririingaida varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

²⁸ tuduu rikiada Petorooso tunoo: Udaangao, a kutaa Yisuuvavee tiee ni tinai na nnoori verenoovau aisi kuanaravee,

²⁹ tuduu rikioo tunoo: Ngianee, tuduu rikioo Petorooso kanuuvaa pikioo nnoori verenoovau Yisuunnasi ari yuku raa roo viravai.

³⁰ Vioo varioo tooduu yuunnaivo utuduu too aatuunno nnoori aakiaivaki mmeepi vioo rikioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, ni utuane, tiravai.

³¹ Ivo itaa kua tuu saivaata Yisuuva yaakuu-vaadiri reeti inna sootu utuoo tunoo: Aaniira a niyara taara yaata utuannavainnee? A kati kiisama niyara kutaavaivee kiannavaivee,

³² kiaa kioo innaata vitoo kanuuvaki karada oro varuduu yuunna yaamurukaivo taikeeravai.

³³ Taikooduu ari ngiaammuu kanuuvaki varuuya Yisuunna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida tunoo: A kutaa Anutuuga Mmaapu tua-naakuavee, tiravai.

*Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 6:53-56)*

³⁴ Tuduu iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu

³⁵ gioonna kiaapuuya Yisuunna arinaima teeda ngiari seenaiya titooduu vo yoosinna vo yoosin-naiyauvaki nuaida varida mmuakiaa gioonna ki-aapu nniitarooya vitada Yisuunnasi nniravai.

³⁶ Nnida Yisuunna yaparaida tunoo: Pikinai nniitaraiya i buruqa araivau utuatee. Tuduu mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikeeravai.

15

Vaidiia ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara

yaagueeqairavai
(Marakaa 7:1-13)

¹ Iya nniitarooyauvo taikooduu teeda Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata vaa Yerusareemadiri nnuuya numa Yisuunna yaparaida tunoo:

² Aaniira i ngiaammuauya ti taato nnaakuki-aiyasidiri nnuu aataruuvaa hatokaanee? Iya yeenna nneera suaivaki hama ngiari yaakuuyauvaa tuqinnama finirama kiada iya yeenna nnaavaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai.

⁴ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

⁵ Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai gioonna kiapu voovono ari kaano koovaitana tuqinnanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Inna Anutuugaa mminnaavaivee,

⁶ kiaa kioo aikiooma hama ari kaano koovaitanaara tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaavai. Ngia itaida ngiingii yaata tinniyaa vai kuaivaa iikiaaraivaara Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai.

⁷ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai Yisayaava kua kutaavai ngiiyara fafaara roo tunoo:

⁸ Anutuugo tinoo:

Aa gionna kiaapu aaya
 mmanna kuasiiyauvoono koroonno
 niyara yoketaavaivee kiaavo
 hama iya aakiaiyauvo niyara yoketainoo.

⁹ Iya vaidiiya yaata tinniyaa vai kuaivaa
 kiaa mmi kiada kiaanoo:
 Anutuugaa aataruvaivee, kiaivaara
 kuminayaa niyara kua yoketaivaa kiaanoo,
 tiivaivee.

Yisayaava fafaara roo itaa kua tuuvaa Yisuuva
 tiravai.

*Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa
 maisaiyauvaa varaavai*

(Marakaa 7:14-23)

¹⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gionna kiaapuuya
 innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo:
 Ngia rikiada arinaima rikiaatee.

¹¹ Hama vaidi voovoono mminnaa voovai
 inna avaidaadiri rasookaivaki tuoo kuaivaara
 mminnamminnaa maisaivaa varaivai.
 Aakiaivakidiri ari avaidaagiataa ngioo mmaanai
 tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa
 varaivaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiada ari ngiaammuauya innasi
 nnida tunoo: Vaa a rikiaannanee? Farisaiya i
 kuaivaara nniki rakaida aiyara nnannataavaivee,

¹³ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mmuakiaa yeenna
 hauyauvaa ni Napoova ngiau aapu variivoono
 hama utiraiyauvaa fai hamuku kagaari kiaanar-
 avai.

¹⁴ Sa iyara kaayauma yaata utira pikiaatee. Iya
 vaidi avu huruutai voovoono ari seena vaidi avu
 huruutai voovai yaakuuvau utuoo nuairaivaa
 roosiikiaayavee. Vaidi avu huruutaivoono vuai

vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau kua-naree kiaa vidada fai aiqeeravaitana soopaivaki tiida kuaaravee,

¹⁵ tuduu rikioo Petorooso tunoo: A mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniiyauvo rusitivai.

¹⁷ Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai vaidi avaidaadiri tuoo rasookaivaki vainno tuoo rukioo mmaanai kuaivai.

¹⁸ Vaidi voovoona inna aakiaivaki vaivaa ari avai vakidiri tiivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo vaidiivaa ruputikio putikio nnaata vaati varaivo mmuara heera aataruuvaa iinno mminnaivaa mmuara varoo unnakua kiaa ari seenaiya kua pinaana yapa kioo ari seenaiyara maisa kua tiivai.

²⁰ Ii aataru iyauvaara vaidiivo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivai. Ivo yaaku kainaama kuaivaa tasipama yeenna nnaivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

*Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(Marakaa 7:24-30)*

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki viravai.

²² Vuduu rikioo ari voopinnaa yoosinnaivaa nnutuuvo Kanaanaa ivakinnaa gioonnaivo Yisuunnasi ngioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee.

Niiyara boo kianee. Mmagia maisaivo ni naunnaivaa aakiaivaki varikio kaayauma kumimakainoo,

²³ tuduu rikioo hama ivo inna sai tuduu ari ngiaammuaudoono numa inna vuavi tida tunoo: Gioonnaivo ti nnaagiaidiri numa tarikama tii ivaa titano kuaivee,

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Isarairaa gioonna kiaapu puara sipisiipaiya raubiriikiyaiya roosiikiyaiyara nnaasu Anutuuqo ni titooduu na tiiravaivee,

²⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna yuku oyaivaki numa rauguru varioo inna tunoo: Udaanga-o, ni naunnaivaa tuqinnaanee,

²⁶ tuduu rikioo Isarairaiya tauraa rikiooyara Yisuuva aa kua aavaa mmataama kioo inna sai tunoo: Ta kuminayaa nnaakaraiya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo,

²⁷ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa ngiari hai-tatuukiaiya yeenna nneeda kiaa araiyauvo tere-naivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee,

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna-o, a niiyara kutaavaivee kiannanoo. A ni yaparakiannaivaa na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua tuu saivaata gioonnaivaa raunnaivo yoketaama kati hara kioo variravai.

Yisuuva kaayau gioonna kiaapuuya tuqinneer-avai

²⁹ Yisuuva ivaki pikioo nnoori haruunga Kari-rayaa mmaagaivau nuainnonno taapiivau karoo oro ivau varioo tooduu

³⁰ gioonna kiaapu kaayauya nnida yuku yaaku rauyaata avu huruutauyaataama hama kua tuuyaata ari vookarau nniitarooyaataama vitada inna avuuvau nuunama yapa kioodoo ivo mmuakiaaya tuqinneeravai.

³¹ Tuqinnoodoo teeda hama kua tuuya kua tuduu yuku yaaku rauya yoketauduu avu huruutauya yoketaama avu tooduu gioonna kiaapuuya iva uuvaa teeda nnikiaraida Isarairaaya Anutu-uqaa tuanaivaara kua yoketaivaa tiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Marakaa 8:1-10)*

³² Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu tunoo: Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo. Hama na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai kuaaravee. Fai iya hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo vinai sabi yuku raarainnoo,

³³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna yaparaida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai gaanga yoosinnavaivee. Deevakidiri ta kaayau yeennaiyauvaa varada aa kaayau gioonna kiaapu aayaa mmiaarannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai kara-saidiri taaravaitana vaikio tavau kiisa vookiangii vainoo,

³⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu

³⁶ tavau kiisaikiangiaata bereeta yaaku saivai karasaidiri taaramaatama tu kioo vainno Anutu-uqaata kua yoketaivaa kiaa kioo iyauvaa kusiinonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya mmuduu nneeravai.

³⁷ Mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rupi nuunama rumua yapa kieeravai.

³⁸ Vaidi yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. Hama iya gioonna nnaakaraiya yaariravai.

³⁹ Hama yaaruduu Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Makataraa viravai.

16

Iya ari vookarai mmooriivaa taaraivaara Yisunna yaparairavai

(Marakaa 8:11-13; Rukaaso 12:54-56)

¹ Vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaatama Yisunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutu-uqaa mmoori ari vookaraiivaa iinai ta teeda kiaara: Anutu-uqaa yaagueeqaivo inna tasipaikioonno iinoo, kiaravee,

² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pataikio heenanaanna suaivo reera kioo kaakanooka visikiyai ngia teeda kiaanoo: Inna fai makee suai pinaa taanaraikioonno itainoo, kiaavai.

³ Pataikiai ngia diitada ngiauvau taavo nama upisiivo raikiai ngia kiaanoo: Fai makee inna vatiivo ruanaraikioonno itainoo, kiaavai. Ngia ngiauvaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaa hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

⁴ Ngieeta gioonna kiaapu makee variyaiyaatama koonnama varida hama Anutuuqaara yaagueeqakiaanoo. Ngia Anutuuqaa mmoori ari vookarai voovaara fai ni yaparaikiai fai hama na iinaravai. Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa nnaaruaa vaidi Yonaava uvvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravaivee, kias kioo iya pikioo viravai.

*Yisuuva vaidi Farisaiyaraata Satuukaiyaraatama tiravai
(Marakaa 8:14-21)*

⁵ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaa varada nnoori haruunga sainai oro varuduu ari ngiaammuauya bereetaiyauvaa tasipama varada ngiaaree tuuvaata taunnu kiada nniravai.

⁶ Nnuduu too Yisuuva vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama iira aataruuvaara mmataama kioo iya tunoo: Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aaki-aivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama hai-tatuukiatee,

⁷ tuduu rikiada ngiari kias mmi ngiari kias mmiida tunoo: Hama ta bereetaivaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya yaparainno tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida kiaanoo: Ta hama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaanoo, kiaanee? Ngia kati kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo.

⁹ Ngia homooda hama niyara arinaima rikiaanee? Na yaaku sai bereetavai kusii kiee kaayau vaidiiya (5000) mmuuvaara vaa ngia taunnu kiaanee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee?

¹⁰ Nnaagiai na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee kaayau vaidiiya (4000) mmuuvaara vaa ngia taunnu kiaanee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee?

¹¹ Na aanna hama bereeta tuanaiyauvaara ngii giaa ngii miauvaa ngia aaniira hama arinaima rikiaanee? Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiavaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee,

¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya tinniiyauvo rusituduu arinaima rikieeravai. Gioonnaivo puuqaira yeennaivaa bereetaivaki yapaivaara hama Yisuuva tiravai. Vaidi Farisaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaaraata vaidi Satuukaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaaraatama tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yisuuva tiravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisunnara tiravai
(Marakaa 8:27-30; Rukaaso 9:18-21)*

13 Yisuuva yoosinnaivaa nnutuuvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvaki oro varioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa gionna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa kiada dataa kuaida kiaanee?

14 tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaani vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kiaani vooya kiaanoo: Yirimiaavavee, kiaani vooya kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiaavaivee,

15 tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaanee?

16 tuduu rikioo Simoono Petooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kioo vaidiikuavee. E Anutuugo tupatupaa variraivaa Mmaapukuavee,

17 tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. Anutuugo aiyara pinaama yoketainoo. Hama mmatayaa diaa gionna kiaapuuyaano ii a kianna kua kutaa ivaa i kiaa i mmiaanoo. Ni Napoova ngiau aapu variivoono safuuma i kiaa i mmikiai a kiannanoo.

18 Na i kiaa i mmiaunoo. I nnutu Petoosaa oy-aivo oora sikauvai. A niyara kianna kuaivo sikau roosiivai. Gionna kiaapuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiaiya na vatee aataru yoketaivau yapa kinai yaagueeqama variaaravai. Fai hama putiraivaa yaagueeqaivoono ii aataru ivaa yaataranaravai. Fai vooya putikiai vooya homo variaiyai fai yaagueeqama variaaravai.

19 Anutuugo ngiau aapu gionna kiaapuuyara diravaa yaagueeqaivaa na i mminaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaivaara

ooqoo kiannaivaa fai Anutuuqo ngiau aapu variivoota ooqoo tinaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaa voovaa ee-oo kiannaivaa fai Anutuuqo ngiau aapu variivoota ee-oo tinaravaivee,

²⁰ kiasa kioo ari ngiaammuauya yaagueeqama tunoo: Na vadi Anutuuqo ni mmataama kioovaa sa gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareaivaa varoo puti-naraivaa tiravai

(Maraka 8:31-9:1; Rukaaso 9:22-27)

²¹ Ii suai ivakidiri Yisuuva ari ngiaammuauya kua kooyaa kiasa mmioo tunoo: Na Yerusareema vinai vadi yokovaiyaatama vadi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiasa mmira vaidiiyaatama kaayau mmamma nniitareaivaa ni mikiai vaidiia ni rputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuuqo tinai na keenaa diitaanaravaivee,

²² tuduu rikioo Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo yaagueeqama inna tunoo: Udaanga-o, kii Anutuuqo iya tinniiyauvaa hanigianai iya sa aiyara itaa kua kiatee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva hanigioo Sataango Petoroosaa tasipoovaa inna tunoo: Sataango, ngieera kuanee. A ni aataruuvaa uudarainaree kianna iikiannano. I yaataivo vaidiia yaataivaa roosiino. Hama Anutuuqaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

²⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovono ni nnaa-giai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruu-

vaara ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Fai gioonna kiaapu voovono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovono mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa ariyara varoo hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo dee irisai yoketaivaa fai Anutuugaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. Gioonna kiaapu voovono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuugaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

²⁷ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ni Napoonna mmeekia ari vookaravoota inna aangeraiyaatama keenaa tiinaree tiee fai na tiee mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mmooriivaa iikiaivaugiataama irisaiyauvaa iya mminaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu vooya aavaki diaya hama putirama kiada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvu kietavai varinai teeda taaravaivee, tiravai.

17

Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(Marakaa 9:2-13; Rukaaso 9:28-36)

1 Yapooma yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivai taika kioodoo Yisuuva Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo Yakoopaa kataivaa Yuvuaanaa vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai.

2 Vidada oro ivau dida vaido tooduu Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna oori nnikiivo suaivaa roosiima tooduu inna uyira raraiyauvo mmeekia roosiima poosairavai.

3 Poosauduu teeda Yisuunna ngiaammuaau taaravoomaivaitana tooduu nnaaruaa vaidi putuu-vaitana Musiyya Irayaaya Yisuunnaata kua tida varuduu

4 Petorooso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, ta aavaki variaunnano ti yoketaiwoo. A rikino i variatainai tinai na aavau unnakua nnau taaravooma heekaanaravee. Aini voovai heekee Musiinnani voovai heekee Irayaannani voovai heekaanaravaivee,

5 tuduu tuu saivaata nama mmannaammannauvo tuoo iya rummua apu kioo vauduu Anutu-uqaa kuaivo nama aakiidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketaiwoo. Inna kuaivaa rikiaatee,

6 tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya mmatayaa vida varada vaido ngiari avuuyauvaa hatauma kiada vaido kaayauma aatuuda varuduu

7 Yisuuva numa iyayaa utuoo tunoo: Diitaatee. Sa aatuukiatee,

8 tuduu rikiada mmataivaudiri vaido reeri tooduu hama vaidiivaitanaatairavai. Yisuuva ari nnaasu dioo vairavai.

9 Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau

pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taa ari vookarai aataruuvaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono yapooma na putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Anutuuqaa kua mmaanna kiaa mmira vaidiiva ki-
aanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai ti-
inaravaivee, kiaa kuaivo aaniira ngiari itaa kua
kiaannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovooono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo nninoo.

¹² Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvo nniravai. Nnudu hama gioonna kiaapuuya tuqinnama inna teerama ki-
ada iya ngiari iikiatau mmoori maisaivaa innara
iiravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa fai yapooma
iya mmuaikarai mmoori maisaivaa fai ni miaara-
vaivee,

¹³ tuduu rikiada Yuvuaano nnoori apira vaidi-
ivaara tuuvaa iya arinaima rikieeravai.

*Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuau-
vaa tuqinneeravai*

(Marakaa 9:14-29; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuau taaravoomaid-
ootama tiida gioonna kiaapuuya nuunama
duuvau iyaatama dida vauduu vaidi voovooono
numa Yisuunna vunnigiataa toorivu yau haroo

¹⁵ tunoo: Boo, Udaanga-o, ni maapuuvaa boo kianee. Ivo kaayauma kararuoo kumimakaikio inna rputiraivo rputikio vo suai vioo varoo ikiana vaivai. Vo suai rputikio vioo varoo nnoorina vaivai.

¹⁶ Na inna vitee i ngiaammuauyasi kuaukai hama iya inna yopeema tuqinnaavaivee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaiya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaanoo. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiaaranee? Na ngii tasipama hara kiee varinai ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada aapi niisi ngiatee,

¹⁸ tuduu innasi vitada nnuduu mmagia mai-saivo ngiaammuauvaa aakiaivaki hara kioo varuuvaa yaagueeqama tuduu tuoo vuduu ngiaammuauvo makee tuduu kati hara kioo variravai.

¹⁹ Varuduu nnaagiai Yisuuva voovaki hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikio mmagia maisaiyaa ta titaunnano hama kuainnee?

²⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia hama yaagueeqama yaata utida kiaanoo: Anutuuoqoono fai iinaravaivee, kiaivaara hama kuaivai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Uruuvaa nnutuuvo masateeraivo kiisa uruvai. Fai ngia masateeraiyaa uruuvaa roosiima kiisama Anutu-uqo kutaa iinaravaivee kiaa kiada aa taapi aavaa kiaara: Aavaudiri hayee ukuapi kuanee, tikio fai ngii kuaivaara hayoo ukuapi kuanaravai. Fai ngia

kiisama Anutuugo kutaa iinaravaivee kiaa kiada fai ngia mmuakiaa mmoorivai iikiaaree tida fai ngia iikiaaravai.

²¹ (Vaidi voovoono hama yeenna nneeraivaara yaata utirainno yaaku vareeraivaara yaaguee-qairavoono fai itaama ii mmagia maisa ivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.)

*Yisuuva keenaa ari putinaraivaara tiravai
(Marakaa 9:30-32; Rukaaso 9:43b-45)*

²² Yisuunna ngiaammuauya nuunaida yoosinna Karirayaa varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai

²³ iya ni rupertikiai fai na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee, tuduu rikiada ari ngiaammuauya ivaara kaayauma ausa mmuaarareeravai.

Yisuuva nuunaira nnauvaara sikau yapeeravai

²⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama numa yoosinna Kapanaua varuduu nuunaira nnauvaara sikau takiisa vareera vaidiiaa numa Petoroosaa yaparaida tunoo: Mo i vitairaivo nuunaira nnauvaara takiisa sikauvaa yapoonnonnee? Vara hama yapainnee?

²⁵ tuduu rikioo Petorooso iya sai tunoo: Yo, yapaivaivee, kiaa kioo ari nnauvaki vuduu rikioo Yisuuvananaa tauraa innaata kua tioo tunoo: Simoono, a dataa kuainna kiannannee? Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya takiisa sikaura ngiari seenaiyasidiriida iya yaparaida

varaanee? Vara saina sainaayasidiriida yaparaida varaanee?

²⁶ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo saina sainaayasidiri yaparaida varaanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai saina sainaayaano yapa kikiyai fai hama ta mmaayootaiya yapaaravee.

²⁷ Itaama vainainnaata hama ta sikau takiisa vareera vaidiia sikauvaa mmikiyai iya tiiyara momonakiaarainnoo kias nnoori haruungaivaki viee tavaura ooviivaa ivaki yapa kino ivau tauraa hai tavauvaa utu raririima kiee inna avaivaki taanee. Teeno sikau voovai ivaki vainai tee varee takiisa vareeraiyasi viee niyara saivai yapee ai-yara saivai yapaanee, tiravai.

18

Yisunna ngiaammuaudo kieeta vari-aaraivaara inna yaparairavai
(Marakaa 9:33-37; Rukaaso 9:46-48)

¹ Ii suai ivaki Yisunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki deevono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaranee?

² tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraivaa ngianeera tuduu nnuduu rikioo ngiari tammaivaki yapa kioo

³ iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama hanigiada nnaakara kiisaiya roosiima varida fai hama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravee.

⁴ Gioonna kiaapu voovono aa nnaakara aavaa roosiima tirooma varioo hama ari nnutuuvaa

aruo yapaivoono fai Anutuuqo gioonna kiaapu-uyara dira yoosinnaivaki ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaravaivee.

⁵ Gioonna kiaapu voovoono niyara mmudu-uya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo.

Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haru-ruaavai

(Marakaa 9:42-48; Rukaaso 17:1-2)

⁶ Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosii gioonna kiaapu voovai vaidi voovoono iva ii aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio vioo taika kino hama ivo inna yaparainaravootainaravai. Fai hama ivo inna yaparainaravoo inna yoketaavai.

⁷ Boo, ta gioonna kiaapu mmatayaa variaun-naiya ti haruriraivo vaikiainnaata variaunnaano. Harurira aataruuvo fai tupatupaa tiisi vainara-vai. Vainai fai vaidi voovoono ari seena vaidi voovai hanigiaanigieevo fai pinaa irisai mai-saivaa varaanaravai.

⁸ A i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarain-noo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiaanee. I yukuuvoono i vitoo aataru maisaivau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee kagaari kiaanee. Fai a vakiaa yuku yaakuvai-tanaatama variee tupatupaa variraivaa varaa-naravoo inna yoketaavai. Fai i yuku yaaku ey-

ommaavaitana voida ikiaivo tupatupaa too vari-ivaki i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁹ Fai ai avuuvaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa i avuuvaa mmuaanaa ranigaama kagaari kino mmuaa avuvai vainai fai a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana voida ivaitanaano ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuya mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 15:3-7)

¹⁰ Aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya sa iyara nniki rakammuatee. Sa iyara maisayavee kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiaari aangeraiya ngiau aapu ni Napoonna tasi-pama variaanoo.

¹¹ (Na Vaidiivaa Mmaapuuvono gioonna ki-aapu raubiriikiaya vitaanaraivaara na tiiravai.)

¹² Ngia yaata utuaivo datainnee? Vaidi voovono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriino fai ivo datainaravainnee? Ivo ari sipisiipa saiyauvaa (99) taapiivau pikioo mmuaavai raubiriivaara fai ivo buainara kuanaravai.

¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ivo buainnonno teeno raubiriivo inna too vaino innara kaayauma mmuduuya ruoo sirigainno seena hama raubiriikiayara kiisama mmuduuya rinaravai.

¹⁴ Sipisiipa nakaaraivo raubiriivaara inna ausaivo mmuaararaineema ngii Gioova ngiau aapu variivo aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna

kiaapuuya raubiriikiaivaara inna ausaivo mmuaararainoo.

I seena voovoonoo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai

¹⁵ Fai i seena vaa ausa hanigiai voovoono mminnamminnaa maisaivaa i iinai tee a innasi viee ngia taarama nnaasu varida inna mminnamminnaa maisaivaara kua kiatee. Fai ivo i kuaivaa rikinai ngia taaravaitana mmuaavau yoketaama variaaravai.

¹⁶ Fai ivo hama i kuaivaa rikinai a vaidi voovainnee vara voovaitanaata vitee oro innaata kava kua kiatee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiidaatama vitee yaparakianee, tiivai.

¹⁷ Vaa a vitee innasi kuannaiya kuaivaa hama ivo rikinai rikiee gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivo i ii kuaiyauvaa iya kiaa mmianee. Kiaa mmينو inna fai ivo hama iya kuaivaa rikinai teeda ngia innara yaata utida kiatee: Inna aikioo, ari voopinnaa vaidivai roosiima variee sikau takiisa vareeraivaa roosiima varianee, kiatee.

Yisuuva vo kuavai ari ngiaammuauya

kiaa mmiravai

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau mminnaivaara ooqoo tikio rikioo fai Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoota fai ooqoo tinaravai. Ngia variaa mmataivau mminnaa voovaara ee-oo tikio rikioo Anutuugo ngiau aapuuvaki variivoota fai ee-oo tinaravai.

19 Na vo kuavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau fai ngiikidiri taara vaidivaitana mmuaa mmoorivaara yaaku varada kua yeena raikio too ni Napoova ngiau aapu variivo ivaitana kuaivaa rikioo ivaitanaani iinaravai.

20 Gioonna kiaapu taaramanee taaravoomaano niiyara yaata utida nuunama variaani na iya tasipama variaunoo, tiravai.

Yisuuva ausa nnannateera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai

21 Yisuuva itaa kua tuduu Petorooso numa inna tunoo: Udaanga-o, na naananeetu ni seenaivo mmoori maisaiyauvaa ni iinai na hama iyauvaara yaata utirama kiee ni ausa mmuduuyaivaa inna mminarannee? Na yaaku saivai karasaidi taaraneetu iinarannee?

22 tuduu rikioo inna sai tunoo: Sa yaaku saivai karasaidiri taaraneetu nnaasu iikianee. Sa yaarummua kiee iikianee.

23 Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na tinara kua aavaa roosiima vaivaara ataama iikianee. Vaidi kieeta voovono ari mmoori vareera vaidiiaa sikau iya mmiiyauvaa irisaiyauvaara iya yaparaivai.

24 Yaparainno varikiai vaidiiaano vaidi voovai vitada ngiaavo inna sikau irisai mmiiyauvo kaayau ari vookarai sikau (10,000,000) vaikio

25 hama sikaunnaataikio ari kieetaivo innara tinoo: Aa vaidi aavaata ari nnaata nnaakaraiyaatama vitada ari hoonaiyauvaatama varada vaidi voovai mmida irisai sikauyauvaa varada numa ni miatee,

²⁶ tikio rikioo mmoori varoo vaidiivo ari kieetaivaa yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na mmuakiaa irisaiyauvaa i mminaravaivee,

²⁷ tikio rikioo vaidi kieetaivo innara kaayauma boo tioo tinoo: Inna aikioo, sa irisai sikauyauvaa ni mirainna kati kuanee, kiaa kioo titaa kiaikio kuaivai.

²⁸ Vioo ari seena mmoori vareera vaidiivaa vaa ivo tauraa kiisa sikaukiata (100) nnaasu inna mmikio rikioo irisaiavaa hama sai inna mmiivoono inna saidi nnikio too oro inna nnuunaivaki hadauma tu kioo vainno tinoo: Ni sikau irisaiyauvaa ni mianee,

²⁹ tikio rikioo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na irisaiyauvaa i mminaravaivee,

³⁰ tikio hama rikieerama kioo vitoo oovi nnauvaki yapa kiaikio sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivai.

³¹ Varikiai ari seena mmoori vareera vaidiiva ivo innara itaama ii mmooriivaa taavo iya nnannataikiai oro ngiari kieetaivaa mmuakiaa iva iivaara kiaa mmiaavai.

³² Kiaa mmiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori vareera vaidiivaa aayanna raikio nnikio too tinoo: A ni mmoori varaanna vaidi maisakuavee. A ni yaparakiannaivaara ai irisai sikau kaayaudaa na vakiaa varaaneera i kiauivai.

³³ Na aiyara boo kiauneema a ai seenaivaara boo kiataama vaikiainnaatanna hama a innara boo kiannanoo,

³⁴ tikio kaayauma inna ausaivo nnannataikio oovi nnau nakaaraiya mmikiai iya avaikarai mmooriivaa inna mmikio mmuakiaa sikau iri-saiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivaivee.

³⁵ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia mmuaavai mmuaavai ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii iikiai rikiada ngia homo ivaara yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ni Napoova ngiau aapu variivootama fai sikau nakaaraiivo iineema mmuaikaraama ngii iinaravaivee, tiravai.

19

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivaa pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaana sainai vaupi viravai.

² Vioo vioo oro ivaki nuainno varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiaivau vuduu ivaki iva iya too iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai.

³ Tuqinnooduu Farisai vaidi vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa inna yapaaraida tunoo: Fai vaidi voovoono vo kua vo kua voovaara ari nnaataivaara ooqoo tinara aataru-uvo vainnee? Vara hama vainnee?

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa ngia aa Anutuuqaa kua aavaa yaarida rikiaavaivee. Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Nnaaru Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki ivo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iinno tunoo:

⁵ Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiravai.

⁶ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara nnaata vaatiivaitana hama taaravaitana varirama kiada ivaitana mmuaavaitana variaavai. Anutuuoqoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikiano sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee,

⁷ tuduu rikiada Farisaiya Yisuunna yaparaida tunoo: Nnaaru yaa Musiiva kua mmaanna voovai ti kiaa ti mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaarama kioo inna mmioo titano kuaivee. Mo aaniira Musiiva itaa kua tuunnee?

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ee-oo tuduu ngia ngii nnaataiyya ngii pikiaatauduu pikieeravai. Nnaaru Anutuuoqo ngiau mmata uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai.

⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio rikioo ari vaatiivo inna ooqoo tino inna pikioo vino ari vaatiivo karaasa nnaata voovai varano mmuara vareera aataru-uvo innaki vainaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada inna ngiaammuauya inna tunoo: Nnaata vaati vareera aataruuvo itainai rikiada vaidi hama nnaata vareeraiyya kati vari-raivo inna yoketaa aataruvaivee,

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Aa kua ngia kiaa kua aavo hama mmuakiaa vaidiiyara tii kuavai. Anutuuoqo ari mmataama kiai vaidiiyara nnaasu tii kuavai.

¹² Vo aataru vo aataru vooyauvai vaiyauvaaraida hama vaidiiya nnaata varaanoo. Vooya ngiari kaanokiaiyya ausaiyauvakidiri mmaakuya

variaanoo. Vaidiia vooya mmammaiyauvaa hatokaani iya mmaakuya variaanoo. Vooya ngiarinaidiri Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara yaata utida hama nnaata varaanoo. Vaidi voovoono aa kua aavaa arinaima rikiaivoono ariinoo rikioo iikiaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Marakaa 10:13-16; Rukaaso 18:15-17)*

¹³ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada Yisuunnasi nniravai. Yisuuva iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku varaiveera vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai.

¹⁴ Ooqoo tuduu Yisuuva tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee,

¹⁵ kua kioo iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku vara kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi karaasa hoona suvuauvaata

*kua tiravai
(Marakaa 10:17-31; Rukaaso 18:18-30)*

¹⁶ Vo suai voovaki vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo tunoo: Vitaira-o, dee mmoori yoketaavai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee?

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo a aaniira yoketaivaara ni yaparakiannanee? Mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Fai a tupatupaa variraivaa varaanaree tiee kua mmaanna tuu kuaiyauvaa iikianee,

18 tuduu rikioo tunoo: Mo dee kua mmaannavai tuuvaa na iikiaunnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikianee. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane.

19 Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee,

20 tuduu rikioo vaidi karaasaivo tunoo: Ii mmuakiaa kua mmaanna iyauvaa na iikiauvaivee. Dee mmoori voovaatama na iinaranee?

21 tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Fai a vaidi tuanaakua varinaree tie ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mmino i irisai yoketaiyauvo ngiau aapu vainaravaivee. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookianee,

22 tuduu rikioo vaidi karaasaivo ari hoonahaanaiyauvo kaayau vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararoduu viravai.

23 Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo.

24 Na kava ngii giaa ngii miaunoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo,

25 tuduu rikiada ari ngiaammuauya ii kua ivaa

rikiada pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dee gioonna kiaapuvoono Anutuuqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee?

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuuqo gioonna kiaapuu-yara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiari-naidiri kuaaravai. Anutuuqoona tinai fai iya kuaaravai. Anutuuqo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁷ Tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraiyaata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnao. Dee irisaivai ta varaarannee?

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqaa yoosinna karaasaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai na kieeta varira mmaata ari vookaraivau varina ngia ni ngiaammuauya fai ngia ngiingii kieeta varira mmaata yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanau varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara dida vaido yaparakiaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaara ari nnauyauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo vioo fai irisai iyauvaanikaraama kava kaayauneetu (100) varoo tupatupaa variraivaatama varaaranavai.

³⁰ Itaama vainai aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

20

Vuaina mmoori vareera mmayaayavai

¹ Yisuuva tunoo: Anutuugo gioonna kiaapu-uyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosi-ima vainoo. Heenanaanna tuanaa vaidi vuaina mmoori nakaaraivo mmoori vareera vaidiyya oro vitaanara kuaivai.

² Oro iya tasipama mmuaa suai mmuaa sikauvai mminaraivaara kuaivaa kiaa yeena rau kiada ari mmooriivakira titaikiai kuaavai.

³ Kuaavo ngioo ikiannaikio oro yoosinna vuu-taivaki vaidiyya dida vaidi hama mmoori varaiya too

⁴ iya tinoo: Ngieetama ni vuaina mmoori-ivaki vikiai fai na irisaivaa aikiooma ngii minar-avaivee,

⁵ tikiyai rikiada kuaavai. Kuaavo mmoori nakaaraivo kava vara ranoo ikianna tammaa vioo hannaikio vioo tauraa iineema mmuaikaraama vaidiyya titaikiai mmooriivaki kuaavai.

⁶ Iya vida mmooriivaa varaavo suaivo haatapaanara iikio too mmoori nakaaraivo kava yoosinna sainai vioo vooya ivaki kati dida vakiaiyya too tinoo: Ngia aaniira ikiannagisanna kati aavau dida vaidi hama mmoori varaanee?

⁷ tikiyai rikiada iya inna sai kiaanoo: Hama vaidi voovono mmooriivaa ti mmivaivee, kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Ngieeta ni vuaina mmoori-ivaki kuatee, tikiyai kuaavai.

⁸ Yapooma hannaikio rikioo vuaina mmoori nakaaraivo ari mmooriivaara dira vaidiivaa tinoo: Vaidi mmoori vareeraiyara aayanna reenai nnikiai irisai sikauyauvaa mmianee. Nnaagiai

numa mmoori varaiya tauraa mmiee tauraa mmoori varaiya nnaagiai mmianee,

⁹ tikio rikioo aayanna raikiai nnaagiai mmoori varaiya ngiaavo mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama sikauyauvaa iya mmiivai.

¹⁰ Mmikiai tauraa mmoori varaiya nnida kaayauma varaaraivaara yaata utida mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama ngiari sikauyauvaa varaavai.

¹¹ Varada mmoori nakaaraivaara kaayauma momonaida kiaanoo:

¹² Aa nnaagiai aaya kiisa suai mmooriivaa varaani ta tauraiya paati mmoorivai mmannammanna varaunnano suaivo paati kieema ti taivaara a irisai mmuaakaraamainna ti mmiannanoo,

¹³ kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo hanigia vaidi voovai tinoo: Ni seena-o, a tauraa mmuaa suaivaki mmoori vareera irisai mmuaa sikauvai vareera kuaiavaa ni tasipama yeena rau kiaanavai. Hama na i sikauvaa mmuara varaunoo.

¹⁴ Ai sikauvaa ee varee kuanee. Na irisai mmuaakaraivaa ngii miauvaugiataama na vaidi nnaagiai mmoori varaiyaatama na nini miataivaugiataama mmiaunoo.

¹⁵ Na neneenoo ni sikauvaa mminee tiee fai mminaravee. Ni sikauvaa mminaree tiee fai na mminaraivo neenoo nakaaraivovee. Na vaidiiya kiisa mmoori varaiya pinaa sikau mmiauvaara i nnannatainnee? tiivaivee.

¹⁶ Yisuuva ii kua ivaa kиаa taika kioo tunoo: Itaama vainai gioonna kиаapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravai. Gioonna kиаapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Marakaa 10:32-34; Rukaaso 18:31-34)*

¹⁷ Yisuuva Yerusaremaivakira vioo varioo ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vida varida iya nnaasu kuaivaa kua mmiaa roo vioo

¹⁸ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnaanoo. Fai ta ivaki vikio vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kua mmiraiyaatama kooyaa ni vitainaravai. Vitainai iya na putinaraivaara kua yeena rau kiada

¹⁹ ngiari voopinnaiya mmikiai iya niyara raida ni ripiida yatari sagaivau ni haara kiaravai. Haara kikai na putino taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki keenaa na diitaanaravaivee, tiravai.

*Yakoopaya Yuvuaanaya kaano ivaitanaara
Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 10:35-45)*

²⁰ Tuduu Sevetainna nnaataivo ari mmaapuuvaitana vitoo Yisuunnasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Na i yaparakiavuaa iikiane,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: E aaniivaara ni yaparakiannanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: A gioonaa kiaapuuyara dinara suaivaki aa ni maapu aavaitana kieetavaitana varida vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaraivaara makee ee-oo kiane,

²² tuduu rikioo Yisuuva ngiaammuauvaitana tunoo: Ngia ni yaparakiava kua oyaivaa hama ngia arinaima rikiaano. Na nnoori

toori kapikaraivaa nnaanara iikiau vakidiri ngieevaitanaata nnaarannee? tuduu rikiada ngiaammua uvaitana sai tunoo: Fai ta nnaaravaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivaa hama na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiivaitanaani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

²⁴ Nnaagiai Yisunna ngiaammuaui saido yaaku uvaitana taara kato vayoovaitana kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai.

²⁵ Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiari voo pinnaiya kieeta vaidiiya ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaiya iyara diaavai.

²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvo sa ngiisi vakiavee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammua uvai varinaravai.

²⁷ Ngiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammua uvai varinaravai.

²⁸ Ivo ni roosiima kioo variaivee. Hama gioonna kiaapuuya ni mmoori varaateeraivaara Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiiravai. Na mmuakiaa gioonna

kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai

(Marakaa 10:46-52; Rukaaso 18:35-43)

²⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaam-muauyaatama yoosinna Yerikoo pikiada vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya iya vata rada viravai.

³⁰ Vuduu vaidi avu huruutauvaitana aataru siriivau varida Yisuuva vuuvaa rikiada aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee,

³¹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaitana yaagueeqama kua pikiaateera tuduu rikiadaata iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee,

³² tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno ivaitana tunoo: Ngia aaniivai na ngii iikiaiveeraida kianne,

³³ tuduu rikiada inna sai tunoo: Udaanga-o, a tinai teeda ta ti avuuvaitana kava taaravee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivaitanaara boo tioo iya avuuvaitanau utuduu makee tuduu ivaitana tuqinnama ngiari avuuvaitana teeda inna nnaagiaivau viravai.

21

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara siri-gairavai

(Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40;

Yuvuaano 12:12-19)

¹ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaa nnutuuvo Betepakee taapiivaa nnutuuvo Oriveetaivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo tunoo:

² Ukuaa yoosinna ivaki kuatee. Vida akiairaa teekio puara togii kaanaivaa nnuunaivaki yeena haru kiaivo ngii too vainai yeenaivaa rakuasaa kiada nnaakaraivo inna tasipama diivaata vitada niisi ngiatee.

³ Fai vaidi voovoono ivaara vo kua tinaida kiatee: Udaangaivoono aavaitana vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaanoo, kiatee. Fai ngia itaa kua tikio rikioo akiairaama togiivaitana ngii minaravaivee, tiravai.

⁴ Yisuuva itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaivo kua fafaara roovo ivo tuuvaki kaanairavai.

⁵ Forofetaivo fafaara roo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya

kiaa mmiee kianee: Taatee.

Ngii kieetaivo tirooma yoketaama

puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio vitoo ngiisi nninoo.

Puara togii nnaakaraivaa mmookaivau varikio inna vitoo nninoo, kianee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁶ Ari ngiaammuauvaitana oro Yisuuva iya kiaa mmuuvaa iima kiada

⁷ puara togii kaanaivaata nnaakaraivaatama vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaitana mmookaivaitanau yapa kiooduu Yisuuva nnaakaraivaa mmookaivau karoo variravai.

⁸ Karoo ivau varioo vioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kiooduu vooya yatari apuuyauvaa rakau kiada aataruuvau hootiravai.

⁹ Hooti kiooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaatama aayanna kiasa rada tunoo: Davuiti-inna oyaivakidiri diitoovoono inna yoketaivovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nni-naraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Anutuugo ngiau aapu variivoono yoketaivovee, tiravai.

¹⁰ Tuduu Yisuuva Yerusareema nnuduu rikiada mmuakiasa gioonna kiaapuuya kaayauma innara sirigaida vooya tunoo: Aanna gioononnee?

¹¹ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Aanna fofofetaa Yisuuvavee. Ivo mmata Karirayaa vai yoo sinna Nasareetaivakidiri nniivovee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Marakaa 11:15-19; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹² Tuduu Yisuuva Anutuugaara nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooyaatama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kiooduu irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaarayauvaatama vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya mmaataiyauvaatama rauru sereguatiima kioo

¹³ iya tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Fafaaraivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaanoo, tiravai.

¹⁴ Kiaa kioo ivo ivaki varuduu gioonna kiaapu avu huruutauyaata yuku maisauyaatama innasi nnuduu iya tuqinneeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmi-raiyaatama tooduu Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaaraata nnaakaraiya nuunaira nnau pinaivaki aayanna reeda varida tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraivo yoketaivovee, tuuvaaraatama iya Yisuunnara nnannateeravai.

¹⁶ Iya innara nnannateeda inna tunoo: Nnaakaraiya kiaa kuaivaa vaa a rikiaannanee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na rikiaunoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kiannani nnaakara yokeeraiyaata nnaakara meediiyaatama Udaangaivaara kua yoketaivaa kiaavaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa na yaata utuee rikiaukai hama ngia yaarida rikiaavaivee.

¹⁷ kua kioo ii yoosinna ivaki iya pikioo yoosinna Betaniaa vioo ivaki vuru vairavai.

Yisuuva nnaammuayaivaa tuduu aasannairavai

(Marakaa 11:12-14,20-24)

¹⁸ Vauvo patauduu Yisuuva ari ngiaammuayaatama Yerusareema kava vara ranada nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu

19 tooduu aataru siriivau yatari nnaamuayaivaa roosuuvo duoo vauduu too Yisuuva oro ivaki buainnonno tooduu hama iiraatauduu mmanna apuvai nnaasu vairavai. Mmanna apuvai nnaasu vauduu too Yisuuva yatariivaa tunoo: Fai hama a kava iira vainarakuavee, tuduu too akiairaama nnaammuayaivo aasannairavai.

20 Aasannauduu ari ngiaammuauya teeda nnikiaraida tunoo: Ai, mo dataama kioonno aa yatari aavo akiairaama aasannainnee?

21 tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada hama kava taara yaata utiraida na nnaammuayaivaa kiauko aasannaineema ngieeta mmuaakaraama iikiaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada fai ngia atai aataruuvaa iida ari vookarai aataruuyauvaatama iikiaaravai. Fai ngia aa taapi aavaa kiaara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuanee, tikio fai kuanaravaivee.

22 Fai ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada mmuakiaa kuavaara Anutuuqaata kua tida yaaku varaivaa fai ngia varaaravaivee, tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara

inna yaparairavai

(Marakaa 11:27-33; Rukaaso 20:1-8)

23 Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuuqaara kati puara

hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama in-nasi nnida inna yaparaida tunoo: Gioono i tiki-ainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiyai a iikiannanee?

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiyai fai na ivo ni tikiyai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

²⁵ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuugoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee? tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaranee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuugoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo aaniira ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravaivee.

²⁶ Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, kiaa kiada mo fai ta gioonna kiaapu-uyara aatuukiaaravai. Mmuakiaa gioonna kиаapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara ta iyara aatuukiaaravaivee.

²⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavaivee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kuaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiyai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidiivaa mmaapuuvaitana

mmataama kioo tiravai

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Ngia rikiaavo datainnee? Vaidi voovoono ari mmaapu

taaravaitana tasipama varioo oro mmaapu ngarunna tinoo: Ni maapu-o, makee oro ni vuaina mmooriivaki varaanee,

²⁹ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Hama ni kutaainoo, kiaa kioo yapooma nnaagiai varioo riki-aikio inna ausaivo hanigiaikio rikioo kuaivai.

³⁰ Kuaikio koova oro ari mmaapu ngaminna mmuaa kuavai tikio rikioo inna sai tinoo: Napoo-o, fai na kuanaravaivee, kiaa kioo hama kuaivai.

³¹ Mo dee ngiaammuaauvoonoonno ari konna kuaivaa rikioo iinnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ari mmaapu ngaruuvovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiia unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gionna sabi nuairaiyaatama Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ngii tauraa kuaravai.

³² Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa aataru yoketaivaa ngii vitauduu ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Mo vaidiia unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gionna sabi nuairaiyaatama inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa mmuduuya hanigieeravai. Ngia iya hanigiada safuuma variraivaa teeda hama ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utida hanigiada inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ivaara iyannaadee ngii tauraa Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaravaivee.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

*mmataama kioo tiravai
(Marakaa 12:1-12; Rukaaso 20:9-19)*

33 Na kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kiee tinai rikiaatee. Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuunara saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai.

34 Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiasi titaikiai ari- ini vuaina iira vooyauvai varaara kuaavai.

35 Kuaani teeda vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano iya puaisa utida voovai ripiida voovai ruputuaavo putikiai voovaayaa sikauyauvaa kagaari kiaavo putivai.

36 Tauraa mmoori nakaaraivo pata ngiaam- muadaa titaa kioo nnaagiai kaayau ngiaam- muauya titaa kiaikiai vuaina mmooriivaara hai- tatuukiaiyaano mmuaikaraama iya iikiaavai.

37 Iikiaavovo nnaagiai tuanaa mmoori nakaaraivo ari mmaapu tuanaivaa iyasi titaa kioo tinoo: Fai iya ni maapu tuanaivaa teeda inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaravaivee,

38 Kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna mmaapu- uvaa teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari konna mminnaa mmuakiaayauvai

varaanaraivo aa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai teeda ta inna mminnaa mmuaki-aayauvai varaaravaivee,

³⁹ kiaa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada rputuaavo putivaivee.

⁴⁰ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Fai mmoori nakaaraivo iyasi ngioo dee mmoorivai iya iikiaivaa irisai iya mminarannee?

⁴¹ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ivo vaidi maisaiya maisama ruputinai putikio ari mmooriivaa ari vo vaidi haitatuukiaiya mminai iya vuaina iiraiyauvo kaanaira suaivau safuuma fai iira saiyaivai ari mmiaaravee,

⁴² kiaa kioo Yisuuva iya tunoo: Vaa ngia Anutuuga kuaivaa yaarida rikiaavaivee. Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

Udaanga Anutuugaono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketainno

ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee.

⁴³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai Anutuuga gioonna kiaapuyara diravaa ngiisidiri ruga kioo vaa iyauvaa varaiyaki iiraiyauvo iyaki vainaraiya fai mminaravaivee.

⁴⁴ (Gioonna kiaapu voovoono ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ru-aimeemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimemiima taika kiaanaravaivee, tiravai.)

⁴⁵ Tuduu vaidiia Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaa rikiada iva iyara tuuvaa arinaima rikieeravai.

⁴⁶ Rikiada ivaara iya inna utuaaree kiaa uduu gioonna kiaapuuya Yisuunnara forofetaivovee tuuvaara iya aatuuda inna pikieeravai.

22

Yisuuva yaapeeri nneera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai (Rukaaso 14:15-24)

¹ Yisuuva keenaa mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Ivo iya tunoo:

² Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na mmataama kiee tinara kua aavaa roosiivai. Yoosinna voovakinnaa kieeta voovoono ari mmaapuuvo nnaata vareera suaivaki pinaa buusavai iivai.

³ Iima kioo ari mmoori vareera ngiaammuauya titaikiai vaa mmuaanaa buusa nnaara kuaivaa kiaa mmii vaidiyyara aayanna raani hama iya ngiataikiai

⁴ kava ari ngiaammuau vooya iyasi titoo tinoo: Tauraa kiaa mmiaiya kiaa mmida kiatee: Rikiaa-tee. Vaa na ni buusaivaa teerama kiaunoo. Vaa na ni puara burimakau ooraiyauvaata nnammari rai nnaakaraiyauvaatama ruputu kiese mmuakiaa yeennaiyauvaa teerama kiaunoo. Numa buusaivaa nnaatee, kiatee.

⁵ Ivo itaa kua tikiari rikiada oro kiaa mmiaani iya rikiadaata hama nniraida ngiari mmooriyauvaara yaata utida voovai ari mmoorira vioo kiakio voovai ari sikau vareera mmooriivaki vioo kaiivai.

⁶ Iya mmoorira vida variaani homoraa vooya inna ngiaammuauya utu kiada vaidia kaayau maisa mmooriivaa iya mmida iya ruputuaani putuaavai.

⁷ Putuaavo vaidi kieetaivo rikiaikio inna au-saivo pinaama nniitaraikio ari rapira ngiaammuauya titaikiai vida iya ruputuaa vaidiiya irisai ruputu taika kiada iya yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kiaavai.

⁸ Mmuturu kiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori varoo ngiaammuau vooya tinoo: Vaa na buusaivaa teerama kiaunoo. Vaidi na yaparaki-auya ngiari variaivaa irisaivaa fai deevaudiri vara nnaarannee?

⁹ Aanna ivaara oto aataru pinaiyauvunu buaama rada nuaida teekiai gioonna kiaapuuya ngii teeda vaikiai teeda aa buusa aavaa numa nnaateera kiatee,

¹⁰ tikiari rikiada ari ngiaammuauya aataruuyauvunu nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama buaida taani iya teeda vakiaani vitada numa buusa nneera nnau-

vaki kiaani suvuai kiada variaavai.

¹¹Variaavo rikioo vaidi kieetaivo numa gioonna kiaapuuya haitatuuma taikio mmuaa vaidivoono hama yaapeeri nneera buruqa yoketaivaa raira kiaivo iya tasipama varikio too inna tinoo:

¹²Ni seena-o, i dataikiai e aavaki hama yaapeeri nnaara raira buruqa yoketaivaa rau varee numa variannanee? tikio rikioo hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo varivai.

¹³Varikio too kieetaivo ari mmoori vareera ngiaammuauya tinoo: Inna yuku yaakuuvau yeenaadiri ranaa rau kiada utu raririima mmaanai kagaari kikio upisiivaki variaivee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

¹⁴Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Anutu-uqo kaayau gioonna kiaapuuya maavee tioo kisakiangii nnaasu mmatainno vitaivaivee, tiravai.

Vaidiia sikau takiisaivaara Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 12:13-17; Rukaaso 20:20-26)

¹⁵Tuduu vaidi Farisaiya Yisuuva kuaivaa koon-nama tioo haruruaiveera kuaivaa kiasa teerama yeena rau kiada

¹⁶iya nnaagiai nuaira vooyaata Herootaa nnaagiai nuaira vooyaata titooduu oro inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnava. A kua kutaa tira vaidikuavee. A Anutu-uqaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiee iya aiyara yaata utuaivaara

hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetai-yaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavau-giataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a yaata utuannavai.

¹⁷ Aa kua ta i yaparakiyunna kua aavaa yaata utuee sai ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoke-taa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee?

¹⁸ tuduu Yisuuva iya innara nnannatooduu inna iida taaree kiaa uuvaa too iya tunoo: Ngia vaidi huobavainna unnakua nnaamuruyavee. Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiaanee?

¹⁹ Takiisa yapaa sikau voovai ni vitaakiatee, tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada inna mmuduu too

²⁰ tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee?

²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee,

²² tuduu rikiada iya nnikiaraida inna pikiada viravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara
Yisunna yaparairavai*

(Marakaa 12:18-27; Rukaaso 20:27-40)

23 Vuduu mmuai suaivaki vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaara-vaivee,

24 tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Vitaira-o, nnaaru Musiiva tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee, tiravai.

25 Aavaki kata vayaa yaaku saivai sainidiri taaravaitana ti tasipama hara kiada varuuvakidiri ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo

26 hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaguaavaano kava muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidoota mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai.

27 Putuduu nnaagiaivau iya gioonnaivootama putiravai.

28 Itaama vaikiyai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinaranee? Mo vaa yaaku saivai sainidiri taarama ii vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

29 Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua

kiaanoo.

³⁰ Fai gionna kiaapu vaa putuaiya diiteera suaivaki diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee.

³¹ Gionna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Anutuugo ngii giaa ngii miivaa vaa ngia jaarida rikiaavai.

³² Anutuugo Musinnaata kua tuu kua fafaaraivo vainno tinoo: Na i nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiivai. Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo variaivaara Anutuugo itaa kua tiravai. Anutuugo gionna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuugovee. Ivo gionna kiaapu variyaiya Anutuugovee,

³³ tuduu mmuakiaa gionna kiaapuuya Yisuuva tuu kuaivaa rikiada ivaara nnikiarairavai.

*Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai
(Marakaa 12:28-34; Rukaaso 10:25-28)*

³⁴ Nnikiarauduu Yisuuva ari kuaivaadiri vaidi Satuukaiya avaiyauvaa ramuunnauvaara vaidi Farisaiya rikieeravai. Rikiada nuunaida varuduu

³⁵ iyakidiri kua mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisuunna iinno taanaree kiaa vo kuavai inna yapara ruoo tunoo:

³⁶ Vitaira-o, Anutuugo mmaanna tuu kuaivakidiri dee kua mmaannavoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee?

³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee.

38 Ii kua mmaanna tuu ivo tauraa vainno mmuakiaa kua mmaannavai yaataravai.

39 Inna inanoo kua mmaanna tuuvo tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa taara kua aavaitana eeyaa kua mmaanna tira kuaivaa yaataravaitanavee.

40 Aa kua mmaanna tuu aavaitanaakidiri Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvoota forofetaiya kua mmuakiaayauvootama diiteeravaivee, tiravai.

Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Marakaa 12:35-37; Rukaaso 20:41-44)

41 Kiaa kioo Farisaiya ivaki nuunaida varuuya Yisuuva iya yaparainno tunoo:

42 Ngia Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara dataa kuaida kiaanee? Ivo dee oyaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitai vaidivaivee,

43 tuduu rikioo Yisuuva kava iya yaparainno tunoo: Mo dataama kioo Mmannasa Yoketaivo Davuitiinna tasipama varuduunno Davuitiiva Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Udaangaivovee tuunnee? Davuitiiva tunoo:

44 Udaanga Anutuuqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai fai na tinai

a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

⁴⁵ Davuitiiva fafaara roo itaa kua Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama ivo Davuitiinna oy-aivakidiri nnaasu diiteeravaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono hama yopeema inna kua sai tiravai. Ii suai ivakidiri hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

23

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiyaiyauvunugiataama iikiatee.

(Marakaa 12:38-39, Rukaaso 11:43,46; 20:45-46)

¹ Yisuuva Farisaiyaata kua kiaa taika kioo gioonna kiaapu ivaki nuunauyaata ari ngiaam-muauyaatama tunoo:

² Vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama Musiiva kua mmaanna tuuvau-giataida ngii giaa ngii miaanoo.

³ Ivaara ngii giaa ngii miaivaugiataama nnaasu iikiatee. Sa iya iikiaivaugiataama iikiatee. Iya mmanna avaiyauvakidiri ngii giaa ngii mida hama iya iyauvaa iikiaavai.

⁴ Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya mmiaani kumaata apuaivaa roosiima iya mmuaararai mmooriiyauvaa gioonna kiaapu-uya mmi kiada hama ngiariita kiisama iya tasi-pama mmuaararai mmooriivaa varaavai.

⁵ Gioonna kiaapuuya iya taateeraivaara nnaasu iya ngiari mmoori mmuakiaayauvai iikiaavai. Iya

Anutuuqaa kuaivaa yanaiyauvunu fafaara raa kiada kiisa nnaamuruuyauvaki yapa kiada ngiari yaakuuyauvunu raida ngiari tinniiyauvunu rau kiada nuaida varida ngiari buruqa mmitiiyauvaa hokobayauvai rapasi kiada iyauvaara sirigama rada nookiaavai.

⁶ Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

⁷ Iya yoosinna aakiaiuyauvaki nookiaani gioonna kiaapuuya iya teeda kua yoketaivaa iyara kaiyauvaara mmuduuya ruaavai.

⁸ Sa ngiikidiri voovaara nnoonna-o kiatee. Ngia mmuaakaraama variaano. Ngii vitairaivo mmuaavai varinoo.

⁹ Ngia vaidi mmatayaiya sa ngii seena voovaara ti nnoonnavaivee kiaa innara ti napoovavee kiatee. Ngii Gioova mmuaavai ngiau aapu varinoo.

¹⁰ Sa vaidi voovaara ti kieetavaivee kiatee. Ngii kieeta mmuaavai Anutuuqo mmataama kioo vaidivai varinoo.

¹¹ Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaavai varinaravai.

¹² Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuuqo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa fai Anutuuqo vitoo aruoo yapaanaravai.

*Iya unnakua tiraivaara Yisuuva ooqoo tiravai
(Marakaa 12:40; Rukaaso 11:39-42,44,52;*

20:47)

¹³ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki iya kuaaree kiaa iikiaani ngia uuda rammuaavai. Ngiengieenoo ivaki hama ngii kuataikiai hama kuaivaara ivaki kuaaree kaiya uuda rammuaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁴ (Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia gioonna muaadaiya nnauyauvaata iya mminnamminnaiyauvaatama yokekkaa kiada mmuara raida varidaata ngia ti mannakakiateera hokobama yaaku varaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo pinaavai vainaravai.)

¹⁵ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia vaidi mmuaa voovai ngii mmemmaana kuaiveera sorovuaraivaa vida karada ngieera yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmoori iikiaavai. Mmoori iida varikio ivo hanigioo ngii ngiaammuauvai ngii mmemmaana varioo vaa ngia inna iikiaivaara ivo pinaama hanigioo maisavai varioo ngii mmoori maisaivaa yaataroo itaama ngii roosiima ikia aakiaivaki kuanara iinoo. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁶ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiaanoo: Vaidi

voovoono ari kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna hama kua yeena raira kuavai. Fai ivo ari kua kutaivaa sikau goora mmannaammannaivo nuunaira nnau pinaivaki vaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

17 Ngia avu maisa tuanaa kumimakaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Vara sikau goora mmannaammannaivonnee? Vara nuunaira nnau pinaivonnee? Hama Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivaki sikau goora mmannaammannaivo vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuuqaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuuqaa nnau pinaivoono sikau gooraivo mmannaammannaivaa yaataraivai.

18 Ngia vo kuavai kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tiao Anutuuqaara puara hudeera yeena tapiivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna hama yeena raira kuavai. Ivo ari kua kutaivaa tiao yeena tapiivau kati mmira puaraivo vaivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

19 Ngia vaidi avu maisaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Kati mmira puaraivonnee? Vara yeena tapiivonnee? Hama puaraivoono yeena tapiivau vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuuqaani vai mminnaa yoke-taavaivee, kiaatirivee. Anutuuqaani yapa kiaa mminnaivaa yeena tapiivoono yaataraivai.

²⁰ Ivaarainno vaidi voovoono ari kua kutaivaa yeena tapiivaa nnutuuvaata tioo yeena tapiivaaraata puara ivau vaivaaraatama tiivai.

²¹ Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaata tioo ivo nuunaira nnauvaaraata Anutuuoqo ivaki variivaaraatama tiivai.

²² Vaidi voovoono ari kua kutaivaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaata tioo ivo Anutuuoqaa mmaataivaaraata ivo ivaki variivaaraatama tiivai.

²³ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaavuaa yaakuuvaitana utu kiada vakiaivakidiri mmuaavai Anutuuoqaani kiadaataida pinaa kuaiyauvo Anutuuoqaa kua mmaannaivaki vaiyauvaa ngia pikiada hama iikiaanoo. Ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinnada hama iyara boo kiaanoo. Ngia hama Anutuuoqaara kutaavaivee tida yaagueeqakiaanoo. Ngia iyauvaa iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia iyauvaa iidada vo aataruuyauvaa vaa iikiyaiyauvaatama iikiatee.

²⁴ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, fingifaangaivo ngii nnoori tooriivaki vaivaa ngia feena kagaari kiada puara pinaa kameraivo ivaki vaivaa ngia nnooriivaa tasipama vara romenama kiaavai. Kiisa aataruuvo fingifaangaivaa roosiima vaivaa ngia arinaima teeda iikiaavai. Pinaa aataruuvo puara kameraivaa roosiima vaivaa

ngia teeda hama iikiaavai.

²⁵ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini ki-aavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiuvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada ngiingiiyara nnaasu yaata utida konnakaannama variaavai.

²⁶ E avu maisa vaidi Farisai tuanaakuavee. A pereeta kaapa aakiaivaki tauraa fini kiese mmaanaivaata fini kiaannaivaa roosiima i aakiaivaa fini kino too mmamma mmaanaivoota yoketaavai vakiaivee.

²⁷ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia putuaiya mmata nnauvaa mmaanaivau funnukakiaiuvaa roosiima variaayavee. Mmata nnau mmaanaiyauvo inna aikiooma vaikio aakiaiuvaki vaidi putuaiya mmamma mmuyai uudaiyauvo vaivai.

²⁸ Itaama vaineema gioonna kiaapuuya ngii mmamma mmaanaiyauvaa teeda ngiyyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai. Ngii aakiaiuvaki unnakuaiyauvoota mminnamminnaa maisaiyauvootama suvuainoo.

Yisuuva ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara

*iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:47-51)*

²⁹ Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Fari-saiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia forofetaa putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoke-taama kiaavai. Ngia gioonna kiaapu safuuma varuuya putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvaa hatata kieeraiyauvunu funnukama kiaavai.

³⁰ Ngia iyauvaa funnukama kiada kiaanoo: Ta ti rubu tabeeya varuu suaivaki teeta variaannatiri. Ta hama iyaata iida forofetaiya ruputuaannaduu pututirivee.

³¹ Ngia itaa kua tuuvaugiataama ta kooyaa riki-aunnani aanna ngia forofetaiya ruputuduu putu-uya uru nnaakara tuanaiyaida variaanoo.

³² Inna aikioovai. Ngii rubu tabeeya tauraa iya uuneema ngieeta iidada taika kiatee.

³³ Ngia gioonna kiaapu maisaso, ngia dataama kiada kua pinaivakidiri ikia aakiaivaki vida fan-niima kuaarannee? Ngia maisa mmooriivaa uu-vaara fai inna aikioo ivaki kuaaravaivee.

³⁴ Ivaara na vaidi forofetaiyaatama vaidi tinni yoketaiyaata vaidi vitairaiyaatama ngiisi titanai vikiai fai ngia vooya ruputikiai putikiai vooya yatari sagaiyauvunu haara kiada vooya ngiingii nuunaira nnauyauvaki ripiida ruputua rada vata rada vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki kuaaravai.

³⁵ Ngia itaikio mmuakiasa vaidi yoketaiya kumi-nayaa ruputuuya irisaivo fai ngiiki vainaravai. Nnaaruaa vaidi yoketaa voovai Aveeraa Kaingo kuminayaa ruputu kioodoo putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Barakiaanna

mmaapuuvaa Sakariaasaa ngia Yutayaiya ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Ngia nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutu-uqaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoke-taa tuanaa nnau voovai sainai vauduu ngia vuu-taivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai.

³⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa vaidiiya kuminayaa ruputuuya irisaivo aa ngia variaa aaya ngiiki vainaravai.

*Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai
(Rukaaso 13:34-35)*

³⁷ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia vaidi forofetaiya ruputuaani putuaani gioonna kiaapuuya Anutuuoqo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani iya putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niiyara ooqoo kiaavai.

³⁸ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuuoqo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Vaa Anutuuoqo voo kiaivai.

³⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niiyara kiaara: Udaanga Anutuuoqo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuuoqo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

24

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa

*havarataaraivaara tiravai**(Marakaa 13:1-2; Rukaaso 21:5-6)*

¹ Ivo itaa kua kiaa kioo diitoo nuunaira nnau pinaivakidiri pikioo kuanara uduu ari ngiaammuauya nuunaira nnau pinaivaki vo nnau vo nnauvaa inna vitaakiaaraivaara innasi nniravai.

² Numa vitauduu Yisuuva iya tunoo: Inna aikioovai. Makee aa ngia nnau aayauvaa taanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

*Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai**(Marakaa 13:3-13; Rukaaso 21:7-19)*

³ Nnaagiai Yisuuva taapi Oriveeta ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya ngiarivana innasi nnida inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmi-anee. A kiannaivo दौरा सुअ वानरान्ने? डे अरि वुकरारि म्मूरिवै वानै फै तै तेदा रिकि-अकि अ ति नारा सुअिवुता न्गिअ म्मता तैकानारा सुअिवुतमा वानिमा न्निनरान्ने?

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeevoora tuqinnama haitatuukiatee.

⁵ Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara kiaravai. Voovoono ngioo tinara: Aanna na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gionna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaravee.

⁶ Fai ngia gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai nnaagiai nninaravaivee.

⁷ Fai gioonna kiaapu voovaki variyaiya diitada gioonna kiaapu voovaki variyaiyatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai ii suai ivaki vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Fai vo mmata vo mmataiyauvaki mmataa kuaruuvo utinaravai.

⁸ Gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki ivo tauraa kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima iqii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Iqii suai ivaki fai vaidiiya ngii vitada vaidi kieetaiya mmikiai teeda iya kua pinaivaa ngiiki yapaaravai. Ngiiiki yapa kiada ngii ripiida ngii ruputikiai putuaaravai. Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaara kaayau gioonna kiaapu ngiari voopinaiya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaravai.

¹⁰ Iqii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya tauraa niiyara yaagueeqakiaiya ni pikiada iya seenaiya ngiari nnammutuaiya kooyaa vitaikiai ngiariiyara ngiariiyara nnannataaravai.

¹¹ Nnannateekiai fai kaayau unnakua forofetaiya diitada kaayauma gioonna kiaapuuya un-

nakua kjaaravai.

¹² Itaikio kaayau aataru maisaiyauvo vakia roo vioo vioo pinaavai vainaraivaara kaayau gioonna kiaapuuya mmuduuya rira aataruuvaa fai piki-aaravai.

¹³ Fai gioonna kiaapu voovoono innasi mmuaararaivo vainoonnaata yaagueeqama kioo iima roo vioo vioo ari putira suaivo innasi nnino Anutuuqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

¹⁴ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa fai gioonna kiaapuuya varada mmuakiaa mmatavau vida ivaki variैया kiaa mmikiai mmuakiaaya rikiakio nnaagiai fai ngiau mmataivo taikaanaravaivee.

*Mminnaa maisa ari vookaraivo nninaravaivee
(Marakaa 13:14-23; Rukaaso 21:20-24)*

¹⁵ Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaa Danieero ivaara fafaara roovo Anutuuqaa nnau yoketaa tuanaivaki dioo vainaravai. Gioonna kiaapuuya aa kua na kiau aavaa yaarida arinaima rikiaatee. Fai ivo dioo vainai teeda

¹⁶ ngia Yutayaa variैया ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaiavaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee.

¹⁹ Boo, iqii suai ivaki gioonna nnaakara sunnaakiaiyata gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

²⁰ Vati pinaa rira suaivakiaata vaidiiya kati varira suaivakiaatama vivoora kiaa yaaku varaa-tee.

²¹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaivo gioonna kiaapuuyaki vaivaa yaataraanaravai. Nnaaru Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variyaiya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai.

²² Iqii suai ivaara Anutuuqo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuuqo ariinnee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²³ Fai iqii suai ivaki gioonna kiaapu voovono ngii tinara: Taatee. Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee.

²⁴ Fai unnakua vaidi vooya nnida voovono ariiyara tinara: Na Anutuuqo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaaravai. Anutuuqo gioonna kiaapuuya ariinnee kiaa mmataama kiaiya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara iya ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaaravai.

²⁵ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

²⁶ Fai iya ngii kiaara: Taatee. Anutuuqo

mmataama kioo vaidiivo koo mmuyai gaanga mmataivau varinoo, tikiyai sa oro taatee. Fai iya kiaara: Nnau aakiaa voovaki varinoo, tikiyai sa iya kuaivaa rikiaatee.

²⁷ Suai raari raivakidiri saneetuuvo ngioo suai haatapeeranni vioo akiairaama tipannuuma ki-aivaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvo itaama mmuaakaraama tiinaravee.

²⁸ Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavaivee, tiravai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki ari tiinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Marakaa 13:24-27; Rukaaso 21:25-28)*

²⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Iqii suai ivaki maisa mmuaararaiyauvo taika kino too aki-airaino fai suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too aakiapuayauvo ngiauvauvadi tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabi kuaaravai.

³⁰ Ii suai ivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiinara atavauvau ngiauvau vainaravai. Vainai teeda mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa vo kua vo kua kiayia ratada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvuono ngiau aapu nama aakiaidaadiri ni yaagueeqaivooota kaayau ari vookarai mmeeki-aivoootama ni tasipanai tiinaravai.

³¹ Na tiino noomaivo pinaama akua tinai na aangeraiya titanai teeda iya mmuakiaa yoosinna

nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida gioonna kiaapu na niniiniee kiaa mmataama kiauya rupi nuunama vitada niisi ngiaaravee.

Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Marakaa 13:28-31; Rukaaso 21:29-33)

³² Na yatari nnaammuayaivaudiri mmataama kiee tinai ngia tuqinnama rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

³³ Mmuaikaraama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo inna vaa vainima vainoo.

³⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³⁵ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Marakaa 13:32-37; Rukaaso 17:26-30,34-36)

³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau apu variaiyaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai.

³⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³⁸ Nnaaru hama nnooriivo mmata mmuaki-aavai rapodaa taika kioo suaivaki gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nneeda nnooriivaa nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaidada

³⁹ iya hama nnooriivo iya raputu taikaanara kuaivaa arinaima rikioodu nnooriivo ngioo iya raputu taika kieravai. Iya itaama varuneema Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivaki fai gioonna kiaapuuya mmuaikaraama kumimakaida variaaravee.

⁴⁰ Ii suai ivaki taara vaidivaitana mmooriivaki mmooriivaa varakio Anutuuqo fai vuaivaa vitoo vioo vuaivaa pikioo kuanaravai.

⁴¹ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuuqo vuainningiaa vitoo vioo vuainningiaa pikioo kuanaravai.

⁴² Ivaaraida haitatuukiatee. Ngia hama ngii Udaangaivo tiinara suaivaa teeda rikiaaraivaara haitatuukiatee.

⁴³ Aa kua aavaa rikiaatee. Mmuara vareera vaidiivo nnauvaki nninara suaivaa vaa nnau nakaaraivo rikioo avuuvaa too vaitiri. Mmuara vareera vaidiivo heenaki ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee.

⁴⁴ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia teeda rikieera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai kava tiinaravaivee.

*Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama
vareeraiyara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 12:41-48)*

⁴⁵ Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama nnaasu iinnee? Itai ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama iya mmiivai.

⁴⁶ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradii vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuuauvauvaara inna yapaanaravai.

⁴⁸ Fai ivo maisama varioo ariiyara tinara: Nnoonna vaidiivo hama akiairaama nninaravee,

⁴⁹ kua kioo ari seena ngiaammuauya ripiinno yeennaiyauvaa nnoo nnoori kapikaraivaata nnoo ari seena vaidiiva nnoori kapikaraivaa nneeda kumimakakiaiya tasipama varino

⁵⁰ fai yapooma hama ivo rikioo teeraira suaivaki nnoonna vaidiivo nninaravai.

⁵¹ Ngioo ivo fai inna ruputu rutaka kagaari kino ivo huoba kua tira unnakua nnaamuru-uya variraivaki kuanaravai. Ii yoosinna ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnanna-teenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya au-saiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

25

Yisuuva kiatanna yaakuuvaitanaaayaadiri mmataama kioo tiravai

¹ Na tiinara suaivaki Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Kiaatanna yaakuuvaitana ngiari raamaiyauvaa varada kieevatiivaa yaapeeri buusa nneera suaivaki oto inna sunaara kuaavai.

² Iyakidiri kiaatanna yaaku saivai yaata duunaya kuaani kiaatanna yaaku saivai tinni yoke-taaya kuaavai.

³ Kiaatanna yaata duunaiya ngiari raamaiyauvaa nnaasu varada hama karasiinaiyauvaatama varada kuaavai.

⁴ Kiaatanna tinni yoketaiya ngiari raamaiyauvaata varada ngiari karasiinaiyauvaatama varada kuaavai.

⁵ Iya oro varida kieevatiivaara haitatuuda taavo ivo homo faikaa ngioo varikiai iya vuru raikiai vakiaavai.

⁶ Vakiaavo rikioo heena tammaikio aayannaivoono iya yuruunno tinoo: Vaa kieevatiivo nninoo. Diitada oro inna sunada ngiatee,

⁷ tikiyai rikiada diitada ngiari raamaiyauvaa subi teerama kiaavai.

⁸ Subi teerama kiaani hama teerakiaiyaano vaa teerama kiaiya kiaanoo: Ti raamaiyauvo tasuunara iinoo. Ngiengieeraira karasiinaiyauvaa ti mmikiai ta ti raamaiyauvaki tusi kuaaravee,

⁹ kiaani rikiada iya sai kiaanoo: Hameetavee. Fai ngia tikiyai ta ngii mi kiada ngieeta teetama hama karasiinaatainaravai. Ngia oro karasiinaiyauvaa yookaama kiada ngiingiiyara varada ngiatee,

¹⁰ kiaani rikiada karasiina varaara vida vari-aavo kieevatiivo nnikiai vaa teerama kiaiya inna

sunada buusaivaa nnaara vida kiaavo ivo sipuuvaa rau kiaivai.

¹¹ Rau kiaikiai nnaagiai kiatanna saiya kava vara ranada numa kiaanoo: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee,

¹² kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii tauyavee, tiivaivee. Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo:

¹³ Itaama vainai tuqinnama haitatuukiatee. Hama ngia na tiinara suaivaa teeda rikiaavaivee.

Yisuuva ngiaammuauyayaadiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 19:11-27)

¹⁴ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Vaidi voovono ngieera vo yoosinnavakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya tikiai innasi ngiaavo rikioo ari nnau mminnamminnaiyauvaa haitatuukiateera kiaa kioo ari sikauyauvaa iya mmiivai.

¹⁵ Ivo iya mmoori varaiyauvaa mmuaavai mmuaavai too rikiaa kioo ivaara sikauyauvaa yaarummua kioo iya mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (5000) mmi kioo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) mmi kioo voovai kiisa sikauyauvaa (1000) mmiivai. Ivo iya itaama mmi taika kioo iya pikioo kuavai.

¹⁶ Kuaikio rikioo ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) utiivoono kammannaikio varoo oro vaidi vooya mmikiai varada ngiari mmoori pinaivaki irisaiyauvaa varada saiyaavaata inna mmikio too ari

sikauyauvunudiri yaatarai sikauyauvaatama vara nuunama utuoo taikio kaayakaayauma sikauyauvo (10,000) vaivai.

¹⁷ Nnoonnama sikauyauvaa (2000) utii ngiaammuauvoono mmuaikaraama iinnonno kava nnoonnama sikauyauvaa (2000) vara nuunaikio vioo kaayau sikauyauvo (4000) vaivai.

¹⁸ Kiisa sikauyauvaa (1000) utiiivoono vioo mmataivaki hanuu kioo nnoonna vaidiivaa sikauyauvaa hauma kiaivai.

¹⁹ Iya itaama iima kiada variaavo nnaagiai hokoba suaivo taikaikio nnoonna vaidiivo ngieeraipidiri numa iyasidiri ari sikauyauvaa varaanara nniivai.

²⁰ Ngioo taikio ngiaammuau kaayau sikauyauvaa (5000) mmuuvoono kava kaayau sikau (5000) vooyauvaatama tasipama inna mmioo tinoo: Nnoonna-o, taanee. A kaayau sikauyauvaa (5000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauko kaayau sikauyauvo (5000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo,

²¹ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuau yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee,

²² tikio vo ngiaammuau voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) utiiivoono numa nnoonna vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, taanee. A nnoonnama sikauyauvaa (2000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauko nnoonnama

sikauyauvo (2000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo,

²³ tikio rikioo nnoonna vaidiiivo inna tinoo: A ngiaammuau yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee,

²⁴ tikio ari vo ngiaammuau voovai kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono numa yokeera vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, na i taukai a tinni yaagueeqaira nnaamurukuavee. Hama a yeenna hauvaa utuanna mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannavai. A hama mmoori varaannaivakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiannavai.

²⁵ Ivaara na aatuuna oro i sikauyauvaa mmataivaki hau kiauvasi. Taanee. Anna ai sikauyauvoonno vainoo. Ee varaanee,

²⁶ tikio rikioo nnoonna vaidiiivo inna sai tinoo: A ngiaammuau maisa kati varira nnaamurukuavee. Vaa a kutaa taannani na hama yeenna hau utuau mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaunnee? Vaa a taannani na hama mmoori varauvakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiaunnee?

²⁷ Mo inna aikioovai. A itaama yaata utueenainna a ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaataama vaikiannaata mmataivaki hau kiaanavai. Vaa a sikau nnaamuruuvaki yapa kiaanatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaarivaasidiri sikau kiisaivaatama varautirivee,

²⁸ kiaa kioo vooya tinoo: Aa vaidi aavaasidiri

sikau aayauvaa ravisi varada pinaa sikauyauvaa (10,000) utii vaidiivaa mmiatee.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoono pinaa mmooriivaa varaivaa fai na kava vo mmoori vooyauvaatama inna mmino rikioo fai kaayauma inna suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mmooriaataivaa fai kiisa mmoori innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaanaravai.

³⁰ Aa ngiaammuuau kumina varii aavaa varada oto mmaanai upisiivaki kagaari kiatee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. Nnoonna vaidiivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva yapooma mmuakiaaya ngiari mmoori-iyauvaara iya yaparainaravai

³¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai na kava mmatayaa tiinara suaivaki mmuakiaa aangeraiyaatama ni tasipama tiikiai fai na ari vookaraama yoketaama variee fai gioonna kiaapuuyara dinaravai.

³² Fai na iyara diee vainai mmuakiaa gioonna kiaapu sainaidi sainaidiri niisi nnida nuunaki-aaravai. Nuunaikiai puara sipisiipa memeeyauvaa haitatuura vaidiivo ari puaraiyauvaa sainai sainai yapaineema

³³ fai na iya mmuaavai mmuaavai sainai vara yapee sainai vara yapaanaravai.

³⁴ Na yapa kiee kieetavai diee vaina gioonna kiaapu ni yaaku yaadudainningiaa diaiya tinara: Ni Napoova ngiyyara yoketaa kua tiyya nnaaru

yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai hama ngia nnooriivaa ni miaavai.

⁴³ Na voopinnaivo ngiaukai hama ngia niyara tuqinnaavai. Na taguaada variaukai hama ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai hama ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai hama ngia numa ni taavaivee,

⁴⁴ tinai rikiada fai ni sai kiaara: Udaanga-o, दौरा सुई ता तान्नानो इ येन्ना राकियो इ ननोरी राकियाइ हामा येन्नैयौव्वा इ म्मिदा ननोरीयौव्वा इ म्मिआन्नवैन्ने? दौरा सुई अ वूपिन्नावै न्गिआन्नाइ हामा ता इयारा तुक्किन्नाउन्नवैन्ने? दौरा सुई अ तगुआदा वैरिआन्नाइ हामा ता उयिरा रैरैयौव्वा इ म्मिआन्नवैन्ने? दौरा सुई इ न्नीताराकियाइ वैरिआन्नाइ हामा ता ओ इ तुक्किन्नाउन्नवैन्ने? दौरा सुई अ ओवी न्नाउवकियाइ वैरिआन्नाइ हामा ता ओ इ तान्नवैन्ने?

⁴⁵ tikiai rikiee fai na sai tinara: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia hama aa kumina aayakidiri voovaaara iikiaaneema hama ngia niyaraatama iikiaavaivee,

⁴⁶ tinai rikiada iya irisai maisaivo tupatupaa vairavaki vikiai vaidi safuuma variaya tupatupaa variravaki kuaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

26

Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiasa yeena rairavai

(Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

¹ Vaa Yisuuva ii kua mmuakiasa iyauvaa kiasa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo:

² Vaa ngia rikiaavai. Fai taara suaivaitana taika kinai buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nnaara suaivo nninaravai. Nnino fai vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa kooyaa vaidi kieetaiya ni vitainai yatari sagaivau fai ni haara kiaaravaivee, tiravai.

³ Vaidiia Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida ngiari kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kaya-paanna nnauvaki hara kiada varida

⁴ haumakinaa Yisuunna vitada ruputikio putu-aiveeraivaara kua yeena rairavai.

⁵ Kua yeena raida tunoo: Buusa nneera suaivaki gioonna kiaapuuya nuunaida iya kumimakaida rapivoora kias hama ta Yisuunna utida ruputu-aaravee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

suuda yoketaa vuuvaa apiravai

(Marakaa 14:3-9; Yuvuaano 12:1-8)

⁶ Yisuuva yoosinna Betaniaa vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoonaa nnauvaki hara kioo variravai. Simoonaa mmammaivo buunna hooya mmamma roosuvo vaa yoketairavai.

⁷ Inna nnauvaki Yisuuva yeenna nnoo varuduu gioonna voovoono heenna suuya suuda yoke-taa vuu sikau tooriivaara pinaa sikauyauvaadiri yookaama kioo varoo numa inna kieetaivau tusaa apiravai.

⁸ Tusaa apuduu ari ngiaammuauya iva uuvaa tooduu iya nnannatooduu tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa tusaa kagaari kiainnee?

⁹ Ivo ivaa varoo vaidiiya mmiitiri. Irisai sikau pinaiyauvaa varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya itaa kua tuu kuaivaa rikioo tunoo: Ngia aaniiraida aa gioonna aavaara itai kuaivaa kianne? Iva yamaa aataruvainno ni iinoo.

¹¹ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada variaaravaivee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai.

¹² Na putinai ni hakuaraivaara gioonnaivo mmuaanaa heenna suuyaivaa ni mmammaivau tusaa apinoo.

¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa yoosinnaiyauvaki aa gioonna aavo ii mmayaayaivaatama iya gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 14:10-11; Rukaaso 22:3-6)

¹⁴ Yisuunna ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Isariooto Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo

¹⁵ iya tunoo: Fai ngia aaniivai ni mikiai na Yisuunna kooyaa ngii vitainarannee? tuduu iya sikau mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaakuuvaitana yaarummua kiada inna mmiravai.

¹⁶ Mmi kioodoo too ii suai ivakidiri iva faanama roo varia roo vioo varioo dee suai tuaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata buusa Varaigiataivaa nneeravai

(Marakaa 14:12-21; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)

¹⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasi-pama huda nneera tauraa suaivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Ta dee nnauvaki vida Varaigiataa buusa a nnaanaravai aini teerakiaunnanee?

¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki vaidi voovaasi vida inna kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Ni suai vo vaa vainima nninoo. Na ni ngiaammuauyaatama i nnauvaki buusa Varaigiataivaa nnaaravee, kiatee,

¹⁹ tuduu rikiada inna ngiaammuauya iva tuuvaa rikiada oro buusaivaa teerama kieeravai.

²⁰ Teerama kioodoo heenauddu rikiada Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama yeenna nnaara oro varida

²¹ yeenna nneeda varuddu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravaivee,

²² tuduu rikiada ari ngiaammuauya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooddu mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Udaanga-o, vo neenoonnee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Vaa vaidi voovoono ni tasipama yeennaivaa yavaivakidiri

mmuaavaugiataa rabuuma kioo nnaivoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravai.

²⁴ Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovooonoo kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaraivoonoo fai irisai maisaivaa varaanaravaivee. Ii vaidi ivaa hama ari kaano mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee,

²⁵ tuduu rikioo Yutaaso inna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivoonoo tunoo: Mo vitairao, neenoonnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo kiannavaivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Marakaa 14:22-26; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yeenna nneeda varuduu Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aavaa varada nnaatee. Aanna ni mmatiivaivee,

²⁷ Tuduu nnooduu iva kava vuaina suuya toorivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoke-taivaa kiaa kioo iya mmioo tunoo: Ngia ivakidiri mmuakiaaya nnaatee.

²⁸ Aanna ni kiauvai. Na kaayau gioonna kиаapuuyara yaata utuee ni kiauvaa tusaa kino rikioo Anutuuqo kua yeena rau kiai karaasa aataru-uvo kooyaa vaino ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

29 Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na aavau kava vuaina suuyaivaa ngii tasipama nnaanaravai. Vo suai voovaki yapooma ni Napoonna yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa ngii tasipama ari vookaraama nnaanaravaivee,

30 tuduu nnaa kioodoo iya Anutuuqaara kuaru voovai kiaa taika kiada diitada taapi Oriveeta ivaura viravai.

*Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai
(Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)*

31 Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Aa heena aavaki fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaaravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuuqo tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaaravaivee, tiivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

32 Fai itaama vainai na putino Anutuuqo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravaivee,

33 tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee,

34 tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraivo akua tinai fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaraivaivee,

35 tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Fai hama na aiyara

tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravee, tuduu ari ngiaammuaau mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Marakaa 14:32-42; Rukaaso 22:39-46)

³⁶ Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yoosinna Kisamanii vioo iya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro hayu vo kammuvaudiri yaaku varaanaravee,

³⁷ kiaa kioo Petoroosaa vitoo Sevetainna mmaapuuvaitana vitoo vioo varuduu inna ausaivo kaayauma mmuaararooduu iva yaata utuuvo ari vookaraduu

³⁸ iva iya tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee,

³⁹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo mmataivaki vainno yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, vo aataru voovai vainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraivaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

⁴⁰ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vuru vaido varuduu ivo iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Mo dataikiai ngia hama mmuaa suai voovau niiyara tida avu teeda vakiaannee?

⁴¹ Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaido yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo,

⁴² kīaa kīoo Yisuuva kava oro yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, aa nnoori toori kapikarai aayaa fai hama na nneeno mmuaararaiivo homo vainaraiivaara inna aikioo eenoo ai iikiataivaa iikīanee,

⁴³ kīaa kīoo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiima rikiada vaa vuru vairavai.

⁴⁴ Vauduu too Yisuuva kava iya pikioo oro vooneetu yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai.

⁴⁵ Kīaa kīoo kava vara ranoo numa ari ngiaammuaudaa tunoo: Ngia homooda vuru vaidā variaanee? Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo aavaa nninoo.

⁴⁶ Taatee. Vaidiivo kooyaa ni vitainaraiivoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiīya Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tīoo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso nniravai. Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama kaayau vaidiīya titooduu iya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida Yutaasaa tasipama Yisuunnasi nniravai.

⁴⁸ Yutaaso kooyaa inna vitainaraiivoono vaa mmuaanaa vaidiīya kīaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaanara vaidiivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utuatee.

49 Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yoke-taama variannanee? kiasa kioo inna mmooteer-avai.

50 Mmootooduu Yisuuva inna sai tunoo: Ni vuaigo, e aapi iinara ngiannaivaa iikianee, tuduu rikiada vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisa utu kiada vauduu

51 Yisuunna ngiaammuauyakidiri voovoono ari paipa avaikaravuaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaui voovai yaataivaa rutaka kieeravai.

52 Rutaka kiooduu Yisuuva ari ngiaammuau-vaava tunoo: Ai paipaivaa vara ari nnaamuruu-vaki kava uyuanee. Mmuakiasa gioonna kiaapu-uya paipa avai karaivaadiri utida gioonna kiaapu vooya ruputuaaraiya fai iyaata irisai paipa avai karaivaadiri utida iya ruputikiai putuaaravai.

53 Hama ngia rikiaavai. Ni iikiatana na ni Napoonnara aayanna tino fai ivo akiairaama aangeraa hama ngia yopeema yaaruaiya titanai ni utida yoketaivau ni yapaaravee.

54 Mo itaama vainai dataama kioo Anutuuqaa kua fafaaraivo tuuvaugiataama iya itaama iiki-aivaa kaanaivo aanna vainarannee? Hama fai vainaravaivee, tiravai.

55 Kiasa kioo ivaki nuunauya Yisuuva tunoo: Ngia yaata utida kiasano: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiasa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? Mmuakiasa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai.

⁵⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaiya ngia iikiaivaara fafaara roovaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia itaama iikiaanoo, tiravai. Tuduu rikiada ari ngiaammuaau mmuakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

*Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai
(Marakaa 14:53-65; Rukaaso 22:54-55,63-71;
Yuvuaano 18:13-14,19-24)*

⁵⁷ Vuduu vaidi Yisuunna utuuya inna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki yapa kiada varuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaki nuunaida variravai.

⁵⁸ Varuduu Petooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo vaidi rapiraiyaatama tasipama hara kioo varioo Yisuunna iikiaaraivaa taanaraivaara ivaki variravai.

⁵⁹ Varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna rupertikio putuaiveera unakuvaadiri kua pinaana inna yapaara uduu

⁶⁰ kaayau gioonna kiaapuuya numa innara unakua tuduu hama kua oyaivootauduu pikiooduu nnaagiai taara vaidivaitanaano diitada numa tunoo:

⁶¹ Aa vaidi aavoono ataa kua tunoo: Na aikiooma Anutuuqaa nnau pinaivaa havarata kiee taaravooma suaivo taikanai na kava heeka kiaanaravaivee, tiravaivee.

⁶² Ivaitana itaa kua tuduu rikioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivoono diitoo Yisuunna tunoo: Mo iya i kiaani a hama iya

kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aavaitana mo dee kuavai aiki yapaavainnee?

⁶³ tuduu rikioo Yisuuva kua seemuaa varuduu kava kieeta tuanaivoono inna tunoo: Anutuuqo ngiau aapu variivaa nnutuuvaa tasipama kua kutaavai ti kiaa ti mmianee. E Anutuuqo mmataama kioo vaidi Misiavovee tiee Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee tiee ti kiaa ti mmianee,

⁶⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaa kuavai kiannano. Na ngii giaa ngii mi-aunoo. Aanna na varia suai aavakidiri varia ree viee viee nnaagiai na varinara suaivakiaatama fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuuqo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataraivaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aaki-aidaadiri tiinaravaivee,

⁶⁵ tuduu rikioo kieeta tuanaivo inna kuaivaara inna ausaivo pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Ivoono Anutuuqaaara koonnama kua tiivai. Sa vaidi vooya kava numa in-naki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee. Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuuqaa mmaapuvaivee, tiivaa vaa ngia rikiaano.

⁶⁶ Ngia innara dataamaida yaata utuaanee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikiooma ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisunna viri nniki-ivaki kuaanuuvaa visida yaaku rurauma utida inna ruduu vooyaano yaaku yapa nneerannidiri inna rida varida

⁶⁸ tunoo: Anutuuqo i mmataama kioo vaidi Misiakuavee tiee kooyaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Marakaa 14:66-72; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Iya itaama iida varuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu mmoori vareera kiaatanna voovoono numa inna tunoo: Eetama Karirayaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannakuavee,

⁷⁰ tuduu rikioo mmuakiaa ivaki varuuya riki-ada vauduu Petorooso yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: A kianna kua oyaivaa hama na arinaima rikiaunoo,

⁷¹ kiaa kioo oro nnau haayaivaki dioo vauduu vo mmoori vareera kiaatanna voovai inna too vainno vaidi ivaki duuya tunoo: Aa vaidi aavo Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nuairaivovee,

⁷² tuduu rikioo Petorooso kava yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: Kutaa tuanaavai. Hama iqii vaidi ivaa na tauvaivee,

⁷³ tuduu kiisa suai taika kioodoo vaidiiya ivaki duuya numa inna tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. A kua kiannaivo inna nnuuna roosiinoo,

⁷⁴ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiau-tiri. Anutuugo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo. Hama na tau vaidivaivee, tiravai. Iva tinee tuu saivaata kakaraivo akua tuduu

⁷⁵ Yisuuva tauraa inna kiaa mmuu kuaivaa kava vaa taunnu kioovaa yaata utuoo rikieera-vai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmioo tunoo: Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taar-avoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tau-

vaivee, tinaravaivee, tuu kuaivaa ivo kava yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

27

*Vaidiia Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai
(Marakaa 15:1; Rukaaso 23:1-2; Yuvuaano
18:28-32)*

¹ Heenanaanna suaivo nnuduu rikioo mmuakiaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuaara kuaivaa kiaa safuuma kiada

² inna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

*Yutaaso putiravai
(Aposoroo 1:18-19)*

³ Mmuduu too Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitau vaidiivo Yutaaso iya Yisuunna vitada ruputuaara uuvaa too inna ausaivo hanigooduu ivo sikauyauvaa vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana varoo vioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kava mminaree kiaa vioo tunoo:

⁴ Vaa na mminnamminnaa maisaivaa varaunoo. Vaidiivo hama mminnamminnaa maisaataivaa na ngii vitaakiaukai ngia ruputuaara iikiaanoo, tuduu rikiada tunoo: Mo datainnee? Hama ii mmoori ivo tiiki vainoo. Aiki vainoo. Eenoo ivaara tuqinnama yaata utuanee,

⁵ tuduu rikioo Yutaaso nuunaira nnau pinaivaki sikaudaa kagaari sereguatiima kioo vioo

yeenaivaa varoo mmaana haara kioo vainno putiravai.

⁶ Ivo vuu saivaata vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya sikauyauvaa poropaarooma varada tunoo: Aa sikau aayauvo vaidiivaa ruputuaavo irisai putiivaara vai sikauyauvaivee. Ta aayauvaa nuunaira nnau pinaivaa sikau nnaamuruuvaki yapaaraivaara ti mmaanna tuu kuaivo ooqoo tiivaivee,

⁷ kiaa kiada ivaara kuakuaakuaiyauvaa tida yeena rau kiada kookaraa sikauyauvaa varada mmataivaa hanuu kioo kuu yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmata voovai varada ngiari vo yoosinnaiya numa varida putikiai ivaki hakuaraivaara vareeravai.

⁸ Ivaara aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya kiaanoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, kiaavai.

⁹ Iya ivaa uuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yirimiaava tuu kuaivo kaanairavai. Yirimiaava tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaiya vaidiivaara mmataama kiada kagaari kioo sikauyauvo vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vooya varada

¹⁰ yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmataivaa varaavai. Udaanga Anutuuqoono ivaara ni giaa ni mivaivee. Yirimiaava itaa kua tiravai.

Piratuuso Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 15:2-5; Rukaaso 23:3-5; Yuvuaano 18:33-38)

¹¹ Yisuuva Roomaaya kieetaivaa avuuvau duoo vauduu ivo inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya

kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo,

¹² tuduu rikioo vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kua pinaivaa innaki yapa kiooduu rikioo hama iya kua sai tirama kioo kua seemuaa variravai.

¹³ Kua seemuaa varuduu Piratuuso inna tunoo: Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa vaa a rikiaannanee?

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua voovai sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 15:6-15; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹⁵ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varuu vaidi voovaara gioonna kiaapuuya inna yapara ruuvaa Roomaaya kieetaivo mmaanai titooduu tuoo viravai.

¹⁶ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso pinaa mmoori maisaivaa uuvaara oovi nnauvaki hara kioo variravai.

¹⁷ Hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu Piratuuso iya yaparainno tunoo: Dee vaidivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? Vo Paravaasaanee? Vo Yusuunna Anutuuqo mmataama kioo vaidi-ivaanee? tiravai.

¹⁸ Kieeta vaidiiya Yisuunnanikaraama variaa-ree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratu-usaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai. Vaa ivo ivaa rikioovaara itaa kua tiravai.

¹⁹ Ivo nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya yaparaira mmaataivau homo hara kioo varuduu ari nnaataivo ngiaammuau voovai kuaivaa kiaa mmioo titaa kiooduu Piratuusaasi ngioo tunoo: I nnaataivo tinoo: Na heenaki vuru vaina ii vaidi ivaayaa ruvuaataivaa tauko ni maisainoo. Ivaara ii vaidi yoketaa ivaa sa vo aataru voovai inna iikiane, tiivaivee, tiravai.

²⁰ Ivo itaa kua tuoo varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama gioonna kiaapu nuunauya yaagueeqama tunoo: Piratuuso ngii yaparainai inna kiaa mmida kiatee: Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Tuoo vinai Yisuunna ruputuanee. Itaa kua kiatee, tiravai.

²¹ Roomaaya kieetaivo kava iya yaparainno tunoo: Taara vaidivaitana oovi nnauvaki variavaitana fai dee vaidivaara na sipuuvaa hatuano tuoo ngiisi kuanaranee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Paravaasaani sipuuvaa hatuaanee,

²² tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Yisuunna Anutuuqo mmataama kioo vaidivaivee ngia kiavaara na aaniivai inna iikiaunnee? tuduu rikiada mmuakiaaya sai tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²³ tuduu rikioo Piratuuso iya avaiyauvaa sai tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²⁴ tuduu rikioo Piratuuso hama yopeema iya avaiyauvaa hatokoo iya kiisa suai rapuaara uuvaa too iya avuuyauvunu nnooriivaadiri ari yaakuuvaa fini kioo tunoo: Fai ivo putino

hama inna kiauvaava irisaivo niiki vainaravai. Fai ngiingiiki vainaravai. Ngiengieenoo iikiatee,

²⁵ tuduu rikiada mmuakiaaya inna sai tunoo: Kii ivo putino inna kiauvo mmaanai tiinaraivaa irisaivo tiikiaata ti nnaakaraiyakiaatama vaki-aivee,

²⁶ tuduu rikioo Piratuuso tuduu Paravaasaa mmaanai titooduu tuoo iyasi vuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu rikiada iya inna ripiima kioodoo rapira vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara vitada viravai.

*Rapira vaidiiaano Yisuunnara rairavai
(Marakaa 15:16-20; Yuvuaano 19:2-3)*

²⁷ Piratuusaa rapira vaidiia Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivaki vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaayaata tuduu nnida nuunaida inna avuuvau diravai.

²⁸ Dida vaidia inna uyira rairaiyauvaa utu ranna kuasasaama kiada buruqa kookeevaa varada innayaa apu kiada

²⁹ yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada kuasaa yauvaa varada inna yaaku yaadudaivau yapa kioodoo tu kioo vauduu inna yuku oyaivaki toorivu yau hara kiada innara rairavai. Innara raida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee,

³⁰ kiaa kiada innayaa kuaanuuvaa visida yauvaa ivo utuuvaa ravisi kiada ivaadiri utida inna kieetaivau rida variravai.

³¹ Rida varida innara raidada kiada buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyau-

vaa kava inna uyu kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

³² Vida varuduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono iya saidi nniravai. Nnudu rikiada rapira vaidiyya inna yaakuuvaudiri utu raririima rada Yisuunna yatari sagaivaa apuoo kuaiveera inna tuduu varoo viravai.

³³ Iya vuu yoosinnaivaa nnutuuvo Korokataa viravai. Korokataa nnutuuvaa oyaivo kieeta mmuyaivo ivaki vau yoosinnaivovee.

³⁴ Iya ivaki dida vaidia vuaina suuyaivaata kapikarai nnooriivaatama Yisuunna mmudu nnaa too pikieeravai.

³⁵ Pikiooduu inna vitada inna uyira rairaiyauvaa rada yapa kiada yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isa-reeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootu-uda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

³⁶ Vara kiada ivaki Yisuunna puru variravai.

³⁷ Iya kua pinaivaa innaki yapa kioo kuaivaa yatari sagaivau fafaara reeda inna kieetainningiaa yapa kieeravai. Ii kua ivo vainno tunoo: Aanna Yisuuva Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁸ Iya mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada

vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁹ Haara kioodoo gioonna kiaapu yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidā innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida

⁴⁰ inna tunoo: A nuunaira nnau pinaivaa havarata kīe kava taaravooma suaivaki heekaa-naravee tunnaikuavee. Mo eenoo ai vītee yoke-taivau yapaanee. A kutaa Anutuuqaa mmaapukuavee tiee yatari sagaivaudiri reemi ree tumuanee,

⁴¹ tuduu rikiada vaidi Anutuuqaa kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kīaa mmira vaidīiyaata vaidi yokovaiyaatama mmuaikaraama innara raida

⁴² tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kīoo hama yopeema ari vitoo yoketaivau yapainoo. Ivo kutaa Isarairaiya kieetavaivee, kīaa kīoo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta teeda innara kutaavaivee kīaaravai.

⁴³ Ivo Anutuuqaa yaagueeqainnonno ariiyara tinoo: Na Anutuuqaa Mmaapuvaivee, tiivai. Kīi ta teekio fai Anutuuqo innara mmuduuya ruoo makee inna tino fai kati yoketaama varinaravaivee,

⁴⁴ tuduu mmuara furai vaidīivaitana inna tasi-pama haara kīoovaitanaatama mmuaikaraama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁵ Itaa kua tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeeravai.

⁴⁶ Taika kiooduu Yisuuva puaisakama aayanna roo ari kuaivakidiri tunoo: Irai Irai rama savatani, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuuqo, ni Anutuuqo, dataama vaikiai ni pikiaannanee? tiravai.

⁴⁷ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna ki-aapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Ivo Irayaannara aayanna tinoo,

⁴⁸ tuduu rikioo vo vaidi voovoono akiairauduu seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo kuasaa hokobaiyau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mmi-nee kiasa rikiooduu

⁴⁹ ari seenaiya tunoo: A ivau iinai ta teekio Irayaava tuma inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama inna vitoo yoketaivau yapaanarannee?

⁵⁰ Iya itaa kua tuduu Yisuuva kava puaisakama aayanna roo putiravai.

⁵¹ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutunnidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. Vuduu mmataa kuaruuvo utuduu oorasauyauvo ruannasituuduu

⁵² Anutuuqo tuduu mmata nnauyauvo feesainno kooyaa vauduu Anutuuqaa gioonna ki-aapu vaa putuu vooya kava diiteeravai.

⁵³ Diitooduu Yisuuva nnaagiai ari putuuvakidiri diitoo suaivaki iya mmata

nnauyauvaa pikiada yoosinna Yerusareemaivaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya teeravai.

⁵⁴ Yisuuva putuu suaivaki rapira vaidiiya kieetaivootama ari rapira ngiaammuaui inna tasipooyaatama homo Yisuunnara puru varida mmataa kuaru pinaivo utuuvaa teeda ari vookara ari vookarau aataruuyauvo ivaki vauyauvaatama teeda kaayauma aatuuda tunoo: Aanna kutaa tuanaa Anutuugaa Mmaapu tuanaivovee, tiravai.

⁵⁵ Tuduu kaayau gioonnaiya Karirayaadiri Yisuunna nnaagiai nnida innara tuqinnooya ngieeradiri dida vaida rooru inna teeravai.

⁵⁶ Makataraa gioonna Mariaavaata Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaavaatama Sevetainna nnaataivootama iya tasipama dida vaida ivaki rooru Yisuunna teeravai.

Vaidiiya Yisuunna hau kieeravai

(Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁷ Upisipisiinno varuduu rikioo yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa vaidi kaayau hoona suvuauvaa nnutuuvo Yoosiipo nniravai. Iva Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai variravai.

⁵⁸ Varuuvo ivoono oro Piratuusaa Yisuunna nnabaivaara yaparairavai. Yaparauduu rikioo Piratuuso ari ngiaammuauya tuduu iya Yisuunna nnabaivaa varada Yoosiipaa mmiravai.

⁵⁹ Mmuduu too varoo yoketaa buruqa poosaivaadiri rurauma kioo

⁶⁰ varoo oro ari sikau mmata nnau karaasaivaki yapa kieeravai. Ivo vaa ari mmaara mmata nnauvaa oora sikau oyavaki hatata teerama kioovaki

yapa kieeravai. Yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kioo viravai.

⁶¹ Vuduu rikiada Makataraa gioonnaivo Mari-aavaata ari ferengaivootama mmata nnauvaara hara kiada varida rootu teeravai.

Rapira ngiaammuauya mmata nnauvaara haitatuuravai

⁶² Rootu teedada pikiada vida vauya patauduu Yutayaiya buusaivaa teerama kioo suaivo taika kiooduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Farisaiyaatama Piratuusaasi vida

⁶³ tunoo: Yokeera-o, ta rikiaunnano Yisuuva unnakua nnaamuruuvo hama putira homo varuu suaivaki tunoo: Na putino taaravooma suaivo taikanai fai na keenaa diitaanaravaivee,

⁶⁴ tuuvaara ai rapira ngiaammuauya tinai oro mmata nnauvaara taaravooma suai haitatuukiatee. Fai Yisuunna ngiaammuauya numa inna nnabaivaa hitu varada vida gioonna kiaapuuya kiaara: Vaa Anutuugo tikio Yisuuva vaivakidiri diitoo kuavaivee, kiarainnoo. Fai iya itaama iikio nnaagiai iya gioonna kiaapuuya unnakua kiaaraivo tauraa unnakua kiaivaa yaataraanaravaivee,

⁶⁵ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngien-gieenoo ngiaammuaui rapira vooya vitada oro kiada sipuuvaa tuqinnama rau kikio yaagueeqama vakiaivee,

⁶⁶ tuduu rikiada vida ivaa keegiaivaki rummua apira sikauvau uuda raira fafaaraivaa raa kiada ngiari rapira ngiaammuauya tuduu iya ivaara haitatuuravai.

28

Yisuuva kava diiteeravai
(Marakaa 16:1-10; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano
20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu rikiada Sudaaqaki suaivo reera kiooduu Makataraa gioonna Mariaavaata ari ferengaivootama Yisuunna mmata nnauvaa taara viravai.

² Vidada oro taaree tuduu makee tuduu rikioo mmataa kuaru pinaivo utuduu rikioo Udaanga Anutuuaqaa aangeraa voovoono ngiau apuu-vakidiri tioo oro sikauvaa keegiaivaki rau kioovaa feena kioo ivau karoo hara kioo variravai.

³ Varuduu inna oori nnikiivo hanigioo saneetu roosiima ruvuaahooduu inna buruqaivo poosa kuainno nama toroomunnaivaa roosiiravai.

⁴ Itauduu rikiada vaidi mmata nnauvaara haitaturaiya innara aatuuda biribiriida mmatayaa vida varada vaidi putuuya roosiima vairavai.

⁵ Vauduu rikioo aangeraivoono gioonnaivaitanaata kua tioo tunoo: Sa aatuukiatee. Vaa na rikiaunoo. Ngia Yisuunna vaidiia yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaaraida buaama rada nookiaanoo.

⁶ Hama aavaki vainoo. Vaa diitaivai. Vaa ivo ivaara ngii giaa ngii miravai. Ivo vaivaki numa taatee.

⁷ Teeda akiairaama oro ari ngiaammuauya kias mmida kiatee: Vaa ivo putiivakidiri diitoo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Ngia oro ivaki inna taaravaivee, kiatee. Inna aikioovai, vaa na ni kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo,

⁸ tuduu rikiada akiairauduu mmata nnauvakidiri pikiada aatuuda kaayauma

sirigama rada seenada Yisuunna ngiaammuauya kiau mmiaara nniravai.

⁹ Nnida varuduu Yisuuva innidanaa saidi numa tunoo: Ngia deepi kuaaraida kuaannee? tuduu rikiada numa inna yukuuvaitanau utu kiada vaidai ngiari ausa mmuduuyaivaitana inna mmi-ravai.

¹⁰ Mmuduu rikioo Yisuuva innidanaa tunoo: Sa aatuukiatee. Ni ngiaammuauya Karirayaa kua-teera oro kiau mmiatee. Fai iya ivaki vida ni taaravaivee, tiravai.

Rapira ngiaammuauya unnakua tiravai

¹¹ Tuduu rikiada gioonnaivaitana ngiari rikioo aataruuvau nnida varuduu Yisuunna mmata nnauvaa haitatuura rapira ngiaammua vooyaano ngiari toovaa nnida yoosinnaivaki vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya kiau mmiravai.

¹² Kiaa mmuduu rikiada iyaata vaidi yokovaiyaatama nuunaida kuakuaakuiauvavaa tida kuaivaa yeena rau kiada kaayau sikauyauvaa rapira ngiaammuauya mmida

¹³ tunoo: Gioonna kiaapuuya ataa kua kiau mmiatee: Heenaikiai ta vuru vaidai variaunnani Yisuunna ngiaammuauya inna nnabaivaa numa varada kuaavaivee, kiau mmiatee.

¹⁴ Fai ngia itaa kua tikio ngii kieetaivo ngii kuaivaa rikianai fai ta ngiiyara innaata kua tikio rikioo hama ivo ngiiyara nnannataanaravee,

¹⁵ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya ngiari sikauyauvaa varada iya tuu kuaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiau mmiravai. Aa ta variaunna suai aavaki homo gioonna kiaapu Yutayaiya ii kua ivaa tida variaano.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁶ Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yoosinna Karirayaa vidada oro taapi tauraa Yisuuva iya kiasa mmuuvau diravai.

¹⁷ Dida vaidā tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmi-ravai. Mmuduu teeda vooyaano taara yaata utida tunoo: Vo kutaa Yisuuvannee? Vo hama Yisuu-vanee? Iya itaama yaata utiravai.

¹⁸ Yisuuva numa mmuakiaaya iya tunoo: Anu-tuuqo mmuakiaa ngiau mmata mmooriivaara dira yaagueeqaivaa vaa ni mivaivee.

¹⁹ Ivaaraida ngia mmuakiaa yoosinna variaa gioonna kiaapuuya tuqinnama ni kuaivaa kiasa mmikiai rikiada iya ni nnaagiai ngiaaravaivee. Fai ni nnaagiai nnikiai ngia iya nnoori apida ni Napoonna nnutuuvaata ni nnutuuvaatama Mmannasa Yoketaivaa nnutuuvaatama tida iya apuatee.

²⁰ Na kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa iya iikiateeraivaara tuqinnama iya kiasa mmiatee. Neenoo ngii tasipama tupatupaa varieenana ngiau mmata taikeera suaivaki homo fai na ngii tasipama varinaravaivee. Ivaara yaata utuatee, tiravai.

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca